

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

MUHALEFET-İKTİDAR ÇATIŞMASINDAN YENİ
ANAYASA SÜRECİNE İSMET İNÖNÜ (1950-1961)

Sultan ARSLANKAYA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2019

©2019- Sultan ARSLANKAYA

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

MUHALEFET-İKTİDAR ÇATIŞMASINDAN YENİ ANAYASA
SÜRECİNE İSMET İNÖNÜ (1950-1961)

İSMET İNONU FROM THE CONFLICT BETWEEN
OPPOSITION AND RULINE PARTY TO THE NEW
CONSTITUTION PROCESS (1950-1961)

Hazırlayan

Sultan ARSLANKAYA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Bülent KARA

KIRŞEHİR-2019

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi, Sultan ARSLANKAYA tarafından hazırlanan “*Muhalefet-İktidar Çatışmasından Yeni Anayasa Sürecine İsmet İnönü (1950-1961)*” adlı tez çalışması **19.09/2019** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği/oyçokluğu ile **YÜKSEK LİSANS** olarak kabul edilmiştir.

Danışman Dr. Öğretim Üyesi Bülent Kata

(İmza)
Unvanı Adı Soyadı

Üye Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

(İmza)

Unvanı Adı Soyadı

Üye Dr. Öğretim Üyesi Said OLGUN

(İmza)

Unvanı Adı Soyadı

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../20..

(İmza)

Doç. Dr. Hüseyin ŞİMŞEK

Enstitü Müdürü

Bu tez çalışması tarafından nolu proje ile desteklenmiştir.

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../.../2019

Sultan ARSLANKAYA

ÖZET

MUHALEFET-İKTİDAR ÇATIŞMASINDAN YENİ ANAYASA SÜRECİNE İSMET İNÖNÜ (1950-1961)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Sultan ARSLANKAYA

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Bülent KARA

2019-(X+74)

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Jüri

Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

Dr. Öğr. Üyesi Bülent KARA

Dr. Öğr. Üyesi Said OLGUN

Anayasa, vatandaşların hak ve hürriyetlerini düzenleyen temel bir yasadır. Askeri müdahale ise anayasanın yok sayılması sonucu, rejimde ve sosyal alanda, köklü olarak değişiklik yapılmasını amaçlayan bir harekettir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası tüm dünyada çok partili rejime geçiş düşüncesi yayılmıştır. DP'nin kurulması ile Türkiye'de de bu düşünce hayat bulmuş ve 1950 seçimlerinde yönetim erki CHP'den DP'ye geçmiştir.

DP, iktidarda olduğu 1950-1960 yılları arasında mevcut anayasayı birçok kez ihlal etmiş, özgürlük ve adalet kavramlarını toplumda tartışılır bir hale getirmiştir. DP, muhalefeti sindirmeye çalışarak İsmet İnönü ile sürekli çatışma halinde olmuş, CHP ile aralarında aşılabilir bir uçurum oluşturmuştur. İktidar ile muhalefet partisi arasında gittikçe şiddetlenen çatışma ihtimali TSK içerisinde bu gidişatı durdurma adına gizli bir örgütlenmenin yolunu açmıştır. TSK içerisindeki gizli oluşum ise askeri müdahale sürecinin ivme kazanmasına yol açmıştır.

Geri dönüşü olmayan bir yola giren DP, İsmet İnönü'nün tüm uyarılarına kulak tıkamış ve gelen askeri müdahaleyi görememiştir. Türk silahlı kuvvetlerinin gerçekleştirdiği 27 Mayıs Askeri müdahalesi ile DP iktidardan düşürülmüştür. 1961'de hazırlanan yeni bir anayasa metninin halk oylamasına sunulmasıyla 1961 Anayasası kabul edilmiştir. Anayasanın hazırlanmasında ve kabul aşamasında İsmet İnönü önemli bir rol oynamıştır. Bu rol, anayasanın hazırlanış sürecinde Kurucu Meclis'te bulunmasıyla gerçekleşmiş, böylece kendisinin ve partisinin istekleri anayasada daha kolay yer bulmuştur. Anayasanın halk tarafından kabul edilmesi aşamasında ise İsmet İnönü'nün sürdürdüğü "Evet" propagandasının etkisi yadsınmaz.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, İsmet İnönü, 27 Mayıs Askeri Müdahalesi, 1961 Anayasası.

ABSTRACT

ISMET INONU FROM THE CONFLICT BETWEEN OPPOSITION AND RULINE PARTY TO THE NEW CONSTITUTION PROCESS (1950-1961)

M.Sc. Thesis

Preparer: Sultan ARSLANKAYA

Advisor: Dr. Öğr. Üyesi Bülent KARA

2019-(X+74)

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School Of Social Sciences

History Department

Jury

Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

Dr. Öğr. Üyesi Bülent KARA

Dr. Öğr. Üyesi Said OLGUN

Constitution is a major law regulating the citizens right and liberty. On the other hand, the military intervention is an action aiming to do radical changes in social life and regime as a result of ignoring the constitution.

After world war II, all the world had experienced in the transition to a multiparty system. This idea began to exist with the establishment of the DP in Turkey 1950 elections, the authority passed on the DP from the CHP.

In the years between 1950 and 1960 the DP was in power. They violated the existing constitution many times, and made the concepts of freedom and justice discussed. DP had always been in conflict with İnönü trying to intimidate the opposition so they created an insurmountable gap between them and CHP. The possibility of an increasing conflict between the government and the opposition had led to a secret organization in TSK to stop such goings on. And the secret organization accelerated the military intervention process.

DP, on an irreversible route, ignored all warnings of İsmet İnönü and couldn't see the approaching military intervention. With the May 27, military intervention carried out by the Turkish Armed Forces, DP was dismissed from power. The 1961 constitution came into force after the new constitution prepared in the same year was submitted to the public vote. İsmet İnönü played an important role in the preparation and adaptation of the constitution. This role was realized by the fact that he was present in the Constituent Assembly during the preparation process of the constitution. As a result, the wishes of himself and his party were easily found in the constitution İsmet İnönü's "Yes" propaganda cannot be denied the adaptation of the constitution by the public.

Key Words: Republican People's Party, Democrat Side, Ismet Inönü, 27 May
Military intervention, 1961 Constitution Act.

ÖNSÖZ

Türkiye’de çok partili rejimin önemli unsurlarından biri olan DP, halkın çoğunluğunun desteğini alarak iktidara gelmeyi başarmıştır. Bu tez çalışmasında anayasa ve askeri müdahale kavramları açıklanarak, DP’nin on yıllık iktidar hayatı esas alınmış ve bu süreç içerisinde İsmet İnönü’nün çıkışları, uyarıları asıl inceleme konusunu oluşturmuştur.

Üç ana bölümden oluşan birinci bölümde, anayasa ve askeri müdahale hakkında bilgiler yer almış, ayrıca Demokrat Parti’nin kuruluşuna, Demokrat Parti’nin 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesine kadar geçen süre zarfında gerçekleştirdiği faaliyetlere, İsmet İnönü’nün iktidar karşısında duruşuna ve iktidar partisi tarafından Paşa’nın maruz bırakıldığı tutumlara yer verilmiştir.

İkinci bölümde, 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahale sonrası İsmet İnönü ile yapılan görüşmelere, yeni anayasanın Kurucu Meclis tarafından hazırlanmasına ve Kurucu Meclis içinde İsmet Paşa’nın etkisine yer verilmiştir. Özellikle İsmet İnönü’nün İlk Hedefler Beyannamesi’nde ele aldığı sorunların ve halka vaat ettiği sözlerin yeni anayasada nasıl yer edindiği incelenmiştir. Adı geçen bölümün son kısmında ise Anayasanın halkoyuna sunulması aşamasında İsmet Paşa’nın yaptığı propagandadan bahsedilmiş ve yeni anayasanın halk tarafından kabulüne değinilmiştir.

Üçüncü bölümde, İsmet İnönü’nün yapılan askeri müdahale ile ilişkisinin olup olmadığı tartışılmış, bunun için yapılmış olan müspet ve menfi eleştiriler dikkate alınarak bir değerlendirilme yapılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında, her anlamda yardımcı olan, çalışmam boyunca beni yönlendiren ve kıymetli zamanını esirgemeyen değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Bülent KARA’ya teşekkürü borç bilirim. Ayrıca bu süre zarfında bana tecrübelerinden yola çıkarak yardımda bulunan Pof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN’e, tüm çalışmamda maddi ve manevi olarak her daim yanımda olan aileme ve Feyzullah AYDEMİR’e teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KABUL VE ONAY.....	i
BİLDİRİM.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1
ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ, AMACI VE ÖNEMİ.....	1
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	1
KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	1
BÖLÜM I.....	3
1. TÜRKİYE'DE TARİHSEL SÜREÇTE ANAYASA VE ASKERİ MÜDAHALE 39KAVRAMLARI.....	3
1.1. ANAYASA KAVRAMI VE TÜRK ANAYASALARI ÜZERİNE GENEL BİR BAKIŞ.....	3
1.2. ASKERİ MÜDAHALE KAVRAMI VE TÜRKİYE'DE GÖRÜLEN ASKERİ MÜDAHALELER.....	5
1.2.1. CHP İç Muhalefetinin Yeni Bir Partiye Dönüşümü.....	5
1.2.1.1. Dörtlü Takrir.....	6
1.2.1.2. DP'nin Kurulması.....	7
1.2.1.3. 1946 Seçimleri.....	8
1.2.1.4. 1950 Seçimleri ve Tek Parti İktidarının Sonu.....	8
1.2.1.5. DP' İktidarının Tepki Toplayan Başlıca Faaliyetleri.....	9
1.2.1.5.1. Arapça Ezan Yasağının Kaldırılması.....	9
1.2.1.5.2. Türk Askerinin Kore'ye Gönderilmesi.....	11
1.2.1.5.3. Atatürk'ü Koruma Kanunu.....	13
1.2.1.5.4. Halkevlerinin Kapatılması.....	15
1.2.1.5.5. CHP'nin Mal Varlığına El Konulması.....	17
1.2.1.5.6. 1954 Seçimleri, DP ve CHP'nin Tutumu.....	18
1.2.1.5.7. 6-7 Eylül 1955 Olayları.....	21

1.2.1.5.8. 1957 Seçimleri ve Başlıca Gelişmeler	22
1.2.1.5.8.1. 9 Subay Olayı	26
1.2.1.5.8.2. Irak'ta 14 Temmuz 1958'de Askeri Müdahale	27
1.2.1.5.8.3. Vatan Cephesi ve Muhalif Partilerin Bir Araya Gelmesi	28
1.2.1.5.8.4. Kıbrıs Meselesi Bağlamında Memnuniyetsizlik.....	29
1.2.1.5.8.5. İsmet İnönü'nün Uşak'ta Taşlanması Hadisesi.....	31
1.2.1.5.9. 1960 Yılı ve Askeri Müdahaleye Kadar Yaşananlar... ..	33
1.2.1.5.9.1. Kayseri Olayları.....	33
1.2.1.5.9.2. Tahkikat Komisyonu ve Faaliyetleri	34
1.2.1.5.9.3. Orgeneral Cemal Gürsel'in Hükümeti Uyarın Mektubu	35
1.2.1.5.9.4. 555K Olayı	37
1.2.1.5.9.5. Askeri Müdahaleye Doğru Geri Sayım	38
1.2.1.5.9.6. 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi.....	38
BÖLÜM II.....	41
2.1. ASKERİ MÜDAHALE VE SONRASINDA ANAYASASININ HAZIRLIK-KABULÜNE YÖNELİK İSMET İNÖNÜ'NÜN GÖRÜŞLERİ.....	41
2.2. ASKERİ MÜDAHALE SONRASI İSMET İNÖNÜ İLE YAPILAN BULUŞMALAR.....	41
2.3. 1961 ANAYASASININ HAZIRLANMASI VE İSMET İNÖNÜ.....	42
2.4. İLK HEDEFLER BEYANNAMESİ VE BU BEYANNAMENİN 1961 ANAYASASINA YANSIMASI.....	45
2.5. ANAYASANIN 9 TEMMUZ 1961'DE HALK OYLAMASINA SUNULMASI..	48
BÖLÜM III... ..	51
3. İSMET İNÖNÜ'NÜN ASKERİ MÜDAHALE VE ANAYASANIN HAZIRLIK-KABULÜNE İLKİŞKİN TUTUMLARIN VE YAKLAŞIMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ... ..	51
3.1. MÜSPET	51
3.2. MENFİ.....	52
SONUÇ	55
KAYNAKÇA.....	60
EKLER... ..	66
ÖZGEÇMİŞ	74

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
Ank.	Ankara
AP	Adalet Partisi
BM	Birleşmiş Milletler
C.	Cilt
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CMP	Cumhuriyetçi Millet Partisi
Çev.	Çeviren
DP	Demokrat Parti
Ed.	Editör
ENOSİS	Megali İdea hedefi çerçevesinde Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını, ifade etmektedir.
EOKA	Kıbrıs'ta Türk halkını yok edip, adayı Yunanistan'a bağlamak için kurulmuş olan bir terör örgütüdür.
HP	Hürriyet Partisi
İst.	İstanbul
MBK	Milli Birlik Komitesi
MP	Millet Partisi
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
ODTÜ	Ortadoğu Teknik Üniversitesi
S.	Sayı
s.	Sayfa
SBF	Siyasal Bilgiler Fakültesi

TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMMZC	Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
TKÖP	Türkiye Köylü Partisi
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
Yay.	Yayınevi
YTP	Yeni Türkiye Partisi

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ, AMACI VE ÖNEMİ

Araştırmanın problemi, anayasa ve askeri müdahale kavramları üzerinde durularak, 1960 askeri müdahaleye giden süreçte Demokrat Parti politikalarının, İsmet İnönü muhalefetinin, 1960 askeri müdahalesinin ve 1961 anayasasının incelenmesidir.

Hazırlanan çalışmanın amacı, 1960 askeri müdahalesi öncesinde İnönü ve Demokrat Parti liderleri arasındaki siyasi mücadelenin ele alınarak, 1960 askeri müdahale sonrasında Kurucu Meclis tarafından hazırlanıp halkoyuna sunulan 1961 anayasası üzerindeki İsmet Paşa'nın rolünün incelenmesidir.

Yeni anayasanın hazırlanması ve kabulü süreci ile askeri müdahale öncesinde ve sonrasında İsmet İnönü'nün duygu, düşünce, tutum ve davranışlarının ele alınması ise araştırmanın önemini ortaya koymaktadır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi ve 1961 Anayasası'nın kabulünde İnönü faktörünü belirlemek için ilgili dönemi kapsayan belgeler incelenerek tarama modeli kullanılmış ve konu kendi koşulları çerçevesinde incelenmeye çalışılmıştır.

Toplanan bütün verilerden geçerli ve güvenli bilgiler edinebilmek ve doğru sonuçlara ulaşabilmek amacıyla, incelenen veriler içerisinde en uygun olanlar seçilmiştir. Yine konu ile alakalı kitaplara, dergilere, makalelere, gazetelere ve zabıt ceridelerine ulaşılarak araştırma yapılmaya çalışılmıştır.

KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Şevket Süreyya Aydemir'in (1973) *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali* adlı eseri, anayasa, askeri müdahale ve 1960 askeri müdahaleye giden süreçte iktidar ile İsmet İnönü arasında ortaya çıkan siyasi çekişmeler hakkında bilgi verir. Konu ile bağlantısı açısından kitap kaynak olarak kullanılmıştır.

Şevket Süreyya Aydemir'in (1989) *Menderes'in Dramı?* adlı eseri, DP liderlerinden biri olan Adnan Menderes'in hayatını özellikle siyasi açıdan ele almıştır. Muhalefet liderlerinden biri olan İsmet Paşa ile 1950-1960 yılları arasında başbakanlık yapan Menderes'in gerek seçimler gerekse siyasi açıdan yapılan konuşmalarından yararlanılmak için bu eser başvuru kitapları arasında yerini almıştır.

Yine Şevket Süreyya Aydemir'in (2000) *İkinci Adam (1950-1964)* adlı kitabına bakıldığında, İsmet İnönü'nün hayatı esas alındığı için onun izlediği politikaları ve düşüncelerini tespit etmek adına eserden istifade edilmiştir.

Mete Kaan Kaynar'ın editörlüğünü yaptığı Türkiye'nin 1950'li Yılları (2016) ve Türkiye'nin 1960'li Yılları (2017) adlı kaynaklar incelenerek dönemin önemli konularına temas edilmiştir. Bu konular arasında özellikle 6-7 Eylül Olayları, Cemal Gürsel'in 1960 askeri müdahaleye giden süreçte oynadığı rol ve 555K Olayı yer alır.

Seçil Karal Akgün'ün 27 Mayıs: Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa (2009) adlı eserinde geçen Tahkikat Komisyonu hakkındaki bilgilere, yeni anayasanın hazırlık ve kabul döneminde yaşanan gelişmelere ve halk oylaması sürecinde İsmet İnönü'nün rolünün olduğu kısımlara yer verilmiştir.

Metin Toker'in İsmet Paşayla 10 Yıl (1954-1960), (1966) adlı eserine daha çok 1954 seçim sonuçları için başvurulmuştur.

Metin Toker'in Yarı Silahlı, Yarı Külahlı Bir Ara Rejim (1960-1961),(1991) adlı kitabında, İsmet İnönü ve Cemal Gürsel arasında yapılan görüşmeler ve Kurucu Meclis'in üye seçimleri sırasında İsmet Paşa'nın sergilediği davranışlar dikkate alınmıştır.

Sabahattin Toktamış'ın İhtilalden Sonra İsmet İnönü (1962) adlı eseri, Paşa'nın 1960 askeri müdahale sonrasında yaptığı konuşmaların kaynak olarak gösterilmesi için kullanılmıştır.

Ak Devrim (1960) kitabında bulunan 1960 askeri müdahale sonrası yurt dışında çıkan gazete haberleri incelenmiştir.

Tarih Atlas dergisinden ise 1961 halk oylaması sırasında İsmet Paşa'nın "Evet" yönünde yaptığı propagandalara değinilmiş ve 1961 halk oylaması sonuçları açısından faydalanılmıştır.

Kullanılan Zabıt Ceridelerine bakıldığında, ülkede çıkarılmak istenen kanunlara, ardından alınan kararlara, iktidar ve muhalefet liderleri arasındaki sözlü tartışmalara ve meclis oylamalarına değinilmiştir.

Son olarak gazeteler, gündemde olan olayların yansıtılması açısından önemli bir kaynak olarak kullanılmıştır.

BÖLÜM I

1. TÜRKİYE'DE TARİHSEL SÜREÇTE ANAYASA VE ASKERİ MÜDAHALE KAVRAMLARI

1.1. ANAYASA KAVRAMI VE TÜRK ANAYASALARI ÜZERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Anayasa, vatandaşların hak ve görevlerini düzenleyen temel yasadır. Anayasa dayandığı siyasi, ekonomik ve sosyal felsefenin ışığında kişi hak ve özgürlüklerini, devlet organlarının örgütlenişini ve devlet ile vatandaş arasındaki ilişkiyi düzenler (Doğan,2012:1).

Diğer bir tanımıyla anayasalar, farklı gruplardan oluşan kişilerin toplumda beraber yaşayabilmeleri ve haklarını, çıkarlarını karşılıklı olarak güvence altına alabilmeleri için düzenlenmiş olan belgedir (Yazıcı,2011:266).

Osmanlı toplumu ilk kez 1876 yılında, Genç Osmanlıların öncülüğünü yaptığı ve adına Kanun-i Esasi denilen anayasa ile tanışmıştır. Genç Osmanlılar tarafından ele alınan bu anayasa, ülkedeki tüm yurttaşların yasalar önünde eşit olmasını ve halkın Meclis'te temsil edilebilmesini sağlayacaktı. Ayrıca ülke içinde çıkan ayaklanmalar bu anayasa ile son bulacak ve çöküşün eşiğine gelen devlet yine bu anayasanın yardımı ile çöküşten kurtulabilecekti.

V. Murat akli melekeleri yerinde olmadığı gerekçesi ile 31 Ağustos 1876'da tahttan indirilmiş yerine II. Abdülhamit geçmiştir. II. Abdülhamit, meşrutiyet sözü verdiği Mithat Paşa'yı anayasa çalışmaları için görevlendirmiştir. Mithat Paşa'nın çalışmaları sonucunda 23 Aralık 1876 yılında Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası kabul edilmiştir (Yamaç,2014:58).

Anayasanın içeriğinde padişah üstünlüğünü kabul eden bir anlayış olduğu görülür. Vekiller Meclis'e değil, padişaha karşı sorumludur. Yasama, yürütme ve yargı tam olarak ayrılmamıştır. Padişah istediği zaman Heyet-i Mebusan'ı fesih edebilecekti (Bucaktepe,2014:54).

Kanun-i Esasinin daha ilk yılında Rusya ile 93 Harbi başlamış ve Osmanlı ordusu yenilmiştir. Bu yenilgi Meclis'te hükümete ve padişaha yönelik olmak üzere tepkilere ve eleştirilere neden olmuştur. Bu eleştiriler sonucunda 14 Şubat 1878 tarihinde II. Abdülhamit Meclis'i tatil etmiş ve anayasayı yürürlükten kaldırmıştır.

1878 yılında ilk anayasanın II. Abdülhamit tarafından rafa kaldırılması sonucunda, Osmanlı toplumunda anayasal düzeni tekrar kılmak amacıyla İttihat ve Terakki Örgütü II.

Abdülhamit'e karşı girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlerin temel nedeni Osmanlı Devleti'nin dağılıyor olmasıydı. Eğer anayasa tekrar yürürlüğe girerse Osmanlı Devleti dağılmaktan kurtulacaktı.

Bu amaçla İttihat ve Terakki Örgütü'nden olan Niyazi Bey ve Enver Bey, "hürriyet uğruna vazifelerini terk etmişler, maiyetlerine aldıkları bir avuç askerle dağa çıkmışlar" (İnönü,2014:48) ve padişaha isyan etmişlerdir. İsyana karşı gönderilen merkezi kuvvetlerin yetersiz kalmaları neticesinde II. Abdülhamit anayasayı tekrar yürürlüğe koymaktan başka çare bulamamıştır. Meclis tekrar açılarak Kanun-i Esasi 1908 yılında tekrar yürürlüğe konmuş ve sonuç olarak İttihat ve Terakki ülkeyi yönetmeye başlamıştır.

II. Abdülhamit dönemi uygulamalarını eleştiren İttihat ve Terakki, ülke yönetiminde etkin rol oynamaya başlayınca, eleştirdikleri yaptırımları kendisi yapmış ve tepki çekmiştir. Bu tepkilerin giderek şiddetlenmesi neticesinde pusuda bekleyenler, 13 Nisan 1909'da İstanbul'da İttihat ve Terakkiye karşı 31 Mart Vakası gerçekleşirmişlerdir. Fakat bu olay Hareket Ordusu tarafından bastırılmış ve II. Abdülhamit tahttan indirilmiş, yerine Mehmet Reşat tahta geçirilmiştir (Aysal,2006:44).

Yaşanan olaylar sonucunda bir anayasa değişikliğine gidilme ihtiyacı duyulmuştur. Bu sebeple 8 Ağustos 1909 tarihinde Kanun-i Esasi'de değişiklikler yapılmıştır. Padişahın yetkileri ciddi manada kısıtlanmış, tekrar anayasal monarşi sistemine tekrar geçilmiştir.

1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na bakıldığında, millet egemenliğini kabul eden ilk anayasal belge olma özelliğini ve hâkimiyetin kayıtsız şartsız millete ait olduğunu belirten anayasa olarak kabul görür. 1876 Anayasasının yürürlükte olduğu dönemde yaşanan savaşlardan biri I. Dünya Savaşı olmuştur. Savaştan sonra teslimiyeti kabul eden Osmanlı Devleti'ne karşın teslimiyeti kabul etmeyen ve halkı harekete geçirmek için İstanbul Hükümetini tanımayan vatanseverler tarafından Ankara Hükümeti kurulmuştur. Ankara'da kurulan hükümet, Kanun-i Esasi ile çelişmeyen yeni bir anayasaya ihtiyaç duymuştur. Hükümetin ihtiyacı olan 20 Ocak 1921 yılında kabul edilen Teşkilat-ı Esasiye, TBMM ve ona bağlı organların çalışmalarını tespit edecekti (Ortaylı, 2018:23).

1921 Anayasası daha çok savaş anayasası niteliğindedi ve bu anayasanın yürürlükte olduğu zamanda savaşın kazanılması, saltanatın kaldırılması ve cumhuriyetin ilanı gerçekleşmişti. Ancak Ankara Hükümeti'nin ülkeyi yönetmeye başlamasıyla bu anayasanın yetersiz kaldığı ortaya çıkmıştı (Karatepe,2017:138). Bu sebeple yeni anayasa hazırlanmış ve 20 Nisan 1924 yılında kabul edilmiştir. Böylece 1921 Anayasası da yürürlükten kaldırılmıştır.

1924 Anayasası, 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesine kadar işlevini sürdürmüştür ve askeri müdahaleden sonra halk oylaması ile 1961 Anayasası kabul edilmiş, 1924 Anayasası yürürlükten kaldırılmıştır. Türkiye’de anayasaların hazırlanmasında, kabul edilmesinde ve bu sürecin işleyişinde askeri müdahaleler de önemli bir etkidir.

1.2.ASKERİ MÜDAHALE KAVRAMI VE TÜRKİYE’DE GÖRÜLEN ASKERİ MÜDAHALELER

Askeri müdahale, bir rejimin sosyal yapısında derin, devamlı ve uzun süreler içinde gerçekleşebilecek değişiklikleri hedef alan, sadece mevcut iktidarın tasfiyesiyle, anayasa ve bazı temel kanunların değiştirilmesiyle yetinilen hareketin adıdır. Bu değişikliklerin gerçekleşmesinden sonra rejim, kendi yapısı içinde devam eder. Anayasa ile parlamentonun yer aldığı çok partili düzenlerde ise seçimlere gidilir (İnce,2016:13).

Askeri müdahale aniden gerçekleşen bir olay değil, ülkede yaşanan anayasanın yok sayılması, siyasi, ekonomik ve toplumsal huzursuzlukların yaşanması olayları sonucu olarak ordu tarafından planlı bir şekilde gerçekleştirilir. Amaç; siyasi, ekonomik ve sosyal düzeni korumak ve anayasanın işlevselliğinin devam etmesini sağlamaktır.

Osmanlı Devleti’nde ilk askeri müdahale teşebbüsü yeniçerilerin çıkardığı 1446 yılında Buçuktepe İsyanı ile başlar (İnce,2018:85) ve Balkan Harbi sırasında İttihatçı güçler tarafından çıkarılan 1913 yılında Babıali Baskını¹ ile sona erer. Buçuktepe İsyanı Fatih Sultan Mehmet’e, 1913 Babıali Baskını ise mevcut Kamil Paşa’ya karşı düzenlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ne gelindiğinde gerçekleştirilen ilk askeri müdahale 27 Mayıs 1960 tarihinde Demokrat Parti (DP) ’ye karşı yapılmıştır.² Ancak DP’ye karşı yapılan bu askeri müdahaleye yer verilmeden önce, Türkiye’de tek partili hayatın hâkim olduğu dönemde DP çekirdeğinin oluşumuna bakmak gerekir.

1.2.1. CHP İç Muhalefetinin Yeni Bir Partiye Dönüşümü

1939-1945 yılları arasında süren ve dünyayı kasıp kavuran II. Dünya Savaşı hem dünyada hem de Türkiye’de siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel alanda etkisini göstermiştir. Türkiye, bu savaşa fiilen katılmamış olsa da II. Dünya Savaşı sürecinde bir milyon Türk genci silah altına alınmıştır. Çalışabilecek ve üretebilecek nitelikteki gençlerin silahaltına alınması ekonomiyi olumsuz etkilemiştir.

¹ Berna Karagöz, **Bab-ı Ali Baskını Nedir?**, 23 Ocak 2018, <https://tarihnedio.com/bab-i-ali-baskini-nedir/> (Erişim Tarihi 05.01.2019).

² Türkiye, sonraki yıllarda da askeri müdahaleler ile karşı karşıya gelmiştir. Bunlar 12 Mart 1971, 12 Eylül 1980, 28 Şubat 1997, 27 Nisan 2007 ve 15 Temmuz 2016 yıllarında gerçekleşen askeri müdahaleler olarak hafızalara kazınmıştır. Selim Ural, **Türkiye’de Darbeler Tarihi**, 16 Temmuz 2016, <https://www.karar.com/guncel-haberler/turkiye-darbeler-tarihi-188184#> (Erişim Tarihi 13.06.2019).

Tüm bu şartlar altında II. Dünya Savaşı boyunca yönetimi elinde tutan tek parti yönetiminin uygulamaları neticesinde ekonomik sıkıntılar yaşanması halkın üzerinde olumsuz tesir yaratmıştır. Sonuç olarak hükümete karşı parti dışı muhalefet hareketi oluşmaya başlamıştır (Gedikli Berber,2012:135).

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) içinde ilk muhalefet 1945 yılı bütçe görüşmeleri esnasında ortaya çıkmıştır. Bütçe oylaması 29 Mayıs 1945'te yapılmış ve DP'nin kurucuları arasında yer alan milletvekilleri, Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan 368 olumlu oya karşılık aleyhte oy kullanmışlardır (Şahin, Tunç,2015:37). Bu oylama neticesinde Meclis'te bir muhalefet kanadı oluşmuştur.

CHP içinde oluşan muhalefetin diğer bir eleştirisi, "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" tartışmaları sırasında ortaya çıkmıştır. Bu kanuna karşı çıkan Adnan Menderes'tir. Ancak ona destek olan Emin Sazak ve Cavit Oral'dır (İnce,2006:70).

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun amacı, topraksız ya da en az toprağı olan köylülere toprak dağıtmak, üreticinin ihtiyacı olan önemli araçları sağlamak ve toprak güvencesini sağlamaktır.

Kanun toprak ve çiftçiler ile ilgiliydi. Kanuna karşı çıkanlar da aslında büyük toprak ağaları olan bu vekillerdi. Bu kanun kabul edilirse en büyük zararı kendilerinin göreceği aşikârdı. İşte bütün mesele buydu. Fakat İnönü'nün kararlılığı da ortadaydı.

İnönü, kanun tartışılırken "*Bu kanunu kabul etmeyen parti, benim partim değildir*" (Aydemir, 1989b:118) demiştir. İnönü'nün kullandığı cümlenin tehditkâr bir yönü vardı. Ya bu kanun kabul edilecek, ya da kabul etmeyenler parti dışı kalacaktı. Netice itibariyle 11 Haziran 1945 tarihinde kanun kabul edilmiştir. Kanun kabul edilmiş ancak parti içindeki muhalefet susturulamamıştır ve ardından Dörtlü Takrir olarak adlandırılan bir önerge sunulmuştur.

1.2.1.1. Dörtlü Takrir

Dörtlü Takrir, Celal Bayar, Refik Koraltan, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü tarafından 7 Haziran 1945 tarihinde CHP grubuna verilen bir önergeden adını almıştır. Bu önerge, Türk siyasi tarihinde Demokrat Parti'nin kurulmasına öncülük etmesi nedeniyle önemli bir yer tutar.

Önergenin amacı, ülkede ve partide demokrasinin ilerlemesini sağlamaktır. Fakat bu dört kişi tarafından Meclis'e sunulan önerge 12 Haziran'da reddedilmiştir.

İnönü, bu takririn kabul edilmeyiş sebebini şöyle açıklamaktadır: "*Dörtlü Takriri verdiler. Ben kendilerini teşvik ettim. İstiyordum ki, parti teşkil etsinler. Ve bunu ciddi olarak istiyordum. Bu bir oyundur, aldatmacadır endişesini ciddi olarak izaleye çalıştım.*"

Parti hazırlığı bitince, Celal Bayar Bey bana geldi. Programı aldım ve muvaffakiyet temenni ettim. Dörtlü Takriri verdikleri zaman grupta: Biz ıslahat istiyoruz, parti değil demişler. Grupta hücumlar olmuş. Ama ben bunları bilmiyorum. Ben yukarıda dediğim gibi, kendilerine emniyet verdim, parti kurmaya teşvik ettim. Partiden çıkarılmaları ve sebepleri benim malumatımın dışındadır’’ (Kabasakal,1991: 165-166). İnönü’nün bu açıklamasını Sina Akşin de, Türkiye’nin Kısa Tarihi adlı kitabında şu cümleler ile desteklemiştir:

“İnönü Dörtlü Takriri grupta reddettirdi. Onun istediği, CHP içindeki hoşnutsuzlukların CHP’den ayrılarak ayrı bir parti kurmalarıydı. Bundan umduğu yararları şöyle tahmin edebiliriz: 1) Çok-partili dizgiye geçilmiş olacaktı; 2) Parti içindeki muhaliflerden kurtulunacaktı; 3) CHP’den ayrılacak kişilerin kuracağı partinin Atatürk devrimine karşı olması tehlikesi bulunmayacaktı’’ (Akşin, 2012:243). Kısacası İnönü yeni bir parti kurulmasını destekliyor, bu desteğini davranışları ile ortaya koyuyordu. Böylelikle şartlar Takrircileri yeni bir parti kurmaya zorlamıştır. Netice itibariyle parti içerisinde bulunan ve muhalefet kanadında sivrilen kişiler yeni bir parti kurmak için adım atmışlardır.

1.2.1.2.DP'nin Kurulması

Kabul edilmeyen Takrirden sonra Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan partiden çıkarılmışlar, Celal Bayar ise 2 Aralık’ta CHP’den ayrılmıştır. Bunun sebebi çok açıktır. Bayar, İnönü’nün karşısında muhalefet girişiminde bulunmaktan çekinmiş ve bu sebeple partiden ayrılması gecikmiştir.

Partiden ayrılmalarının ardından çalışmalara başlayan Bayar, Menderes, Koraltan ve Köprülü, parti programını tamamladıklarında, programı hükümete vermeden önce İnönü’ye götürme gereği duymuşlardır. Bu fikri ileri süren Bayar olmuştur ve İnönü-Bayar görüşmesi 4 Aralık günü gerçekleşmiştir.

İnönü, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kapatılma gerekçesi olarak gösterilen partinin “itikad-ı diniyeye hürmetkâr” olduğuna ilişkin bir hüküm olup olmadığını sormuş. Bayar ise böyle bir hükmün olmadığını, ancak “Laikliğin dinsizlik olmadığı” hükmünün olduğunu söylemiş ve İnönü bunu onaylamıştır. Daha sonra da İnönü, dış politikada ayrılık olup olmayacağı, ilköğretim seferberliği ve Köy Enstitüleriyle uğraşılıp uğraşılmayacağını sormuş olumlu yanıt alınca görüşme sonuçlanmıştır (Demirel, 2016:50-51).

İnönü-Bayar görüşmesinden çıkan sonuç yeni kurulacak olan partinin liderlerinin İnönü’den çekindiği ve İnönü’nün de, kendisine karşı çıkmayan bir parti kurulmasını arzuladığıdır.

Sonuç olarak 7 Ocak 1946 tarihinde DP resmen kurulmuş ve Celal Bayar genel başkan seçilmiştir. DP kurulunca, 1946 seçimlerine de ilk kez muhalefet olarak katılmaya hak kazanacak ve seçimleri kazanmak amacıyla yarışacaktır.

1.2.1.3. 1946 Seçimleri

Hızla teşkilatlanma çabasına giren DP, ilk şubelerini Samsun'da açmış, gittikçe kuvvetlenerek halkın desteğini almayı başarmıştır. Bu desteğin alınmasında halkın uzun yıllar ülkeyi yöneten iktidarın artık değişmesi gerektiğini düşünmesi ve kurulan partinin topluma yeni bir soluk getireceğine inanmış olmasıdır. İşte bu yüzden DP'ye olan ilgi giderek artmış adeta bir sevgi seline dönüşmüştür.

DP'nin toplumda bu derece yer edinmesi CHP'nin beklemediği bir durumdur. Yaklaşan seçimlerde DP, CHP'ye karşı üstün konuma gelebilirdi. İktidarı kaybetme kaygısı taşıyan CHP yönetimi bu nedenle bir baskın seçim yapmayı uygun gördü. CHP'nin erken seçim kararı karşısında DP seçimlere girmeme kararı almış fakat gelişen olaylar karşısında bu kararından da vazgeçmiştir (Bakan, Özdemir,2013:378).

DP'nin karar değiştirmesinde İnönü'nün yaptığı uyarılar etkili olmuştur. Çünkü İnönü uyarılarında DP'yi tehdit ediyor, seçimlere girmemeleri sonucunda partinin kapatılacağını ima ediyordu (Ahmad,2015:36).

Sonuç olarak 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılan seçimlerde toplam 465 milletvekilliğinden CHP 395, DP 64, Bağımsızlar 6 milletvekilliği kazanmıştır (Burgaç,2013:179). 1946 seçimlerinde çoğunluğu yakalayan CHP iken, ardından gerçekleşecek olan 1950 seçimlerinde ise iktidar bayrağı el değiştirecektir.

1.2.1.4. 1950 Seçimleri ve Tek Parti İktidarının Sonu

1950 seçimlerinde, Türkiye'de çok partili hayata geçişin simgesi konumundadır. Halk kendi iradesi ile Tek Parti yönetimine son vermiş ve yeni bir dönemin başlamasını sağlamıştır.

Seçimler yaklaşırken İnönü ve DP önderleri seçim kampanyalarına başlayarak halkın desteğini alma çabasına girmişlerdir. İsmet İnönü Cumhurbaşkanı olmasına rağmen seçim çalışmalarına katılmış, yurt gezilerine çıkmış ve partisine oy toplamak için konuşmalar yapmıştır. Buna karşılık DP, sıkı bir muhalefete girerek, gittiği yerlerde CHP'nin politikalarını eleştirmekten çekinmemiştir.

1950 seçimlerde katılım yüksek olmuş ve seçimler büyük ölçüde sorunsuz gerçekleştirilmiştir. Demokrat Parti'nin %52.7, CHP'nin %39.4 (Erkmen,2018:1227) oranında oy aldığı bu seçimler sonrasında devletin kurucu partisi, yani Atatürk'ün CHP'si iktidar koltuğunu DP yönetimine terk etmiştir.

1.2.1.5. DP' İktidarının Tepki Toplayan Başlıca Faaliyetleri

1.2.1.5.1. Arapça Ezan Yasağının Kaldırılması

1950 seçimleri sırasında muhalefette yarışan DP, iktidara geldikten sonra o süreçte söylediklerinin aksi bir tavır sergilemeye başlamış ve bu da toplumun tepkisini çekmeye başlamış, ister istemez halkta bir hayal kırıklığı yaşatmıştır. Yeni iktidarın; muhalefette ve memleketin sağduyulu inananlarında yarattığı ilk hayal kırıklığı, Adnan Menderes'in Meclis'te okuduğu hükümet nutku ile yaşanmıştır. Nutukta şu sözler dikkat çekicidir:

“...Eğer memlekette siyasi ve iktisadi, hürriyet ve emniyeti tesis ederse; millete mal olmuş inkılâpları mahfuz tutar...” (TBMM Tutanak Dergisi,31 Mayıs 1950). Bu sözlerin anlamı neydi? Mustafa Kemal Atatürk'ün ülkenin ilerlemesi ve çağdaş bir düzeye gelmesi için zorluklarla gerçekleştirdiği inkılaplar arasında bir ayrım mı vardı? İnkılaplar sorgulanacak mıydı? Evet, yeni hükümet tam da bunu yapacaktı. Çünkü bu sözlerden kısa bir süre sonra halka mal olmayan inkılabın hangisi olduğu ortaya çıkmıştı. Okunan Arapça Ezan Türk Milleti'ne mal olmamıştı.

Mustafa Kemal Atatürk'ün Arapça ezan yasağını uygulamaya geçirmesindeki amaç, Arapçayı ibadet dili olmaktan çıkarmak ve milli dildeki faaliyetlerini gerçekleştirmektir (Dikici,2010:79). Bu milli dil hayatın her alanında kendini göstermeliydi. Ayrıca halk, okunan ezanın anlamını kavrayacak, bununla beraber laiklik yolunda atılan adımlar hız kazanacaktı. İşte bu sebeple, Mustafa Kemal'in görevlendirdiği hafızlar, Arapça Ezanı Türkçeleştirmek için çalışmalara başlamışlardır. Bu çalışmalar neticesinde, Arapça Ezan Türkçeleştirilmiş ve Kadir Gecesi'ne rastlayan 3 Şubat 1932 günü Ayasofya Camii'nde ezan Türkçe okunmuştur (Cumhuriyet,1932).

Menderes'e göre halka mal olmayan bu uygulama kaldırılacaktı. Menderes, Türkçe ezan yasağının kaldırılacağını ilk olarak Zafer gazetesinden duyurmuştur. Başlık “Arapça ezana müsaade ediliyor” (Zafer,1950) şeklindeydi. Menderes, bütün ibadetlerin ve duaların din dilinde olması gerektiğini, bunun laikliğe zarar vermeyecek şekilde olacağını, bununla beraber aslında gericiliğe karşı koyacaklarını söylüyordu. Menderes, Türkçe ezanın CHP döneminde zorunlu olduğunu ancak bu zorunluluğa artık gerek kalmadığını söylüyordu (Zafer,1950).

Ezan konusu DP Meclis Grubunda görüşülmüş ve ardından yasağın kaldırılması için ilgili madde TBMM'ye sunulmuştur.

Mecliste konuşan Menderes: “*Muhterem arkadaşlar; Arapça ezan hakkında Demokrat Parti Meclis Grubunda verilen kararın gazeteler ve radyo ile yayınlanması neticesinde kanuni mâniin kaldırılmış olduğu telâkkisinin hâsıl olması ve bazı*

vatandaşların Arapça ezan okuması muhtemel olduğu için bu bapta Hükümetçe Meclise sevk etmiş olduğumuz lâyihanın bugünkü ruznameye alınmasını ve müstacelen müzakere edilmesini yüksek tasvibinize arz ediyorum” (TBMM Tutanak Dergisi,16 Haziran 1950) diyerek kanun tasarısının kabul edilmesini istemiştir.

Buna karşılık CHP adına söz alan Trabzon Milletvekili Cemal Reşit Eyüboğlu: *“Bu memlekette Millî Devlet ve Millî şuur politikası, Cumhuriyetle kurulmuş ve C. H. Partisi bu politikayı takip etmiştir. Bu politika icabı olarak ezan meselesi de bir dil meselesi ve Millî şuur meselesi telâkki edilmiştir. Millî Devlet politikası, mümkün olan her yerde Türkçenin kullanılmasını emreder. Türk Vatanında ibadete çağırmanın da öz dilimizle olmasını bu bakımdan daima tercih ettik. Türkçe ezan, Arapça ezan mevzuu üzerinde bir politika münakaşası açmaya taraftar değiliz. Millî şuurun bu konuyu, kendiliğinden halledeceğine güvenerek Arapça ezan meselesinin ceza konusu olmaktan çıkarılmasına aleyhtar olmayacağız”* (TBMM Tutanak Dergisi,16 Haziran 1950) demiştir.

CHP kısaca kanun tasarısına karşı çıkmamış ve iki partinin oy birliği ile kanun tasarısı kabul edilmiş, 16 Haziran 1950 tarihinde toplanan Meclis Arapça ezan yasağını kaldırmıştır. Bu süreçte İsmet İnönü sessiz kalarak kanun tasarısını kabul ettiğini göstermiştir. CHP, DP ile iş birliği yaparak aslında Mustafa Kemal Atatürk’ün inkılaplarından birinin ortadan kaldırılmasına göz yummuştur.

CHP bu ödüne rağmen halk arasına yerleşmiş olan “dine karşı, dinsiz parti” izlenimini silememiştir. Buna karşın DP “İslamiyet’i kurtaran parti”, “dini tutan parti” görüntüsünü iktidarı sürecinde korumuştur (Alçora,2015:194-195).

DP, Arapça Ezan Yasağının kaldırılması yanında başka faaliyetlerde de bulunarak ülkedeki toplumsal yaşamın dinselleştirilmesinde rol oynamıştır. Bu çıkarımı, radyoda dini içerikli yayınların artması, Osmanoğlu hanedanına mensup kadınların ülkeye dönmesine izin verilmesi, imam hatip kurslarının yaygınlaştırılması, Diyanet İşleri Başkanlığının maddi olarak güçlendirilmesi, cami yapımının artması, seçmeli olan din derslerinin zorunlu hale getirilmesi gibi örnekler desteklemektedir.

Ülke içinde bu gibi problemler yaşanırken, ülke dışında da bir takım sorunlar ortaya çıkacak ve Türkiye’yi etkileyen Kore Savaşı gerçekleşecektir. İktidarın Kore meselesinde izlediği yol muhalefet tarafından hoş karşılanmayacak ve tartışmalara sebebiyet verecektir. Bu sebeple Kore sorunu hem ülke içinde hem de ülke dışında aşılması gereken bir mesele olacaktır.

1.2.1.5.2. Türk Askerinin Kore'ye Gönderilmesi

Kore sorunu, Kuzey Kore kuvvetlerinin 25 Haziran 1950 günü Kore sınırını aşarak saldırıya geçmesiyle savaşa dönüşmüştür. Kuzey Kore, Kore'nin birleşmesini, yabancı askeri ve siyasi komisyonların ülkeden çıkarılmalarını istemiştir. Buna karşılık ABD'nin isteğiyle toplanan BM Güvenlik Konseyi, Kuzey Kore'nin barışı bozduğuna karar vererek; barışı sağlamak amacıyla Kore Cumhuriyeti'ne yardım yapılmasını istemiştir. BM Genel Sekreteri Trygve Lie'nin BM üyesi ülkelere çağrı telgrafı göndermiştir. Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü bu telgrafa olumlu cevap verilmiştir.

Bildirilen cevap şu şekildeydi;

“Mr.Trygve Lie, BM Genel Sekreteri

BM Paktından doğan taahhütlerine ve Güvenlik Konseyi'nin kararlarına uymayı bir vebibe bilen Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Kore hakkındaki yardım talebini mütezammın 15 Temmuz 1950 tarihli telgrafınızı bu zihniyet içinde ve itina ile tetkik etmiştir. Cumhuriyet Hükümeti bu tetkik neticesinde mezkûr kararları dünyanın şimdiki şartları içinde umumi barış hizmetinde müessir ve fiili bir şekilde icra mevkiine vazetmekteki lüzum ve ehemmiyeti müdrük olarak, Kore'de hizmet etmek üzere 4500 mevcutlu silahlı bir Türk savaş birliğini Birleşmiş Milletler emrine vermeye karar vermiştir” (Akkaya,2012:6).

Karar verilmişti fakat bu karar ne Meclis'te görüşülmüş, ne Meclis'te onaylanmış ne de muhalefetin fikri alınmıştı. DP'nin başına buyruk bu hareketi tartışmalara neden olmuştur. Fakat bu tartışmaların sebebi Kore'ye asker gönderilmesinden kaynaklanmıyordu. Asıl sebep, kararın Meclis'e taşınmadan alınmasıyla Meclis'in yok sayılması ve muhalefetin bu konuda bilgilendirilmemesidir.

Kararın Meclis'te onaylanmadan alınmasının diğer bir tartışması anayasa ihlali olarak görülmesinden kaynaklanır. Anayasanın 26. Maddesinde devletlerle sözleşme, antlaşma ve barış yapmak, savaş ilan etmek görevleri TBMM'ye aitti.³ Fakat iktidar anayasaya uymamış ve muhalefet tarafından iktidar anayasaya karşı gelmekle suçlanmıştır. DP suçlamalara karşılık bir kılıf uydurmakla gecikmeyerek savaş ilan etmediklerini öne sürmüş ve gerekli savunmayı bu yönde yapmıştır. Ancak anayasa ihlali gerçeği ortadadır.

İktidarın bu savunması muhalefet kanadında olan İsmet İnönü tarafından kabul görmemiştir. İsmet İnönü bu konudaki görüşlerini şu sözlerle açıklamıştır:

³ 1924 Anayasası, TBMM, <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm>, (E.T. 06.01.2019).

“Arzu edilir ki, uzun müddet iktidarda kalmış bir partinin başkanı sıfatıyla hükümet, benim de bu mesele hakkında reyime müracaat etsin. Büyük memleket meselelerinde, hususiyile memleket müdafaası ve harp ihtimallerinde hükümetin muhalefet partisiyle fikir mutabakatı temenniyle tecrübe etmesi, memleket birliğini sağlamak için esas tedbirdir. Kaldı ki, bu mesele hakkında hükümet, TBMM’nin dahi reyini almış değildir. Hâlbuki ikinci cihan harbinde harp Türkiye’nin kapısını çaldığı zamanlar bu ve Alman orduları hudutlarımızda iken bu devletle iktisadi münasebetlerimizi bile kesme kararını almadan evvel CHP Hükümeti Meclis’in fikrini sormuştu” (Uyar, 2017a:71). Anayasanın çiğnendiğini vurgulayan ve karara ortak olmak isteyen İsmet İnönü’nün sözlerinde sitem vardı. Söylediği alınan karar değil kararın alınış biçimiydi. Fakat Adnan Menderes sözlerin doğruluğunu bildiği halde kabullenmek yerine İsmet İnönü’nün bozguncu (Uyar, 2017a:71) faaliyetlerde ve propagandalarda bulunduğunu söylüyordu. Buna rağmen böyle bir zamanda hükümete de destek olunmalıydı. Savaşacak olan Türk askeri idi.

Hükümete destek vermek amaçlı gençlik gruplarının düzenlediği ve CHP, DP ile MP katılımıyla gerçekleşen mitingler düzenlenmiştir. DP’nin bu mitinglerde ki amacı alınan karara meşruluk sağlamaktı. Kore meselesine önemli bir karşı çıkış Barışseverler Cemiyeti’nden gelmiştir. Cemiyet kararı kınadığını gösteren bildirimler dağıtınca 28 Temmuz 1950’de kapatılmıştır. Yine kararı eleştiren 17 mizah dergisi de kapatılma konusunda nasibini almıştır. (Alper, Arap, Değirmencioglu, 2014:77).

Türkiye’nin Kore’ye asker gönderme konusunda olumlu davranmasının bazı nedenleri vardı. Öncelikle Türkiye II. Dünya Savaşı’ndan sonra dış politika anlamında bir yalnızlığa sürüklenmişti. Bu yalnızlığından kurtulmak istiyordu ve eline böyle bir fırsat geçmişti. Aynı zamanda Rusya’nın Türkiye açısından kabul edilemez bir takım istekleri de mevcuttu. Bu istekler karşısında kendini güvence altına almak ve Rusya’nın herhangi bir saldırısına karşı BM ile işbirliği içinde bulunmak istemiştir. Ayrıca NATO’ya üye olmak isteyen Türkiye, BM’nin çağrısına bu sebeplerden dolayı olumlu cevap vermiştir. Türkiye aceleci tavrı neticesinde, BM’nin Kore’ye yardım çağrısına Amerika’dan sonra cevap veren ilk ülke olmuştur.

Kore Savaşı Türkiye’nin geleceğe yatırım yaptığı bir savaş olarak değerlendirilmiştir. Savaşta Türklerin yer alarak başarı sağlaması hem yurt içinde hem de yurt dışında takdirle karşılanmıştır. Gösterilen bu cesaret ve fedakârlığa karşılık Türkiye NATO’ya 18 Şubat 1952 tarihinde üye olarak istenilen amaca ulaşmıştır. Menderes bu durumu Türk Milleti’nin büyük bir eseri olarak nitelendirmiştir (Milliyet,1952).

Kore meselesi çözüme kavuşurken ülke içerisinde huzursuzluk yaratan bir takım sorunlar kendini göstermeye başlamıştır. İktidar bu sorunları ortadan kaldırmak amacıyla Atatürk'ü Koruma Kanunu adlı bir kanun çıkarılması için çalışmalara başlamıştır.

1.2.1.5.3. Atatürk'ü Koruma Kanunu

Atatürk'ü Koruma Kanunu'nun gündeme gelmesinde en etkili sebep olarak Ticanilik gösterilebilir. Ticanilik, 1737 yılında Cezayir'de kurulan ve 1937 yılında Türkiye'de görülmeye başlanan, nüfuz sahibi olmuş bir tarikattır. Amaçları Allah'ın emirlerini yerine getirerek ve peygamberin ahlakını temsil ederek şeriat yönetimin esas alındığı bir devlet kurmaktır. Bu sebeple Türkiye'de Atatürk devrimlerini kabul etmeyerek devrimleri dinsizlikle eş değer görmüşlerdir (Çağatay,1972:43). Bu düşüncelerini CHP döneminde başlayarak uygulamaya çalışmışlar, sokaklarda ve mahkeme salonlarında tekbir getirmişler ayrıca Meclis'te ezan okumaya kalkışmışlardır.

DP dönemindeki ilk ciddi eylemlerini 23/24 Şubat 1951 gecesi, Kırşehir Cumhuriyet Meydanı'nda bulunan Atatürk'ün büstüne saldırarak gerçekleştirmişlerdir. Atatürk büstünün çenesi ve burnu tahrip edilmiştir (Uzun,2008:192). Gittikçe güçlenen ve durdurulamaz hale gelen bu olaylar hem kamuoyunda hem de Meclis'te pek çok kez gündeme gelmiştir.

Kendisini CHP'den daha çok Atatürkçü olarak gören DP döneminde bunun gibi irtica faaliyetlerinin ortaya çıkması tesadüf değildir. DP hükümeti, öncelikle Atatürk devrimlerini ayrıştırmış, daha sonra Arapça ezan yasağını kaldırmış, imam hatip okullarını çoğaltmış, dini tarikatların güçlenmesine neden olmuştur. O dini tarikatlar da ilk fırsatta kendilerini ortaya çıkararak varlıklarını hissettirmişlerdir. Kısacası Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti topraklarında, Mustafa Kemal Atatürk'e saygısızlık yapma hakkını kendinde görenler kesinlikle DP'nin tutumlarından etkilenmiştir.

CHP konuyla alakalı tavrını ortaya koymak için çeşitli illerde protesto mitingleri düzenlemiştir. Bu mitinglerde DP'yi saldırılara göz yummakla suçlamış ve tedbir alınmasını istemiştir.

Önlem alınması gerektiğinin farkına varan DP, bu işi yeni bir kanun çıkarmakla çözebileceğini düşünmüştür. Bu düşünce sonucu Atatürk'ü Koruma Kanunu olarak anılan 5816 sayılı kanun tasarısı hazırlanmış ve Meclise sunulmuştur. Meclise geldiğinde DP ve CHP milletvekillerinden karşı çıkanlar olmuştur. İlk sözü alan Ankara Milletvekili Selâhaddin Adil kanun tasarısına karşı çıkarak: “...Arkadaşlar, biz, insanlar arasında fevkalbeşer, lâyuhti bir kimseye inanamayız. Binaenaleyh, büyük hizmetlerini takdirle

karşılıdığımız Mustafa Kemal Paşanın da idari, içtimai, siyasi hataları bulunduğunu söylemek ve yazmaktan menedecek bir kanunu demokratik rejimi benimsemiş olan bizlerin kabulüne bugünkü Mecliste imkân olmamak icabeder’’ (TBMM Tutanak Dergisi,4 Mayıs 1951) şeklinde konuşmuştur. Fakat burada Selahaddin Adil Bey, bir noktayı göz ardı etmiştir. Sorun Mustafa Kemal Atatürk’ü eleştirmek değil, onun Türk Milletinin geleceği için yatırım yaptığı inkılaplarına ve kendi heykellerine yapılan gerici faaliyetlerdeki çirkin saldırılardı.

DP Giresun Milletvekili Arif Hikmet Pamukoğlu karşı çıkan milletvekilleri arasındaydı ve şöyle konuşmuştur: “...*Kanunun, bir şahıs için kâfi addedilmemesi gibi, bir zehap uyandırması ve dolayısıyla hukuki bakımdan müsavâtı ihlâl etmesi hasebiyle, Atatürk’ün aziz ruhunu da rencide edeceğine maddi ve manevi mevcudiyetimle kani bir arkadaşımızdım’’* (TBMM Tutanak Dergisi, 4 Mayıs 1951).

DP Ankara Milletvekili Osman Şevki Çiçekdağ, böyle bir kanunun gereksiz olduğunu, milletçe Cumhuriyetin ve Atatürk inkılaplarının bekçileri olduğunu ve Cumhuriyet inkılaplarına ve eserlerine karşı herhangi bir irticai faaliyet olmadığını söylemiştir (TBMM Tutanak Dergisi,4 Mayıs 1951).

CHP milletvekillerine baktığımızda kanun tasarısına karşı çıkanlar arasında bulunan CHP Mardin Milletvekili Kamil Boran’ın şu sözleri dikkat çekici niteliktedir: “*Eğer bugün Türk Vatanında Atatürk’ü sevmeyenler, Atatürk’ün bugünkü Türkiye’yi yaratan inkılâplarını benimsemeyenler varsa, Meclis ve Hükümet el ele vermeli, ceza tehdidiyle değil, kafalara ve gönüllere hitap ederek bu gibilere Atatürk’ü sevdirmeye ve inkılâplarını benimsetmeye sâyetmelidir. Aksi halde bundan yıllarca sonra da göreceğimiz manzara maalesef bugünkünden farklı olmayacak, o zamanın Meclisleri yeni yeni müeyyideler düşünmek zorunda kalacaklardır’’* (TBMM Tutanak Dergisi,4 Mayıs 1951). Kamil Boran Bey, sözlerinde ne kadar da haklıydı. Önemli olan insanların bilinçlendirilmesi idi. Yoksa bu kanun faydalı olmayacak ve yıllar sonra bile Atatürk’e karşı olan tablo aynı olacaktı. Ayrıca bu kanun tasarısı kesinlikle Mustafa Kemal Atatürk’ün inkılaplarını korumaya yönelik değil, sadece onun büst ve heykellerini korumaya yönelik olacaktı. Demek ki Atatürk’ün büst ve heykelleri, onun gerçekleştirdiği inkılaplarından daha değerliydi.

Söz alan Menderes bu vekillerle aynı düşüncede olmadığını kanunun gerekliliğini savunurken belirtmiştir. Bu savunmada hükümetin, Atatürk’ün inkılaplarını yeterince koruyamadığını ve bu yaşanan olaylara hükümetin teşvik edici olduğu suçlamalarını kabul etmediğini şu sözler ile dile getirmiştir:

“Eğer tedbirde kusur tabirinden kast olunan mâna Atatürk eserlerine vâki olacak tecavüzleri kâfi derecede şiddetle karşılamamak veya teşvik edici bir tavır ve eda takınmaksâ, kendilerine derhal söyleyeyim ki bu hatayı kendileri irtikâp etmişlerdir. Ölümünün hemen akabinde paralardan, pullardan Atatürk'ün resimlerini sildirenler onlardır. Arkadaşlar, kendi reislerinin resimlerini havi olan pulları beş sene daha tüketemeyeceğimiz adette bastırılmış olanlar yine onlardır” (TBMM Tutanak Dergisi,4 Mayıs 1951). Suçlamayı kabullenmeyen Menderes, İsmet İnönü'yü suçlamaktan da çekinmiyordu. Asıl Mustafa Kemal'in eserlerine sahip çıkmayan hükümet değil, başta İsmet İnönü ve CHP idi. Çünkü İnönü döneminde paraların üzerine artık Mustafa Kemal Atatürk'ün resmi değil, İsmet İnönü'nün resmi basılmış, devlet dairelerinden Mustafa Kemal Atatürk'ün resimleri kaldırılmıştı. İşte Menderes'in ortaya attığı ve eleştirdiği bunlardı.

Bütün bu tartışmalar sonucu Atatürk'ü Koruma Kanunu 25 Temmuz 1951 tarihinde kabul edilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi,4 Mayıs 1951). Bu yasayla DP gericiliğe ödün vermediğini ispatlamış oluyor ve Atatürk'e sahip çıktığını gösteriyordu. Bu yasanın çıkmasından sonra Ticani eylemleri azalmış ancak bu tarihten itibaren Nurculuk gelişmeye başlamıştır (Nal,2005:156-157).

İktidar zaman geçtikçe güçlendiğini hissediyor ve bu güç neticesinde de muhalefeti tamamen sindirmek, onu çıkmaza sokmak için muhalefete destek olan kurumları kapatma çabasına girmiştir. İşte bu kurumlardan biri olan Halkevleri, iktidar için bir hedef haline gelmiştir.

1.2.1.5.4. Halkevlerinin Kapatılması

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda halkı ve devleti çağdaş bir yapıya ulaştırmak ve halkın eğitilip yetiştirilmesi amacıyla çalışmalara başlanmıştır. Bunun için öncelikle halk bilinçlendirilmeli ve halkın kültür seviyesi de arttırılmalıydı. İşte bu yüzden adına Halkevleri dediğimiz kurumlar açılmıştır.

Bu hizmetinde başarıya ulaşmak için açıldıkları her çevrede aydınların ve halkın ilgisi esas alınmıştır. Kütüphaneleri, tiyatroları, konferans salonları, sahneleri ve daha pek çok kullanım alanlarıyla Halkevleri, Türkiye'de yeni bir toplumsal anlayış, ruh ve yaşamın mekânları durumuna gelmişlerdir (Arıkan,1999:278).

Fakat Türkiye Cumhuriyeti için çağdaşlaşma yolunda en büyük adımlardan biri olan Halkevleri DP tarafından kapatılacaktı. Bunun en önemli sebebi Halkevlerinin CHP'ye bağlı olmasıydı ve buradan gelen yüklü miktarda ki paranın CHP'nin hazinesine aktarıldığı iddiasıydı. Altında yatan sebep farklıydı. Halkevleri kapatılıp mallarına el

konulursa CHP hem manevi hem de maddi olarak güç kaybedecek ve zor duruma düşecekti. Bu sebeple Ağustos 1951 yılında Halkevlerinin mallarına el konulmasına dair kanun tasarısı DP tarafından TBMM gündemine getirilmiştir

CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, 6 Ağustos 1951'de Meclis'te bu kanun tasarısına karşı çıkarak Halkevlerinin ülkeye yaptığı hizmetlerden şu şekilde bahsetmiştir: *“Halkevleri bu memleketin büyük bir ihtiyacına cevap veriyordu. Vatandaşları, ayırıcı değil, birleştirici bir kültür birliği içinde yetiştiriyordu. Toplanma yeri, mütevazı bir kütüphane ve türlü içtimai hizmetler içinde güzel sanatlar terbiyesi için merkez oluyordu. Yetişen sanatkârların Halkevlerinde okuyup yazma öğrenenlerin ve türlü kollarda kültürlerini artıranların sayısı hesapsızdır. Toplu hayata yüz yıllardır alışmamış cemiyetimiz için kadın ve erkek konferans, konser ve aile toplantılarına imkân verilmiştir. Hususiyile inkılap esaslarını anlatmak ve korumak işini Halkevleri başlıca vazife edinmişti. Halkevleri salonlarından siyasi partilerin eşit haklarla geçici olarak istifade etmeleri daima mümkün idi”* (TBMM Tutanak Dergisi,6 Ağustos 1951). Ayrıca İnönü'ye göre, Halkevlerinin kapatılması *“yersiz, haksız bir yıkım”*(TBMM Tutanak Dergisi,6 Ağustos 1951) ve *“Anayasanın vahim bir surette ihlâlidir”* (TBMM Tutanak Dergisi,6 Ağustos 1951).

Adnan Menderes, Meclis'te İnönü'ye cevap olarak şu konuşmasını yapmıştır: *“...Halkevleri çoktan beri fiilen mesud bulunmaktadır. Bunlar, içtimai ve siyasi bünyemiz içinde tamamıyla abes, beyhude, geri ve bir yabancı uzuv halindedirler. Bunları demokratik fikirlerin neşir ve tamimi için bir mektep haline getirmek havalı gene arkaik, dar bir telâkkinin mahsulü olmaktan başka bir mana ifade etmez”* (TBMM Tutanak Dergisi,7 Ağustos 1951). Yine bu sözlerinin devamında: *“Halk Partisi Lideri diyor ki, bir mahkemece sabit olmadan Halk Partisinin Devlet ve âmme müesseselerinden zimmetine para geçirdiği iddiası, maksatla uydurulmuş bir efsaneden ibarettir. Bu cümlede, bu iddiada gösterilen hüner, mahkeme kararının siperi arakasına kaçmaktan ibarettir. Hâlbuki Halk Partisinin hesapları, elbette doğru tutulmuş olması gerekir. O halde biz, sübut delili olarak kendi muhasebelerini ve kendi hesaplarını göstererek bunların bir hülâsa ve bilançosunun umumi efkâra arz olunmasını teklif edeceğiz”* (TBMM Tutanak Dergisi,7 Ağustos 1951) demiştir.

Menderes Meclis'te bu şekilde konuşuyordu ama geçmişte Halkevleri hakkında ne diyordu? Bunun için Şevket Süreyya Aydemir'in Menderes'in Dramı? adlı kitabına bakmakta fayda var.

Halkevlerinin kurucularından biri olan Adnan Menderes, 1930 yılında Aydın Halkevinin açılış konuşmasında: *“Milletimizin yükselmesi yolunda her ihtiyacı gören ve sezen Büyük Gazi, içtimai hayatımızda, kültür hayatımızda, çok derin bir boşluğu ve çok şiddetli bir ihtiyacı görmüş, bu boşluğu dolduracak ve ihtiyaca cevap verecek bir tesis ve teşekkülün esasını kurmak, temellerini atmak şerefini de kazanmıştır”* demişti. (Aydemir,1989b: 198-199).

O günden bu güne Adnan Menderes cephesinde değişenler nedeniyle Halkevleri şimdi sert eleştirilere maruz kalıyordu. Yoksa Menderes'in isteği Kemal Zeki Gençosman'ın da söylediği gibi *“CHP'yi çatisız bırakmak”* (Obuz, 2015:503) olabilir miydi? Evet, istenilen buydu ve kanun tasarısının kabul edilmesiyle birlikte de CHP'ye ağır bir darbe vurulmuş olacaktı.

Sonuç olarak sert eleştirilerin ve tartışmaların yaşandığı Meclis'te Birinci Oturum CHP'liler tarafından terk edilmişken, İkinci oturumda CHP'liler olmadan gerçekleşmiş ve tasarının bir kısmı kabul edilmiştir. 8 Ağustos 1951 tarihinde, 5830 sayılı yasa (Arıkan,1999:279) ile ise yine CHP'lilerin olmadığı oturumda kanun kabul edilmiştir.

İktidar muhalefeti güçsüz bırakmak adına ilk adımı başarı ile gerçekleştirirken, ikinci hedefi olan CHP'nin mal varlığına yönelmiştir. CHP'nin mal varlığını elinden almak ve gelecek seçimlerde daha iyi bir konumda olmak için bu yolu seçmiştir.

1.2.1.5.5. CHP'nin Mal Varlığına El Konulması

1954 yılına gelindiğinde yaklaşan seçim dolayısıyla DP, gittikçe sertleşmiş ve CHP'ye yüklenmeye başlamıştır. Amaç CHP'yi halkın gözünde tamamen bitirmek, seçimlerde CHP'yi maddi ve manevi olarak yıpratmak ve 1954 seçimlerini kolayca kazanmaktı. Zaten Halkevleri 1951 yılında CHP'nin elinden alınmış, sıra CHP'nin mallarına gelmişti. Bu sebeple Adnan Menderes, hem CHP'nin mal varlığına ilişkin konunun Meclis'te incelenmesini isterken, hem de gezilerinde konuyu sürekli gündeme getirmiştir.

Konuya ilişkin kanun tasarısı 14 Aralık 1953'te TBMM gündemine gelince söz alan İsmet İnönü öncelikle tasarının Anayasaya aykırı olduğunu, bu tasarının amacının insan haklarına ve Cumhuriyet'e kastetmek olduğunu belirtmiştir (TBMM Tutanak Dergisi,14 Aralık 1953). Devamında *“Tarih kürsüsünden halinizi seyrediyorum. Suçluların telâşi içindediniz”* (TBMM Tutanak Dergisi,14 Aralık 1953) demiştir ve CHP milletvekilleri Meclis'i terk etmiştir.

CHP milletvekillerinin Meclis'i terk etmesinin ardından söz alan Adnan Menderes şöyle konuşmuştur: *“Görüyorsunuz ki, bu mallar bizim mensuplarımızın, azamızın ve*

hepimizin verdikleri aidatla, yaptıkları teberrularla tahassu etmiştir bu çoktur, niye alıyorsunuz, bizim elimizden almanızın sebebi nedir? Diye kendilerini müdafaa etselerdi konuşulabilirdi, arkadaşlar. Bu malların kendi malları olmadıklarını iddia edemediklerine göre, bu malların % 94 küsurunun kendi kaynaklarından değil'' (TBMM Tutanak Dergisi,14 Aralık 1953). Bu konuşma ile CHP milletvekillerinin Meclis'i terk etmelerinde suçlu olduklarına belirtmiştir. Devamında İsmet İnönü'yü yalan söylemekle suçlamış ve şu sözleri sarf etmiştir: *“Yalan söylemiştir. Biz Halk Partisinin mallarını almıyoruz. Halk Partisinin mallarının bir parası dâhi mevzu bahis değildir. Halk Partisinin bütün mallan kendisinin olsun ve fakat H. P. sinin malı olanlar kendisinin olsun. % 96'sı gaspa dayanıyor”* (TBMM Tutanak Dergisi,14 Aralık 1953).

Köylü Partisi Meclis Grubu adına konuşan Cezmi Türk: *“Biz küçük bir grup olarak, bu mühim kanun, evvela millet ve memleket menfaatine uygun mudur, zamanı mıdır, yeri midir? diye düşündük. Sonra, bir parti meselesi midir? diye düşündük. Şuna karar verdik ki; bu kanun, bugün için, milletimizin ve memleketimizin menfaatine uygun değildir”* (TBMM Tutanak Dergisi,14 Aralık 1953) diyerek CHP'nin haklı olduğunu savunmuştur. Son olarak şu cümleleri kullanmıştır: *“Bunun aksine olarak bir şafak gibi doğan Demokrat Partiyi, bugün grup etmekte olan bir iktidar haline getirmeyiniz. Çünkü önünüzde bu gidişle kanlı ve karanlık geceler vardır”* (TBMM Tutanak Dergisi,14 Aralık 1953). Cezmi Türk'ün belirttiği gibi Demokrat Parti halkın umudu niteliğinde olup halk tarafından benimsenmiş ve yeni bir parti olarak doğmuştu. Fakat Demokrat Parti'nin geçen süre zarfında yaptıkları ve yapacakları aslında kendi sonunu hazırlayacaktı.

Sonuçta kanun tasarısı 14 Aralık 1953 tarihinde kanunlaşmıştır. Kanuna *“Cumhuriyet Halk Partisi'nin İktisaplarının Millete İadesi Kanunu”* adı verilmiştir (Çakmak, 2015:14). Böylece CHP'nin mal varlığı elinden alınmıştır.

1.2.1.5.6. 1954 Seçimleri, DP ve CHP'nin Tutumu

1954 seçimlerine gidilirken DP ile CHP arasındaki ilişkiler daha da bozulup sertleşmeye başlamıştır. 1954 seçimlerine ilk kez muhalefet partisi olarak girecek olan CHP, DP'nin politikalarını sert biçimde eleştirmiştir. Seçimlere ilk kez iktidar partisi olarak katılacak olan DP ise iktidar olmanın verdiği güçle bütün olanakları kullanmıştır.

İlk seçim beyannamesi CHP tarafından yayınlanmış ve vatandaşlara tam bir hürriyet, işçilere grev hakkı sağlanacağı belirtilmiştir. Birçok memleket davasına temas ettikten sonra dış politika mevzuunda hükümetin bu konuda Meclis'le beraber çalışacağı üzerinde durmuştur. Beynamede müttefiklerimize olan sadakatin, işbaşında hangi parti

olursa olsun devam edeceği ve her aileye bir ev temin olunacağı da açıklanmıştır (Yılmaz,2010:544).

Seçim beyannamesi yayımlandıktan sonra İsmet İnönü seçim çalışmaları için yurt gezilerine başlamış ve ilk durak olarak Malatya'yı seçmiştir. Malatya'yı seçmesindeki neden 1950 seçimlerinde ve belediye seçimlerinde Malatya'da CHP'nin kazanmış olmasıdır. Bunun için Malatya CHP'nin kalesi durumundaydı.

9 Nisan 1954 tarihinde Malatya'da konuşan İsmet İnönü, devlet idaresinde vatandaşlara eşit şekilde davranacaklarını ve din, mezhep, siyasi açıdan farklılık uygulamayacaklarını söylemiştir (Uyar:2017a:107). Ardından partizan idareyi kaldıracaklarını belirtmiştir. Ayrıca İsmet Paşa hayat pahalılığına, dış ticarete, köylünün sıkıntılara ve yabancı sermayeye değinmiştir.

13 Nisan 1954 tarihli İstanbul konuşmasında İsmet Paşa iktidar partisinin seçim hazırlıklarına, yabancı sermaye kanununa, tarımda makineleşmeye, petrol kanununa değinmiştir. Ayrıca gayrimüslimlere vaatlerde bulunarak onların da desteğini almaya çalışmıştır. Seçim çalışmaları için iktidarın hukuksuz ve adaletsiz davrandığını dile getirmiştir. Devamında İnönü, vaatlerini şu şekilde sıralamıştır: *“Tam yevmiye ile tatil, yevmiyeli yıl tatili, asgarî ücret, ucuz mesken, lüzumlu sigortalar, işçi bankası kurulması, bunlar bizi bekleyen işçi meseleleridir”* (Uyar:2017a:109-112).

15 Nisan 1954 tarihinde Balıkesir'de İsmet İnönü'nün konuşmasını temel konuyu Yabancı Sermaye Kanunu ve Petrol Kanunu oluşturmuştur. Yabancı Sermaye Kanununun getirisi ile yabancılar Balıkesir'de çiftlikler kurabileceklerdi. Ayrıca Yabancı Sermaye Kanunu'nun karma komisyona geldiğinde muhalefetten kimsenin olmamasına da eleştiri yapmıştır. Petrol Kanununa gelince, kanundaki en önemli ve en zararlı maddenin CHP'nin itirazları ile kaldırıldığını söylemiştir. Sonrasında: *“...bu memleketi yabancı emellere kaptırmayız. Kapitülasyonsuz bir memlekette asil bir milletin evlâtları olarak yaşayacağız”* (Uyar:2017a:113-114) demiştir.

16 Nisan 1954 İzmir konuşmasında İnönü, iktidarın radyoyu kendi aracı gibi kullandığından, basın üzerinde baskılar olduğundan, hayat pahalılığından ve üniversitelerin özerk olması gerektiğinden bahsetmiştir. İktidara geldiklerinde grev konusunda adım atacaklarını da belirtmiştir: *“İktidara geldiğimiz zaman, grev meselesini kabul ve tatbik edeceğiz* (Uyar:2017a:116).

İnönü'nün İzmir'den sonraki durağı Mersin'di. 18 Nisan 1954'teki Mersin mitingi tamamlanamamıştır. Önce hoparlörün telleri kesilmiş ardından mitinge gelen DP'liler İnönü'yü protesto ederek O'nun konuşmasını tamamlamasına izin vermemişlerdir. İnönü,

halkı sükûnete davet ederek, her şeyden evvel, vatandaşlar arasına nifak tohumlarının serpilmemesi, vatanın selâmeti için hangi partiden olursa olsun, bütün vatandaşların kardeşçe geçinmelerini söyleyerek sözlerini bitirmiştir (Uyar:2017a:116). Son olarak Sivas'ta ve Ankara Radyosu'nda konuşmasını gerçekleştirmiştir.

Halk ile yapılan temaslar sonucunda, DP ileri gelenlerinin edindiği izlenime göre DP'nin 1954 seçimlerini kazanacağına kanaat getirilmişti. DP'nin böyle bir kanaate sahip olmasında CHP'nin de güçlü bir konumda olmaması etkili olmuştur.

DP'nin seçim propagandası Cumhurbaşkanı Bayar'ın ABD'den döndüğü 10 Mart günü fiilen başlamıştır. Bayar daha önce 1946 ve 1950 seçimlerinde İnönü'nün yaptığı gibi partisi adına propaganda yapması gerektiği düşüncesi ile hareket ederek, halka yenilikleri bizzat anlatmıştır. Bu karar ve uygulamanın sonucunda kimi zaman Menderes'ten daha önde yer almıştır.

Adnan Menderes ise propaganda döneminde daha çok İsmet İnönü'nün eleştirilerine cevap vermekle yetinmiştir. Menderes, Yabancı Sermaye Kanunu hakkında yabancı sermayenin her zaman denetli olacağını, Petrol Kanunu hakkında başka devletlerin desteğine ihtiyaç duyulduğunu ve bu kanunun çıkarılmasında gecikildiğini, çiftçilerin hallerinden memnun olduklarını belirtirken, işçilere grev hakkının verilmesinden hiç söz etmemiştir. İsmet İnönü hakkında söyledikleri ise O'nun yabancı düşmanı olduğu ve halkı bu yönde kışkırttığı yönünde olmuştur.

Sonuç olarak 2 Mayıs 1954 tarihinde genel seçimler yapılmış ve %88'lik bir katılım gerçekleşmiştir. DP oyların %56,6'sını, CHP %34,8'ini, CMP %4,8'ini ve diğer partiler %3,8'ini almıştır.

CHP, 1954 seçimlerine büyük umutlarla girmiş fakat yenilgi sonrası partinin özellikle yüksek kesimlerinde büyük bir hayal kırıklığı yaşanmıştır (Toker,1966a:26). İsmet İnönü, 26 Temmuz 1954 tarihinde CHP'nin 11. Kurultayında seçimi değerlendiren bir konuşma yapmıştır. Ona göre DP, seçimi kazanmamış sadece yerini korumuştur. Yani bu da demek oluyordu ki İnönü kendi partisinin eksiklerini dile getirmiyor, partisini ve kendisini eleştirmiyordu. Seçimlerde din siyasete alet edilmiş, seçim için harcanan paralar denetlenmemiş, seçim yasağı çiğnenmiş ve radyo yasal sınırlar dışında kullanılmıştı (Uyar:2017a:137). İnönü ayrıca artık çoğunluk sisteminden nispi seçim sistemine geçilmesini istiyordu. Parlamentoda temsilin adaletli olabilmesi için nispi seçim şarttı (Uyar:2017a:138). Çünkü CHP'nin seçim sonucunda kazandığı yüzdeler Meclis'te küçük bir kesimi oluşturuyordu. Fakat İnönü'nün unuttuğu bir şey vardı ki, o da bu nispi seçimin 1950 seçimine kadar uygulandığıdır ve bunun destekçisinin de bizzat CHP

olduğudur. Şimdi ise tam tersi bir hal almış ve DP, seçim sisteminden gayet memnun bir duruma gelmiştir.

1954 seçimleri DP tarafından kazanılmış ancak ülke içindeki sorunlar devam etmiştir. Bu sorunlardan biri toplumda onur kırıcı bir şekilde ortaya çıkan ve 6-7 Eylül olarak tarihe geçen olaylardır.

1.2.1.5.7. 6-7 Eylül 1955 Olayları

Yunanistan'ın, İngiltere'nin sömürgesinde olan Kıbrıs Adası'nın kendisine verilmesi talebi, Türkiye'nin meşru tepkisiyle karşılaşmıştır. Kıbrıs Rumlarının adanın Yunanistan'a katılmasına destek vermeleri ve bunun için kanlı eylemlerde bulunmaları neticesinde sorun Türkiye'nin gündemini oluşturmuştur. Bu gelişmeler sonucunda adayı elinde tutan İngiltere, konuyu BM'ye taşıma kararı almış ve bunun için konferans düzenlenmiştir.

Konferansa katılacak Türk Heyeti Londra'ya hareket etmeden önce Adnan Menderes bir basın toplantısı düzenleyerek takip edilecek politikayı açıklamıştır. Menderes bu toplantıda İngiltere'ye verilen notanın mana ve mahiyetini anlatmış, Kıbrıs işinde barışçıl hareket edildiğini ve Türk-Yunan dostluğuna ehemmiyet verildiğini belirtmiştir (Akşam,1955).

İsmet İnönü: *“Kıbrıs Konferansı'nda haklarımızı korumak ve kurtarmak için hükümeti bütün gayretlerinde destekleriz”* (Akşam,1955) sözleriyle Kıbrıs konusunda hükümete tam destek vereceklerini belirtmiştir.

Londra Konferansı'nda uzlaşmaya varılması çok zor olmuştur. Yunanistan ENOSİS'i⁴ ve self determinasyonu istemiştir. Buna karşılık Türkiye, Kıbrıs Adası'nda İngiltere yönetiminin son bulması durumunda Kıbrıs'ın egemenliğinin kendilerine verilmesi talebinde bulunmuştur. İngiltere'nin arabuluculuğuna rağmen başarıya ulaşamamıştır İngiltere'nin adadaki varlığı devam ederken EOKA (Ulusların kendi geleceklerini belirlemesidir.)⁵ Kıbrıslı Türklere karşı gittikçe artan bir şiddet politikası uygulamaya başlamıştır. Kıbrıslı Türklerin can güvenliğinin tehlikeye düşmesi nedeniyle Türkiye İngiltere'ye bir nota vermiş ve gelişen vahim olaylar karşısında kayıtsız kalamayacağını bildirmiştir. Fakat bundan bir sonuç elde edilmemiştir. Ardından Selanik'te ve Türkiye'de talihsiz olaylar gerçekleşmiştir.

⁴ Megali İdea düşüncesi sonucu ortaya çıkan Kıbrıs Adası'nın Yunanistan ile birleşmesini öngören bir istektir. Türkçe Bilgi, ENOSİS, <https://www.turkcebilgi.com/enosis>, (E.T. 16.10.2018).

⁵ En Son Haber, **Self Determinasyon Nedir?**, 12 Mayıs 2012, <http://www.ensonhaber.com/self-determinasyon-nedir-2012-03-12.html>, (E.T. 16.10.2018).

Selanik'te Mustafa Kemal Atatürk'ün evine bomba konulmuş ve evde hasar meydana gelmiştir. İstanbul Ekspres Gazetesi'nde çıkan habere göre, konsolosluk binasıyla Atatürk'ün evi arasında patlatılan bomba, binada hasara yol açmıştır. Can kaybı olmamakla beraber Atatürk'ün hatırasına karşı girişilen bu çirkin hareket bütün yurttaki büyük bir teessür uyandırmıştır (İstanbul Ekspres,1955).

Selanik'te yaşanan olay Türkiye'de yaşanacak olayları tetiklemiş, 6-7 Eylül'de İstanbul, İzmir ve Ankara'da gösteri, karışıklık ve tahrip olayları yaşanmıştır. Olaylar, İstanbul'da özellikle gayrimüslimlerin yoğun olarak yaşadığı mahallelerde gerçekleşmiştir. Rum ibadethaneleri ile bazı dükkânlar ve evler tahrip edilmiştir (Ege Ekspres,1955). İzmir'de, Yunan Konsolosluğu ve fuardaki Yunan Pavyonu ve bir de kilise yakılmıştır (Demokrat İzmir,1955). Ankara'da, olaylar protesto mitingleri ile sınırlı kalmıştır.

Bütün bu yaşananlar sonucunda TBMM hükümetin isteği ile toplanmış ve Adnan Menderes, olaylarda çoğu Yunan kökenli kişiler olmak üzere mağdur olanların yanında, Ermenilerin ve Türklerin de olduğunu, olayın bir anda gerçekleştiği için yeterince müdahale edilemediğini, zararların telafi edileceğini, yaşananların mahkemeye taşındığını belirtmiştir (Akşam,1955).

İsmet İnönü ise yaşanan olaylar karşısında, bir kısım masum vatandaşların canlarına, mallarına ve şereflerine tecavüzler vuku bulduğunu, bu haller karşısında duyulan üzüntüye teselli bulunamayacağını ifade etmiştir (Akşam,1955). Ayrıca İnönü İzmir, İstanbul ve Ankara'da sıkıyönetim ilan edilmesine itiraz etmiş ve sıkıyönetimin kaldırılmasını istemiştir. İnönü, her şey normale dönene kadar hiçbir siyasi faaliyette bulunmayacaklarını da belirtmiştir (Akşam,1955).

6-7 Eylül Olayları, "DP'nin en kara yılı ve ellili yılların en olumsuz hatırası" (Sezer Şanlı,2016:390) olarak nitelendirilebilir. Yaşanan talihsiz olaylar sonucunda azınlıklar ülkeyi terk etmeye başlamış ancak hükümetin çıkardığı bir takım zorluklar sebebiyle çok büyük bir göç olmamıştır.

1954-1957 yılları arasında bu olaylar yaşanırken, 1957 yılı seçimleri yeni bir telaş ortamı yaratmıştır. Bu telaş içerisinde özellikle muhalefet kanadında yer alan İsmet Paşa birçok gezi düzenleyerek iktidarı eleştiri topuna tutarken, iktidar da aynı şekilde cevap vermiştir.

1.2.1.5.8. 1957 Seçimleri ve Başlıca Gelişmeler

Ülke ekonominin plansız ve programsız yönetilmesi sonucu ortaya çıkan ekonomik sıkıntı ve dış borçlanmanın artması, bunun yanında döviz kaynaklarının tüketilmesi

ekonomi motorunun teklemesine neden olmuştur.⁶ Yaşanan olumsuz olayların sarsıcı etkisi ile iktidarı kaybetme korkusuna kapılan DP, erken seçime gidilmesi yönünde karar almış ve 1958 yılında yapılacak olan genel seçimler Ekim 1957 yılına çekilmiştir.

9 Eylül 1957'de toplanan CHP'nin kurultayının ana gündemini siyasi huzursuzluklar, genel seçimler ve muhalefet partilerinin seçim ittifakı görüşmeleri oluşturmuştur. Genel başkan İnönü, kurultayın açılışında yaptığı konuşmada amaçlarının insan haklarına dayanan demokratik bir rejim kurmak olduğunu ve iktisadi çöküntüyü ortadan kaldırarak ekonomik bir kalkınma hedeflendiğini ifade etmiştir. İnönü'ye göre memleketin huzursuzluktan kurtarılabilmesi için hukuk devletinin kurulması şartı (Tuğluoğlu,2017:285).

DP'nin giderek artan baskılarına karşı CHP, HP ve CMP liderleri iktidara karşı güç birliği yapmak üzere İnönü'nün Heybeliada'daki evinde toplanarak ortak bildiri yayınlamış ve böylece programlarını kamuoyuyla paylaşmışlardır (Bulut,2009:129).

Muhalefetin oluşturduğu ittifakı bir tehdit olarak gören DP, Seçim Kanunu'nda değişiklik yapmak ve muhalefetin işbirliğini önlemek için Meclis'e bir kanun değişikliği teklifi sunmuş ve bu kanun teklifi Meclis'te tartışmalara neden olmuştur.

Teklif edilen kanun değişikliğine göre, 25 yılını dolduran Yargıtay, Danıştay ve üniversite profesörleri hükümet tarafından emekli edilebilecek ve memurlar altı aylık bekletilmeden sonra adli itiraz yolu da kapatılmak üzere işten atılabilecekti. Ayrıca bir partiden istifa eden kişinin başka bir partiye geçmesi için istifasının üzerinden altı ay geçmesi gerekecek, çoğaltılmış pusulalara izin verilmeyecek, dokunulmazlıklar sınırlandırılacak, milletvekilleri konuşmaları sebebiyle oturumdan çıkarılabilecek, milletvekillerine maaş kesintisi yapılabilecek ve seçim kampanyaları boyunca radyo tüm partilere kapatılacaktı (Özküçük,2012:106-107). Bunların yanında bir partinin başka bir partiden aday gösterilmesi de yasaklanacaktı (Özer, Bekcan,2008:10).

CHP Meclis grubu adına söz alan Malatya Milletvekili Nüvit Yetkin: *"Bu tasarı, heyeti umumiyesi itibariyle, bilhassa 1954'ten beri Demokrat Parti iktidarının memlekette siyasi hakların, Anayasa ile temin edilmiş hak ve hürriyetlerin ortadan kaldırılması yolunda safha safha alınmış tedbirlerden birisi olarak görülmektedir"* (TBMM ZC.,11 Eylül 1957) diyerek bütün bu girişimlerin temelinde, DP'nin muhalefeti sindirerek iktidarda kalma adına yaptığını söylemiştir (TBMM ZC.,11 Eylül 1957).

⁶ AYTEK SONER ALPAN, 1957 Seçimleri: **Oy Verilirken Sonuçları Radyodan İlan Edilen Usulsüz Bir Seçim**, Sol, 18 Nisan 2017, <http://haber.sol.org.tr/toplum/1957-secimleri-oy-verilirken-sonuclari-radyodan-ilan-edilen-usulsuz-bir-secim-193383>, (E.T. 08.08.2018).

CMP Meclis grubu adına söz alan Kırşehir milletvekili Ahmet Bilgin: Seçme ve seçilme hakkına her vatandaşın sahip olduğunu belirterek: “...Siyasi ahlâksızlık Büyük Millet Meclisinde okuduğu programı yerine getirmemek, tamamen aksini yapmaktır. Bir partiden diğer bir partiye geçmeyi siyasi ahlâksızlık sayanlar, aynı zamanda bugün bu kanunu huzurumuza getirenlerdir” (TBMM ZC.,11 Eylül 1957) sözleri ile tasarının reddedilmesini istemiştir.

HP Meclis grubu adına söz alan Urfa milletvekili Feridun Ergun; iktidarın muhalefet partileriyle tek tek karşılaşmaktan çekindiğini, demokrasi ruhuna ve anayasaya aykırı davranıldığını söylemiştir.

DP safında yer alan Manisa Milletvekili Hikmet Bayur, bütün bu eleştirilere karşılık muhalefetin bu kanun olsa da olmasa da başarısız olacağını, Atatürk’ün inkılaplarını savunan bir parti ile (CHP) Atatürk’ün inkılaplarını yıkmaya çalışan partinin (CMP) işbirliği yapmasının ahlaksızlık olduğunu dile getirmiştir. Ardından: “...Atatürk devrini görmüş ve yaşamış olan bir İsmet İnönü vardır. Diğerlerinin hiçbirisi galiba o devirleri görmüş, yaşamış ve bu mücadelelere katılmış değillerdir. Ben hayret ediyorum, nasıl İsmet İnönü bu işe girmiş, Atatürk’ün yanındaki çalışmalarını unutmuş? Kendisinin bu memlekete birçok hizmetleri ve birçok da zararları vardır. Fakat bu iş birliği teşebbüsü muvaffak olursa bütün hizmetleri sıfır olacaktır...” (TBMM ZC,11 Eylül 1957) demiştir.

Hikmet Bayur’un bu açıklamaları karşısında İnönü: “...Cumhuriyetçi Millet Partisinin başında bulunanlar, idare edenler değişmiştir. Onlar, bugün o partiyi idare edenler; basirette, siyasette, vatanperverlikte Sayın Hikmet Bayur'dan kat kat yüksektirler. Kıyas kabul etmez bugünkü mücadele bir demokratik rejim, bir karakter imtihanı yarışıdır...” (TBMM ZC,11 Eylül 1957) sözleriyle cevap vermiştir.

Tartışmalarda eski defterler açılmış ve suçlamalar devam etmiştir. Konuşmaların bitiminde değişiklik tasarısının oylamasına geçilerek 31 ret oyuna karşılık, 361 kabul oyu ile seçim yasasındaki değişiklik kabul edilmiştir (TBMM ZC,11 Eylül 1957).

Kabul edilen seçim yasasını aşmak için çözüm yolu arayan muhalefet, seçime katılıp katılmama konusunda anlaşmazlığa düşmüştür. CHP’nin isteği diğer partileri kendi çatısı altında toplayarak seçimlere gitmekti. Fakat HP ve CMP, bu görüşün tersi olarak bölgeleri paylaşarak seçime katılmak istiyorlardı (Uyar,2017a:230). HP ve CMP uzlaşamama konusunda İsmet Paşa’yı suçlarken, Paşa partilerin tekliflerinin kanuna aykırı olduğunu söylemişti (Milliyet,1957).

Muhalefetin ittifakı bozulunca İnönü, seçim kampanyasına 21 Eylül’de Malatya’da başlamıştır. Ancak Malatya Valisi Nazım Arda, İsmet İnönü’yü karşılamaya gidenlerin 30

otomobili geçmesi halinde kalabalığın dağıtılacağını bildirmiştir. Paşa, yaptığı konuşmada seçim kanunu değişikliğine değinmiş, iktidarın antidemokratik uygulamalarını eleştirmiş, dışarıdan ülkeye giren paraların nasıl kullanıldığını sorgulamış, makineleşmede yaşanan sorunlar üzerinde durmuş ve Malatya Şeker Fabrikası'nın kurulması nedeniyle teşekkür etmiştir (Uyar,2017a:230-233). Ayrıca demokratik düzen için her partiye yardım edebileceğini söylemiştir (Milliyet,1957).

İsmet İnönü, 22 Eylül'de ki Elazığ'daki konuşmasında DP'nin mutlaka iktidarı bırakması gerektiğini söylemiştir. Eğer kendi partisi iktidara gelirse demokrasiyi kısıtlamayacak ve nispi seçim sistemi ile yeni bir seçime gidecekti (Uyar,2017a:233).

23 Eylül'de Tunceli'de konuşan Paşa, özellikle eğitim konusu üzerinde durarak, kız çocuklarının okutulması yönünde tavsiyelerde bulunmuştur. (Uyar,2017a:234) 5 Ekim'de ise CHP aday listesinin tümü açıklanmıştır (Milliyet,1957).

İsmet İnönü, 11 Ekim'de Trabzon'da yaptığı konuşmada amaçlarının ülke huzurunu sağlamak olduğunu söylemiştir (Milliyet,1957). İnönü'ye göre ülke siyasi ve ekonomik bir buhran içindeydi (Uyar,2017a:237).

İsmet Paşa, 12 Ekim'deki Rize konuşmasında iktidar değişmezse sıkıntının artacağını ve demokrasinin yerleşeceğine inandığını söylemiştir (Milliyet,1957) Konuşmasında ayrıca ekonomik buhrandan da bahsetmiştir.

İnönü Ordu'da yaptığı konuşmasında yine hayat pahalılığına değinmiş ve Türk parasının değer kaybetmesini eleştirmiştir. Ayrıca borcu olan köylüler için de bir çözüm gerekiyordu (Uyar,2017a:239). İsmet Paşa'nın Samsun'da yaptığı konuşma da bundan farklı değildi.

17 Ekim'de Babaeski'de konuşan İsmet Paşa; iktidarın bu zamana kadar birkaç milyoner yetiştirdiğini, ancak bunların halkın halinden anlamadığını söylerken, israftan yakınmış ve yapılacak işlerin planlı olması gerektiğinden bahsetmiştir (Uyar:2017a:242).

Kırklareli'nde açık havada konuşmasına izin verilmeyen Paşa, Gençlik Sineması'nda konuşmasını gerçekleştirmiştir. O, iktidarın değişmesinin zorunlu olduğundan, zamanı geldiğinde yöneticilerin yönetimi bırakmasının iyi olacağından bahsetmiştir (Uyar:2017a:243).

İnönü, 18 Ekim tarihinde Edirne konuşmasında hükümetin dış politikada zor durumda olduğunu söylemiş (Milliyet,1957), ayrıca iktidarın dini siyasete alet ettiğini de dile gitmiştir (Uyar:2017a:244).

İsmet İnönü, 19 Ekim'de Tekirdağ'da konuşarak artık halkın oy zamanı iktidarı artık devirmesi gerektiğini anlatmıştır (Uyar:2017a:245).

Paşa İzmir konuşmasında işçilere grev hakkı tanınacağını belirtmiş, Balıkesir konuşmasında Bayar ve Menderes'i eleştirmiş, Ankara'da halkın iktidarı devireceği yönünde konuşmuştur.

Konuşmalarında sorunları tespit eden İnönü aynı zamanda çözüm önerilerini de ortaya koymuştur.

Adnan Menderes ise seçim kampanyasında köylerin refahından, sanayideki gelişmelerden, iktidar değişirse işlerin yarım kalacağından ve ülkede kargaşa olacağından bahsetmiştir. Ayrıca Menderes, İnönü hakkında “*şeytan gibi milleti kandırmaya çalıştığı*”, “*aç tavuğun kendini arpa ambarında zannettiği*” gibi sözler sarf ederek işi hakaret boyutuna taşımıştır (Uyar,2017a:240).

27 Ekim 1957 tarihinde gerçekleşen seçim sonuçları açıklandığında DP'nin %48,6 oranında oy alması ve oy oranının %50'nin altına inmesi DP üzerinde deprem etkisi yaratmıştır. Bu sebeple seçim günü “*Allah bir daha 27 Ekim gecesinin tekrarını göstermesin*” şeklindeki sarf ettiği sözler, Adnan Menderes'in korkusunu açığa çıkarmıştır (Aydemir,2000c:283). Muhalefet partilerinden CHP %41,4 oranında oy alarak geleceğe dair umudunu artırmıştır. CMP %6,5, HP ise %3,5 oranında oy almıştır.

Seçim bitmiş fakat etkisi devam etmiştir. Gaziantep'te seçimi önce CHP'nin ardından köyden gelen oylar ile DP'nin kazandığı ilan edilmiştir. CHP'nin itirazıyla oy pusulaları Gaziantep Adliyesi binasına getirilmiş ancak Gaziantep Adliyesi oy pusulalarıyla birlikte yakılmıştır.⁷ Menderes yeni hükümeti ancak 25 gün sonra kurabilmiştir.

1957 seçimlerinden zafer ile çıkmayı başaran iktidar, muhalefet yıllarında ortaya attığı söylemlerin bir kısmını gerçekleştiremeyince ordu içinde sıkıntılar baş göstermiş ve iktidara karşı örgütlenmenin tohumları atılmaya başlanmıştır.

1.2.1.5.8.1. 9 Subay Olayı

DP, iktidara geçtiğinde orduda ıslahat konusunda bir takım vaatlerde bulunarak beklentilerin oluşmasına vesile olmuştur. Ancak DP, oy kaygısı taşımadığı için oy hakkına sahip olmayan silahlı kuvvetlerle ilgilenmemiş ve bu durum özellikle ordunun genç kadrolarında hayal kırıklığına yol açmıştır.

DP'nin eleştirilen icraatlarıyla birleşen hayal kırıklıkları askerler arasında bir gizli örgütlenme sürecinin fitilini ateşlemiştir. O dönemlerde Kara Harp Akademisi'nde öğrenci

⁷ Abdürrahim Sercan, **27 Mayıs 1960'a Giden Yol**, 1 Haziran 2016, <http://dagarcikturkiye.com/27-mayis-1960a-giden-yol-yd-1746.html>, (06.11.2018).

olarak bulunan ve 27 Mayıs İhtilaline katılan Orhan Erkanlı anılarında kendisinin cemiyete katılımını ve gelişen olayları şu şekilde aktarmaktadır:

“Cemiyete katıldım... Ancak bizim örgütlenmeye başlama tarihimizde, DP iktidarının zirveden aşağıya doğru kaymaya başlayış tarihlerinin aynı yıllara rastladığına dikkati çekmek isterim... Memleket buhrana girdiği zaman orduda birbirinden habersiz örgütler kurulur, bunların bir kısmı tesadüflerle birleşir, bir kısmı kaybolup gider. Nitekim biz de bir süre sonra, ikinci bir gizli örgütle irtibat kurduk ve birleştik. Örgütün ilk ismi Atatürkçüler Cemiyeti idi” (Erkanlı,1972:12). Bu örgüt yıllarca askeri müdahale örgütü olarak çalışmış, 27 Mayıs askeri müdahalenin temel taşı olarak oluşturulmuş fakat 1958 yılında “9 Subay Olayı” ismiyle açığa çıkmıştır. Örgütün içinden olan ancak örgüte pek güven vermeyen Samet Kuşçu adlı şahıs, bir takım kuruntulara ve korkulara kapılarak örgütü ihbar etmiştir. Yapılan bir takım araştırmalar ve tutuklanmalar sonucunda yeterli delil bulunmadığından ihbar ettiği kişiler serbest bırakılırken Samet Kuşçu, orduyu isyana teşvik etmek suçundan hapis cezasına mahkûm edilmiştir.

Örgütün asıl amacı; 1957 seçimlerinde iktidara karşı harekete geçmektir. Fakat örgütün bu teşebbüsü gerçekleşmemiş olmakla birlikte DP iktidarını devirmekten de vazgeçmemişlerdir.

Ali Fuad Başgil'e göre, örgütün amacı iktidarı devirmek ve yönetimi İnönü'ye devretmektir (Başgil,2014:120). İhtilalin İçyüzü adlı kitapta ise örgütün böyle bir teşebbüste bulunarak İnönü'ye müracaat ettiğini fakat İnönü'nün kesin ret cevabı verdiği ve de kendi partisi ile de hiçbir temasta bulunmamalarını söylediği anlatılmaktadır (İpekçi, Coşar,2012:47).

9 Subay Olayı sonucunda ordunun bozulmadığına ve subayların iktidar taraftarı olduğuna inanan hükümet olay üzerinde pek durmayarak konuyu kapatmıştır. Bu olay üzerinden çok geçmeden iktidarı telaşa düşüren ve Irak'ta 1958 yılında yaşanan bir askeri müdahale gerçekleşecektir.

1.2.1.5.8.2. Irak'ta 14 Temmuz 1958'de Askeri Müdahale

14 Temmuz 1958 tarihinde Bağdat'ta yaşanan ve Kral Faysal ile Nuri Sait'in öldürülmesi ile son bulan bir askeri müdahale gerçekleşmiştir.

İktidarın kendini en güçlü sandığı dönemde beklenmeyen askeri müdahale her şeyi silip süpürmüş ve Adnan Menderes ihtilal sözünü kafasından silmemiştir (Aydemir,1973a:295). İktidarda oluşan ihtilal fobisi sonucu muhalefete iktidarı her an devirecek gözü ile bakılmaya başlanmış ve DP ile CHP arasında sürekli polemik yaşanmaya başlanmıştır.

Adnan Menderes, Eylül ayında Balıkesir’de çimento fabrikası açılışını gerçekleştirdikten sonra Balıkesir İl Kongresi’nde muhalefeti askeri müdahale havası yaratmakla suçlamıştır (Hürriyet,1958). Menderes: “*İhtilâl tahrikçiliği İnönü’nün politika mesnedi olmuştur*” (Milliyet,1958) diyerek aslında korkuyla beraber oluşan tedirginliğini açığa çıkarmış oluyordu.

İsmet İnönü, Menderes’in yaptığı suçlamalara karşılık basın toplantısında: “*1958 Türkiye’sinde iftira ve tehditten yılacak siyaset adamı yoktur*” (Vatan,1958) demiş ve CHP’nin kuruluşunun yıldönümünde “*Siyasî hayatımızda hangi tehdit bize oyuncaktan başka tesir yapabilir?*” (Milliyet,1958) cümlesini kullanmıştır.

Adnan Menderes 21 Eylül tarihli İzmir konuşmasında CHP’yi hedef alarak: “*Valilere ve savcılara tekrar dil uzatılırsa demokrasiye paydos dedirtirler*” (Milliyet,1958) cümlesini kullanarak demokrasiden vazgeçilebileceğini açık açık çekinmeden dile getirmiş ve otoriter bir rejim arzuladığını göstermiştir. Yani demokrasiye darbe vurulabilirdi. Ona göre İsmet İnönü de politikadan çekilmeliydi. İşte bu sözler zaten gergin olan ortamı daha da gerginleştirmiştir.

Demokrasiye balta vurulacağından endişe duyan muhalif partiler birleşme kararı alacak ancak iktidar bu muhalefetin birleşmesini önlemek amacıyla bir takım tedbirler alarak Vatan Cephesi oluşturacaktır.

1.2.1.5.8.3. Vatan Cephesi ve Muhalif Partilerin Bir Araya Gelmesi

DP ile CHP arasındaki gerilim artarken, HP Genel İdare Kurulu demokrasiye son verilmemesi için muhalefetin birleşmesi yönünde bir bildiri yayınlamıştır. 1957 seçimleri öncesinde işbirliği yapamayan üç partinin amacı bu sefer bileşmek ve DP karşısında güçlü konuma geçmektir. Bu birleşme düşüncesinden rahatsız olan ve olayın ciddiyetinin farkına varan Menderes, kendine destek sağlamak amacıyla atağa geçerek yurt gezilerine çıkmıştır.

12 Ekim’de ilk durağı Manisa olan Adnan Menderes, CHP’lileri hedef almış ve onları düşman olarak görmüş, bu sebeple bir “Vatan Cephesi” kurulması çağrısında bulunmuştur. Vatan cephesine amacı birleşen muhalefete karşı DP’yi desteklemektir. İktidar, Vatan Cephesinin desteklenmesi için ödüllendirme yoluna giderken, destek vermeyenler için ise cezalandırma yoluna başvurmuştur (Özüçetin,2009:128).

Fakat bu çağrı sonuç vermemiş, muhalefetin birleşmesi engellenememiş ve Adnan Menderes muhalefet birleşimini haçlı ordusuna benzetecek kadar ileri gitmiştir (Doğaner,2016:178).

Birleşme yönünde atılan ilk adım 16 Ekim’de TKÖP, CMP ile birleşmesiyle gerçekleşmiş ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi adını almıştır. Bu birleşmenin

sonucunda hırçınlaşan iktidar, muhalefete karşı devletin güvenlik güçleri aracılığıyla güç kullanmaya başlamıştır. Bunun örneğini Tokat Zile’de İsmet İnönü’ye karşı gerçekleşen olay göstermiştir. İsmet İnönü, yurt gezileri sırasında Zile’ye uğramak istemiş fakat yeni yürürlüğe giren Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na göre İnönü’yü karşılamaya gelen halk, polis ve jandarma tarafından kullanılan cop ve sopalarla dağıtılmaya çalışılmıştır. Menderes olay sonrasında yaptığı açıklamada CHP’yi karışıklık çıkarmakla suçlamıştır.

İsmet Paşa, Kastamonu’da yaptığı konuşmasında iktidarı hedef alarak, iktidarın bilinmeyen hedefler için hazırlık yaptığını ve dışarıdan alınan para ile milletin baskıda tutulamayacağını söylemiştir (Milliyet,1958).

İlerleyen günlerde Paşa, radyonun kendisine karşı bir sövme aracı olarak kullanıldığını söylemiş ve iktidarı bu yönde eleştirmiştir. Ayrıca Menderes’in davranış ve tutumlarını desteklediği için Bayar’ı hedef almıştır (Uyar, 2017:281).

İnönü, CHP Konya İl Kongresi’nde yaptığı konuşmada iktidarın demokrasiyi tamamen ortadan kaldırmak için daha güçleneceği zamanı beklediğini söylemiştir (Milliyet,1958). İsmet İnönü, Burdur gezisi sırasında bir takım olaylarla karşılaşmıştır. Polis ve jandarma halkı dağıtmaya çalışmış, halka şiddet uygulayarak halk ile çatışmıştır.

İsmet Paşa, İskenderun’da yaptığı konuşmada ülkenin Ortadoğu ülkesi gibi yönetildiğini ancak halkın bunu kabullenmeyeceğini söylemiştir. Bunun yanında şiddet politikaları ile ilgili Bayar’ı eleştirmiş ve ülkedeki pahalılıktan bahsetmiştir. Paşa’nın Gaziantep’te yapacağı konuşma öncesinde, polis ve jandarma halka karşı burada da bir önlem almış, cadde ve sinema kapatılmıştır. Bunun üzerine İnönü şiddet politikalarını eleştiren bir konuşma yapmıştır. Urfa’da da buna benzer bir olay yaşanmış ve halk dipçikle dağıtılmıştır (Uyar, 2017a:285).

Eskişehir İl Kongresi’nde konuşan Paşa, refah ve emniyetin önündeki engelin DP başkanının olduğunu söylemiştir (Milliyet,1958). Ankara İl Kongresi’nde ise İnönü, insan haklarına karşı duran gücün yenileceğini söylemiştir (Milliyet,1958).

İsmet İnönü gittiği yerlerde HP’den destek görmüştür. İnönü genel olarak yaptığı konuşmalarda ülkenin siyasetini, ekonomisini ve şiddet olaylarını eleştirmiştir.

Muhalefet ve iktidar birbirlerine karşı yükselmeye devam ederken, hala çözüme kavuşmamış bir sorun olan Kıbrıs meselesi tekrar ülke gündeme oturmuştur.

1.2.1.5.8.4. Kıbrıs Meselesi Bağlamında Memnuniyetsizlik

1959 yılında Kıbrıs konusu tekrar gündeme gelmiş ve bağımsız bir cumhuriyet kurulması yönünde Türkiye, Yunanistan ve İngiltere 6 Şubat 1959 yılında Zürih’te

gerçekleştirdikleri toplantıda anlaşmaya varmışlardır. Yunanistan ortak komutanlığı kabul etmiş ve Türkiye üs talebinden vazgeçerek asker sayısını düşürmüştür. Böylece 11 Şubat'ta antlaşma imzalanmıştır.⁸ “Devlet reisi Rumlardan, muavini ise Türklerden seçilecek” kararıyla Kıbrıs Cumhuriyeti kurulması süreci başlatılmıştır (Milliyet,1959).

Antlaşmanın geçerlilik kazanması için heyet 17 Şubat'ta Londra'ya hareket etmiştir. Ancak heyeti taşıyan uçak hava şartlarından kaynaklanan olumsuzluklar neticesinde Londra'nın 25 mil güneyindeki Surrey eyaleti Newdigate mevkiinde bir ormanlık bölgeye düşerek 200-300 metre sürüklenmiş ve uçağın iki kanadı kopmuştur (Kaya, Avşar,2012:220). Adnan Menderes yaralı olarak kurtulurken Türk heyetinden 14 kişi ölmüştür.

Uçak kazası ülkede bomba etkisi yaratmış, tüm meseleler ve çekişmeler bir kenara bırakılarak sadece bu konu üzerine odaklanılmıştır. Gazeteler bu olayı manşetlerine şu başlıklarla taşımışlardır: “Başvekil, Mucizevi Bir Şekilde Kazayı Salimen Atlattı” (Yeni İstanbul,1959), “Başbakan faciayı sağ-salim atlattı” (Vatan,1959), “Menderes Hayatta” (Hürriyet,1959), “Başbakanı Londra'ya Getiren Uçak Hava Alanı Yanında Yere Düşerek Parçalandı” (Bozkurt,1959).

Kazadan haberdar olan İsmet İnönü, bir telgraf çekerek geçmiş olsun dileğinde bulunurken Adnan Menderes'ten teşekkür ettiğini bildiren cevap almıştır.

Kıbrıs ile ilgili Londra Antlaşması'nı 19 Şubat'ta hastanede imzalayan Menderes, 26 Şubat günü Türkiye'ye döndüğünde halk coşkulu bir şekilde yollara dökülerek gösterilerle O'nu karşılamıştır. “Allah'ın sevdiği kulu” ve “Halkın Adamı” şeklinde abartılı olarak halk tarafından daha çok benimsenen Adnan Menderes, ilk iş olarak Eyüp Sultan'a gitmiş ve orada namaz kılarak kurbanlar kestirmiştir.

Ankara'ya geçen Menderes burada da coşkuyla karşılanmış ve karşılayanların arasında bulunun İsmet İnönü geçmiş olsun dileklerini bildirmiştir. İkili tokalaşmış ve bu onlar için son tokalaşma olmuştur.

Kıbrıs meselesi ile ilgili imzalanan antlaşma TBMM onayından geçmesi gerektiği için 4 Mart'ta mesele Meclis gündemine gelmiştir. Söz alan İsmet İnönü, antlaşmada daha önce savunulan taksim tezine hem hukuken hem de fiilen uyulmadığını ve taksim tezinden vazgeçildiğini, adada Yunan ilhakının önlenmesi için kesin bir çözüm üretilmediğini ve ilhak olursa İngiltere'nin müdahale konusunda garanti vermediğini, bu sebeple Türkiye'nin böyle bir durumda tek kalabileceğini söylemiştir (TBMM ZC, 4 Mart 1959). Ayrıca

⁸ **Kıbrıs Meselesi Zürih ve Londra Antlaşmaları**, 26 Eylül 2017, <https://www.eritela.com/kibris-meselesi-zurih-ve-londra-antlasmalari>, (E.T. 12.11.2018).

adadaki Türk nüfusuna eğitim, kültür, spor ve hayır alanında yardım edebileceği yazarken, malî ve iktisadi yardımdan bahsedilmemesi konusunda bir eksiklik olduğunu ve bunun giderilmesi gerekliliğine değinmiştir (TBMM ZC,4 Mart 1959).

İsmet İnönü'ye cevap vermek amaçlı kürsüye gelen Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu; taksim ve ilhak konusunun kesinlikle reddedildiğini, eğer ilhakin gerçekleşmesi yönünde harekete geçilirse Türkiye'nin müdahale edeceğini ve yine Türkiye'nin kendi menfaatlerini koruduğunu söylemiştir. Yardım konusunda ise Türkiye'nin orada kurduğu bankalarının olduğu ve bu bankalar aracılığıyla iktisadi yardımın sürekli yapılabileceğini belirtmiştir (TBMM ZC,4 Mart 1959).

Sonuç olarak yapılan oylamada 347 evet, 138 ret oyu ile Kıbrıs meselesi Londra'da imzalanan anlaşmalar dâhilinde Meclis'te onaylanmıştır (TBMM ZC,4 Mart 1959).

1.2.1.5.8.5. İsmet İnönü'nün Uşak'ta Taşlanması Hadisesi

Yaşanan uçak kazasından sonra gerçekleşen kısa süreli ılımlı hava devamlılık gösterememiştir. Menderes, Vatan Cephesi ile güçlenmeye devam ederken İsmet İnönü, 1959'da yapılması muhtemel olan ara seçimlerin hazırlığı için yurt gezilerine başlamıştır.

İnönü'nün yurt gezilerine başlaması, "İsmet Paşa" adlı kitapta şu cümlelerle anlatılır: "Paşa karşı atağa kalktı. Çizmelerini giyip, 9 günlük bir sefere çıktı. Çizdiği güzergâh, Büyük Taarruz'un yapıldığı güzergâhtı. İlk durak ise Yunan başkomutanını esir aldığı Uşak'tı. Garp Cephesi Kumandanı, bu kez iktidarı bozguna uğratmaya gidiyordu" (Dündar, Çaplı,2016:92).

İsmet İnönü'nün Uşak'a gitmek için Ankara Garı'ndan hareket edeceği gün, halkın garda toplanmasını önlenmek için yolları kapatan iktidar, aynı zamanda garda halkı coplarla dağıtmıştır (Dünya,1959).

İsmet İnönü, Uşak'a gittiğinde O'nu karşılamaya gelen halk burada da polis tarafından engellenmeye çalışılmış, köyden gelen CHP'liler Uşak'a alınmamış, İstasyon Caddesi araç trafiğine kapatılmış ve İsmet İnönü'yü karşılamaya gelecek kişiler hakkında yasal işlem başlatılacağı duyurulmuştur (Karayaman, 2010:23).

Paşa, 30 Nisan sabahı Uşak'a gelmiş ve DP İl Binası önünden geçerken bir taraftan yuhalama sesleri ile karşılaşmış, bir taraftan da kendisini destekleyenlerin tezahüratları eşliğinde yoluna devam etmeye çalışmıştır. Polis, halka göz yaşartıcı bomba kullanmış, topluluğa atılan bir çay bardağı ise bir gazeteciye denk gelerek gazeteciye yaralamıştır (Milliyet,1959). Ardından DP İl Binası CHP'liler tarafından taşlanarak binanın camları kırılmıştır.

CHP İl Binasına zorluklarla ulaşan İnönü burada halka hitaben şu konuşmayı yapmıştır: “İki günden beri Uşaklılar beni beklediğiniz için teşekkür ederim. 37 sene evvel burada düşman başkumandanının kılıcını alarak Türk Başkumandanına teslim ettim. Kongremiz İlk Adım salonunda yapılacaktır. Davetliler oraya gelsin ve halk toplantısının da dağılmasını rica ederim.” (Çakmak, 2014:1245)

Halkın dağılmasını isteyen İsmet Paşa, salonda yaptığı konuşmada ülke ekonomisini ve iktidarı eleştirmiştir. Ayrıca radyonun iktidarın aracı haline geldiğini söylemiştir: “...Tasavvur ediniz ki Ramazan Bayramının il günü tanyeri ağarırken vatandaşlar devlet radyosundan Vatan Cephesi propagandasının davul zurnalı haberlerini dinlemişlerdir. Bu vatan evlatları kendi vergileri ile yaşayan radyonun ne zaman bütün vatandaşlara eşit gözle bakar bir hitabını işiteceklerdir...” (Uyar,2017a:300). İnönü, eğer kendileri iktidara gelirse güveni her alanda sağlayacaklarını ve iktisadi konularda programlı ve uzun süreli bir çalışma yapacaklarını vaat etmiştir (Uyar,2017a:300).

İsmet Paşa'nın Uşak'tan ayrılacağı sırada, onu protesto etmek amacıyla toplanan kalabalık arasında bulunan bir DP'linin, attığı taş İnönü'nün başına isabet ederek yaralanmasına neden olmuştur (Dünya,1959). Olaylar bununla kalmayarak, basın da protesto edilmiş, gazeteciler ve dört CHP'li milletvekili dövülerek (Milliyet,1959) gazetecilerin fotoğraf makinaları kırılmıştır. Basın mensupları yaşanan bu üzücü olaylar dolayısıyla bir bildiri yayınlayarak, suçluların bulunup cezalandırılmasını istemişlerdir. Fakat iktidar olayların araştırılması ve suçluların cezalandırılması için bir girişimde bulunmamıştır.

Bir sonraki durağı Manisa olan İnönü'yü halk yine kalabalık bir şekilde karşılamış ve kurbanlar kesmiştir. Ancak DP'nin baskısı burada da kendini göstermiş, gerilimi sonlandırmak isteyen İnönü halkın dağılmasını istemiştir.

Manisa'dan sonra İzmir'e geçmek isteyen İsmet Paşa'nın arkasında uzun bir otomobil konvoyu oluşmuş ve İzmir'e büyük bir kalabalık eşliğinde girilmiştir. Paşa'yı İzmir'de on binlerce vatandaş (Dünya,1959) tezahüratlarla karşılamıştır. Fakat CHP'nin yapacağı kongreler iktidar tarafından yasaklanmıştır. Akşam saatlerinde ise DP il binasına bomba atılmış ve bina hasar görmüştür. Bunu fırsat bilen iktidar, CHP'nin tahrik edici davrandığını söyleyerek olayların altında CHP olduğunu ileri sürmüştür (Milliyet,1959).

İsmet İnönü, İzmir'den İstanbul'a geçmiş ama kaba kuvvet ve muhalefeti yıldırma politikası Topkapı'da da devam etmiş ve ardından olaylar üzerine yayın yasağı getirilmiştir. DP'liler tarafından saldırıya uğrayan İnönü'yü subaylar ve askerler duyarlı davranarak kurtarmıştır. Subayların ve askerlerin sorumluluk bilinci ile hareket etmesi

burada gözler önüne serilmiştir. Paşa, Topkapı saldırısından sonra konuştuğu basın toplantısında, devlet tarafından eşit bir şekilde korunmak istediklerini ve dürüst bir seçim beklediklerini söylemiştir (Uyar,2017a:304-305).

Paşa, İstanbul'dan Ankara'ya giderken üniversite öğrencileri tarafından beyaz karanfillerle uğurlanmıştır. Geleceğe dair sönmekte olan ümitler, gençler tarafından adeta yeniden yeşertilmiştir.

1.2.1.5.9. 1960 Yılı ve Askeri Müdahaleye Kadar Yaşananlar

1960 yılına geldiği zaman basının, üniversitenin, ordunun, memurun ve aydın kitlesinin önemli bir kısmı karşı cephede yer almaya başlamıştır. Bunu gören iktidar bir takım önlemler almaya başlamıştır. Muhalefet ise gittikçe güçlenmiş ve taraflar arasında şiddetli mücadele dönemi başlamıştır.

1960 başlarında seçmen kütüklerinin düzenlenmesi için hâkimlerin iş başına geçmesiyle, İsmet Paşa bir seçim kararı alınabileceği yönünde düşünceye sahip olmuştur. Bu sebeple seçimlerin güvenilir ve dürüst bir şekilde yapılması yönünde sık sık vurgu yapmaya başlamıştır. Ayrıca İnönü'ye göre, Bedi-üz-zaman, iktidar partisinin seçim çalışmaları için kendine düşen vazifeyi de yapmaya başlamıştı (Milliyet,1960). İnönü'nün Bedi-üz-zaman'ı işaret etmesinden sonra üniversite gençleri irtica hareketlerine tepki olarak bir yürüyüş düzenlemiş fakat polis tarafından bu yürüyüş engellenmiştir (Milliyet,1960).

Paşa, Bursa gezisinde yine Bedi-üz-zaman'ın konusunu açarak Menderes'i desteklediğini, geçmişte Bedi-üz-zaman'ın “Bedi-üz-zaman Saidi Kürdi” ismi ile başında külâh ve belinde silah olarak 31 Mart İsyanı içinde ye aldığını hatırlatmıştır (Aydemir,2000c:381).

1.2.1.5.9.1. Kayseri Olayları

Ülkedeki gerginliğin had safhada olduğunu gösteren bir diğer olay Kayseri'ye bağlı Yeşilhisar ilçesinde yaşanmıştır. Tarım Kredi Kooperatifi seçimlerini CHP'nin kazanması, DP grubunda sınırları germiş ve sonuç olarak CHP'lilere ait bazı evlerin taşlanmasına, bazı kişilerin karakola götürülerek darp edilmesine ve polislerin kalabalığa açtığı ateş sonucunda yaralanma ve ölüm olaylarına kadar varmıştır (Uyar,2017a:330-331). Yaşanan bu tatsız olayda CHP'nin askeri müdahale yönünde çalıştığı dahi iddia edilmiştir.

Yaşanan talihsiz olaylar sonrasında Kayseri'ye gitme kararı alan İnönü Kayseri valisinin ikazına rağmen yola çıkmış ve Himmetdede'ye gelince tren vali tarafından durdurularak Paşa'ya Kayseri'ye giremeyeceği söylenmiştir. Tren 3,5 saat bekletilmesine

rağmen Paşa'nın kararlı tavrı neticesinde yoluna devam etmiş, 50 bin kişi tarafından coşkuyla karşılanmıştır.

Kayseri'de bir gece kaldıktan sonra Yeşilhisar'a davet edilen İsmet İnönü, yola çıkmış ancak bu kez Yeşilhisar'a girmesini önlemek amacıyla İncesu köprüsü askerler tarafından kapatılmıştır. Vaziyeti gören İnönü askerlerin arasında ilerleyerek askerlerin yol vermelerini sağlamıştır. Bunun sonucunda subaylar Paşa'ya selam durmuş ve o, herkesin şaşkın bakışları arasında köprüde ilerlemeye devam etmiştir.

Paşa, karşısında bulunan Binbaşı Selahattin Çetiner'e "*Ateş emri verecek misin?*" diye sorduğunda ise "*Ne münasebet Paşam; size ataş etmektense, kendime ateş edip intiharı tercih ederim!*" (Aydemir,2000c:338-339) cevabını almıştır.

Bu da demek oluyordu ki, DP iktidarının kendi yanında olacağına inandığı ordu sessizliğini bozma sinyalleri vermeye başlamıştı. İsmet İnönü'yü sindirmek isteyen iktidar yaptıklarıyla İnönü'nün nüfuzunun artmasına yardımcı oluyordu.

1.2.1.5.9.2. Tahkikat Komisyonu ve Faaliyetleri

Kayseri olayları sırasında Paşa'nın güçlendiğini gören iktidar, İnönü'nün bu gücünü kırmak için bir takım yollara başvurarak, olağanüstü yetkilere sahip olacak bir Tahkikat Komisyonu kurulması yönünde çalışmalara başlamıştır.

Bursa Milletvekili Mazlum Kayalar ve Denizli Milletvekili Baha Akşit'in 18 Nisan'da TBMM Başkanlığı'na CHP'yi hedef alan bir önerge sunması ile Meclis'te görüşmeler başlamıştır. Önergede CHP, halkı hükümete, idari ve adlî mercilere karşı galeyana getirmek, kardeş kavgalarının önünü açmak, orduyu siyasete karıştırmak gibi suçlarla itham edilmiştir (TBMM ZC,18 Nisan 1960). Sunulan önerge, CHP'nin yıkıcı, gayrimeşru ve kanun dışı faaliyetleri ile yine kanun dışı siyasi faaliyetlerinin kaynağını araştırarak ve bunu bir sonuca bağlayacaktı.

Bu suçlamalara karşı İsmet Paşa söz alarak iç politikada huzuru sağlamak için muhalefetin çalıştığını ancak buna iktidarın yanaşmadığını söylemiştir. Paşa, eğer önerge kabul edilirse ülkede geri dönüşü olmayan bir siyasi hayata girileceğini, CHP'nin siyasi faaliyetlerinin durdurulması yönünde karar alınmasının hukuka aykırı olduğunu, bir baskı rejimi kurulmak istendiğini ve bu önergeyi kabul etmeyeceklerini söylemiştir (TBMM ZC,18 Nisan 1960). Ayrıca askeri müdahale konusuna değinen İnönü, insan haklarının tanınmadığı ve baskı rejiminin olduğu yerde ayaklanma olacağını: "*...Arkadaşlar, şartlar tamam olduğu zaman milletler için ihtilâl meşru bir haktır...*" (TBMM ZC,18 Nisan 1960) sözleriyle desteklemiştir. Bir uyarı niteliğinde olan bu sözler, 27 Mayıs'a giden süreci gözler önüne sermiştir. Paşa'nın konuşması bitince CHP'li vekiller salonu terk etmiş ve

sonuç olarak 15 kişilik bir Tahkikat Komisyonu kurulmuştur. Tahkikat Komisyonu'nda yer alan kişiler şunlardır:

Osman Kavuncu (Kayseri), Bahadır Dülger (Gaziantep), Nüzhet Ulusoy (Samsun), Said Bilbiç (Isparta), A. Hamdi Sancar (Denizli), Vacid Asena (Balıkesir), Kemal Biberoglu (Çorum), Kemal Özer (Kütahya), Hilmi Dura (Kastamonu), Ekrem Anıt (Samsun), Nusret Kirişcioğlu (Sakarya), Turan Bahadır (Denizli), Selâmi Dinçer (Sakarya), Himmet Ölçmen (Konya), Necmeddin Önder (Nevşehir) (TBMM ZC, 18 Nisan 1960).

Muhalefetin bütün uyarılarına rağmen kurulan komisyon hızlı bir şekilde çalışmalara başlamış ve tahkikat sonuna kadar kongrelerle parti toplantıları yasaklanmıştır. Tahkikata konu olan maddelere de yayın yasağı getirmiştir (Akşam,1960). Ayrıca siyasi gösteri ve yürüyüşler yasaklanmış, Meclis'teki konuşmalarından dolayı milletvekillerine Meclis'ten uzaklaştırma cezası verilmiştir. Ceza alan kişiler arasında bulunan İsmet İnönü de konuşmaları sebebiyle 12 oturum Meclis'ten uzaklaştırılmıştır.

Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasından sonra yaşanan gerginlik üniversitelere de sıçramıştır. Öğrenciler Meclis'te yaşanan olaylara ve DP'nin baskıcı hareketlerine sessiz kalmayarak sokağa çıkmış ve protesto gösterilerine başlamışlardır. İstanbul Üniversitesi hocalarının ve öğrencilerinin katıldığı gösterilerde Rektör Sıddık Sami Onar yaralanırken, öğrenci Turan Emeksiz polisin ateş açmasıyla öldürülmüştür. Ayrıca Ankara'da Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde polisin açtığı ateş sonucunda birçok öğrenci yaralanmıştır (Karal Akgün,2009:80-81). Yaşanan olaylar neticesinde İstanbul Üniversitesi tatil edildiği gibi İstanbul ve Ankara'da sıkıyönetim ilan edilmiştir. İstanbul'da gece sokağa çıkmak yasaklanmış ve eğlence mekânları kapatılmıştır (Hürriyet,1960).

Gerilimin ve şiddetin yaşandığı bu dönemde ordu içinde yer alan Orgeneral Cemal Gürsel iktidarı uyarmayı kendine bir vazife bilecek ve DP'ye karşı bir takım tavsiyelerde bulunacaktır.

1.2.1.5.9.3. Orgeneral Cemal Gürsel'in Hükümeti Uyarın Mektubu

Cemal Gürsel'in, 21 Ağustos 1958'de Kara Kuvvetleri Komutanlığına atanması ordu içinde askeri müdahale örgütü kuran subaylar için bir ışık olmuş ve Gürsel, askeri müdahale için lider olarak görülmüştür. Lider olarak görülmesinin nedeni hem ordu içinde sevilmesi hem de ülkede yaşanan sorunlara karşı rahatsızlık duymasıydı. İşte bu nedenlerle Gürsel'in örgüt üyeleri tarafından askeri müdahale lideri olması konusunda ikna edilmesi gerekiyordu. Bu ikna etme fırsatı Cemal Gürsel'in Almanya gezisi sırasında gerçekleşmiştir.

Örgüt üyelerinden Sadi Koçaş, Almanya’da Cemal Gürsel ile bir araya gelerek öncelikle ülkedeki gidişattan şikâyetle bulunmuştur. Gürsel’in de kendisi ile aynı düşüncede olduğunu anlayınca bu kötü gidişattan kurtulmak için askeri bir kuvvetin gerekli olduğunu dile getirmiş ve ordu içinde bulunan bir gizli örgütten bahsetmiştir. Ardından bir lidere ihtiyaç duyulduğunu da belirterek teklifte bulunmuştur.

Cemal Gürsel teklife şu sözlerle olumlu yanıt vermiştir: “...*Bana güvenebilirsiniz... Yalnız şunu bilesiniz ki gerçekten müdahale zarureti olmadıkça yapılacak herhangi bir hareketi tasvip etmem, ihtilal son çare olmalıdır...*” (İpekçi, Coşar,2012:83). Bu görüşmeden sonra süreç planlı bir şekilde ilerlemiş, teşkilat büyümüş ve Cemal Gürsel tarafından askeri müdahaleye hazırlık olarak planlı atamalar gerçekleştirilmiştir.

Ülke askeri müdahaleye doğru yol alırken 3 Mayıs’ta beklenmedik bir olay gerçekleşmiş ve Cemal Gürsel’e izin verilmiştir. Peki bu izin beklenmedik bir anda neden gerçekleşmişti? Bunun cevabını almak için Kayseri olaylarına bakmak yeterli olacaktır. Bilindiği üzere Kayseri olaylarında askerler İsmet İnönü’ye karşı yumuşak bir tavır sergilemişlerdi. DP liderleri itaatsiz davranan askerlere ceza vermek istemiş, buna Cemal Gürsel mani olmuştur. Askerlere koruyucu bir şekilde yaklaşan Gürsel’in bu tavrı DP’nin gözünden kaçmamış ve onu Ankara’dan bir bahane ile uzaklaştırmışlar ve yerine vekâleten Orgeneral Suat Kuyaş getirilmiştir.

Hem Gürsel’in hem de örgütün beklemediği bir anda çıkan bu izin, örgütü telaşa düşürmüş ve askeri müdahalenin başsız kalacağı düşülmüştür. Gürsel, bu telaşa karşı orduyu sakinleştirmek amacıyla bir veda mektubu yazmış ve ordunun siyasi hırslardan uzak durmasını söylerken, ilk çağrılmada ise geleceğini belirtmiştir.

Gürsel, ikinci mektubunu Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes’e yazmıştır. Gürsel, mektup öncesi Ethem Menderes ile sözlü olarak bir görüşme yaparak uyarılarda bulunmuş, ardından uyarısını bir mektup ile de tekrarlamıştır.

Mektubuna “*Aziz Vekilim*” hitabı ile başlayan Gürsel, öncelikle Cumhurbaşkanının istifa etmesi gerektiğine değinerek, Cumhurbaşkanlığına Adnan Menderes’in gelmesinin gerekliliğini vurgulamış, Adnan Menderes’in halkın desteğini tekrar sağlaması için çalışmalar yapmasını söylemiştir. Gürsel, Ankara ve İstanbul valilerinin ve emniyet müdürlerinin değiştirilmesini, Tahkikat Komisyonu’nun çıkarmış olduğu kanunların kaldırılmasını, öğrencilerin serbest bırakılmasını, din istismarının ortadan kaldırılmasını önermiştir (Varel,2017:142-144). Bu mektubu okuyan Adnan Menderes kayıtsız kalmış, mektubu dikkate almamıştır. Celal Bayar’ın ise mektuptan haberi olmamıştır.

Mektup olayından birkaç gün sonra ise Ankara Kızılay'da DP'ye karşı yapılan ve büyük yankı uyandıran bir gösteri gerçekleşmiştir.

1.2.1.5.9.4. 555K Olayı

Tahkikat Komisyonu'nun faaliyetlerinden sonra ülkede artan gerilimi yatıştırmak isteyen DP iktidarı sokağa çıkma yasağını uygulamaya başlamıştır. Ancak bu yasak, gerginliği daha çok tetikleyerek öğrencileri olaylarına sebep olmuş ve birçok üzücü olay yaşanmıştır.

İktidar gerçekleşen bu can sıkıcı olaylardan sonra, 5 Mayıs günü, saat 5'te Ankara Kızılay Meydanı'nda gösteri düzenlemeye karar vermiştir. Bu gösterinin amacı Meclis'ten çıkıp Çankaya'ya gidecek olan Celal Bayar ve Adnan Menderes'in iktidar yanlısı gençler tarafından alkışlanmalarıydı. Böylece Menderes, kendisini destekleyenlerin toplandığı meydana halk ile bir araya gelecek ve muhalefete, hala büyük bir halk kitlesinin iktidarın arkasında olduğu kanıtlanacaktı (Aydemir,2016:18). Fakat bu gösteriden haberdar olan muhalefet geçler, 555K (5'inci ayın 5'inci günü saat 5'te Kızılay Meydanı'nda) adlı parola ile harekete geçerek üniversite öğrencilerine toplanma çağrısında bulunmuştur. Toplanan kişiler arasında sadece öğrenciler değil, subay ve halkta yer almıştır.

Kızılay Meydanı'na gelen Bayar ve Menderes, göstericiler tarafından istifa naralarıyla karşılanmış ve Menderes göstericilerin arasına karışmıştır. Göstericilerden biri Menderes'in yakasına yapışmış, Menderes'in "*Ne istiyorsunuz?*" sorusuna karşılık "*Hürriyet!*" cevabını almıştır. Bunun üzerine Menderes de: "*Bir başbakanın yakasına yapışacak kadar hürriyet bulmuşsun daha ne istiyorsun?*" cevabını vermiştir.⁹ Ayrıca Adnan Menderes'in kalabalık arasında "*öldürün beni*" diye kendini kaybettiği de bilinmektedir. Daha sonra Menderes, bir gazetecinin arabasına binerek olay yerinden ayrılmıştır. Bayar ve arkadaşları ise olayları izlemekle yetinmiştir.

Gösteri meydanını terk eden Celal Bayar ve Adnan Menderes bir araya geldiği zaman Bayar sinirli bir şekilde Menderes'e, göstericilere karşı ateş emri verilmesini söylemiştir. Şevket Süreyya Aydemir'in anlatımına göre, verilen emir sonrası Menderes, çaresiz ve ne yapacağını bilemez hale gelir. Bunun üzerine bu sefer ateş emri Namık Gedik'e verilir. Gedik'te tıpkı Menderes gibi perişan haldedir. Düşünceli bir şekilde Kızılay Meydanı'na geldiği zaman onu bu emri uygulamaktan kurtaran ise Ethem Menderes olur (Aydemir,1989b:373-374). Hiç çekinmeden o kadar insanın canına mal

⁹ 555K Olayı, 5 Mayıs 1960, <http://seyritarih.blogspot.com/2009/12/555k-olay-5-mays-1960.html>, E.T. 01.09.2018.

olabilecek ateş emrini verme kararı almış olması, iktidarın ruh halini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Menderes'in psikolojik değişiminde ise askerler üzerinde eski gücünün kalmadığı yönündeki inancı etkili unsurlardan birisi olmuştur. Çünkü göstericiler arasında sadece öğrenciler değil subaylar da bulunuyordu. Ateş emri verse acaba bu emir askerler tarafından dinlenecek miydi? Yoksa asker itaatsizliği gözler önüne mi serilecekti? İşte onun korktuğu buydu.

Yaşananlar, ülkedeki siyasal gerilimin sosyolojik boyutunu bütün çıplaklığı ile ortaya koyuyor ve askeri müdahaleye giden yolun tablosunu çiziyordu.

1.2.1.5.9.5. Askeri Müdahaleye Doğru Geri Sayım

Menderes, meclisin tatil edilmesini fırsat bilerek yurt gezilerine başlamıştır. Refik Koraltan'a göre, Adnan Menderes'in tek dayandığı, halkın ona olan sevgisi ve bağlıydı. İşte bu sebeple halktan güç almak ve teselli bulmak için bu gezilere çıkmıştır (Koraltan,2013:203).

Koraltan haksız sayılmazdı. Menderes, çıktığı gezilerde ciddi kalabalıklar oluşturan halktan hem sevgi hem de destek görmüştür. İstanbul'dan İzmir'e gitmek üzere hareket ettiğinde, Çanakkale'den geçerken Adnan Menderes'in bindiği vapurun etrafı gece vakti halk tarafından sarılmış ve alkışlarla tezahüratlar yapılmıştır. Yine İzmir'e geldiğinde rıhtımda adeta bir insan seli oluşmuştur.

Adnan Menderes'in, Ankara'ya dönmesinden bir gün sonra 21 Mayıs'ta Harp Okulu öğrencileri (Temizgüney,2018:204) cumhurbaşkanını istifaya davet etmek amacıyla, Ankara Orduevi önünde toplanarak Çankaya'ya doğru yürümüşlerdir. Yapılan bu yürüyüş geliyorum diyen askeri müdahalenin ayak sesiydi.

Bu yürüyüşü dikkate almayan Menderes Eskişehir'e hareket etmiş ve uçak havaalanına indiğinde onu hava subayları karşılamıştır. Subaylar Adnan Menderes'e bir anda arkalarını dönmüş ve Adnan Menderes neye uğradığını şaşırmıştır. Bu hareketin üzerine Adnan Menderes halka hitap etmek için şehre hareket etmiş ancak Menderes'in konuşması sırasında hoparlörün telleri kesilmiştir. Böylece iktidarda olan Adnan Menderes, halka sesini duyurmaktan yoksun bırakılmıştır (Özer,2015:130).

Artık olayların önüne geçmek mümkün değildi. Ordu sabırsızdı ve hala Adnan Menderes gelen askeri müdahaleyi ne görüyor ne de duyuyordu. O gece Şeker Fabrikası'nda verilen yemeğe Adnan Menderes katılırken kader artık onun için ağlarını da örmüş, ok yaydan çıkmış, ordu kesin karar almıştı. Askeri müdahale yapılacaktı!

1.2.1.5.9.6. 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi

Askeri müdahaleci askerlerin aldığı karar üzerine askeri müdahale saat gece iki sularında ilk olarak İstanbul'da başlayacak ve hedef alınan yerler ele geçirildikten sonra İstanbul'un Anadolu ile bütün bağlantısı kesilecekti.

Askeri müdahaleciler İstanbul'dan daha geç bir saatte Ankara Harp Okulu'ndan dört komanda birliği halinde harekete geçmiştir. Bir buçuk saat sonra Çankaya köşkü hariç olmak üzere Ankara ele geçirilmiştir. İstanbul'da çatışma yaşanmamasına rağmen Ankara'da çatışmalar yaşanmış ve hatta bir teğmen şehit olmuştur. Ele geçirilen radyo istasyonu çalıştırılmadığı için askeri müdahale ilan edilememiştir.

Ankara'dan haber bekleyen İstanbul'daki askeri müdahaleciler gittikçe telaşa kapılmış ve artık beklemenin faydasız olacağı kanaatiyle askeri müdahale ilanını kendileri gerçekleştirmiştir. Radyoda İstiklal Marşı çalınmış ve ardından Binbaşı Kenan Ersoy, Türk Silahlı Kuvvetleri adına askeri müdahaleyi ilan etmiştir.

Askeri müdahaleden haberdar olan Celal Bayar hemen silahına sarılmış fakat köşk etrafının tanklarla çevrili olduğunu görmüştür. Celal Bayar kendisine yapılan teslim çağrısına bir tülü yanaşmayarak: *“Seçimle geldim, ancak seçimle giderim”* (Akılmak Topçu,Topçu:2017: 65) diyerek direnmeye devam etmiştir. Bayar, sonunda silahı ile o an intihar etmeye kalkışmış fakat askeri müdahaleci güçler tarafından engellenerek ele geçirilmiştir.

Eskişehir'de bulunan ve askeri müdahaleden haberdar olan Menderes'e gelince, o hemen Şeker Fabrikasından ayrılmış ve Kütahya'ya doğru yola çıkmıştır. Kütahya'da askeri müdahaleci güçlerin elinden kurtulamayarak tutuklanmış, ardından Ankara'ya getirilmiştir.

DP liderlerinin alınmasından ve ülkede tamamen hâkimiyet sağlandıktan sonra, Türkiye radyolarından Türk Silahlı Kuvvetleri adına Albay Alparslan Türkeş şu bildiriye okumuştur:

“Sevgili Vatandaşlar, Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla Türk Silahlı Kuvvetleri, memleketin idaresini ele almıştır. Bu harekâta Silahlı Kuvvetlerimiz; partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hakemliği altında, en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak idareyi, hangi

tarafa mensup olursa olsun, seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır.

Girişilmiş olan bu teşebbüs, hiçbir şahsa veya zümreye karşı değildir. İdareimiz, hiç kimse hakkında şahsiyata müteallik tecavüzkar bir fiile müsaade etmeyeceği gibi, edilmesine de asla müsamaha etmeyecektir. Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup bulunursa bulunsun, her vatandaş; kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir. Bütün vatandaşların, partilerin üstünde aynı milletin, aynı soydan gelmiş evlatları olduklarını hatırlayarak ve kin gütmekten birbirlerine karşı hürmetle ve anlayışla muamele etmeleri, ıstıraplarımızın dinmesi ve milli varlığımızın selameti için zaruri görülmektedir.

Kabineye mensup şahsiyetlerin, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne sığınmalarını rica ederiz. Şahsi emniyetleri kanunun teminatı altındadır.

Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz. Gayemiz, Birleşmiş Milletler Anayasası'na ve insan hakları prensiplerine tamamen riayettir. Büyük Atatürk'ün 'Yurtta sulh, cihanda sulh' prensibi bayrağımızdır.

Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadığız. NATO ve CENTO'ya inanıyoruz ve bağlıyız. Düşüncemiz 'Yurtta sulh, cihanda sulhtur' (Uslubaş,2013:157-158).

Bildiride üzerinde durulan konular kardeş kavgasını önlemek, siyasi partilerin uzlaşmazlıklarını gidermek, yönetimi adil bir seçimle seçilene bırakmak, barışı esas almak ve NATO ile CENTO'ya bağlı olmaktır.

Askeri müdahalenin lideri olarak başa geçecek olan Cemal Gürsel uçakla İzmir'den Ankara'ya getirilince, radyodan bir demeç yayınlamış ve girişimin amacının ulusal egemenliği pekiştirmek olduğunu, asla diktatör olmayacağını, bu sebeple yönetimin en kısa zamanda halkın seçtiklerine bırakılacağını duyurmuştur (Turan,2003:380). Gürsel, askeri müdahale günü aktif rol oynamamış ve sadece rütbesi bakımından üstün konuma gelmiştir (Saç,2017:88).

Cumhuriyet Gazetesi, askeri müdahalecilerden “Kahraman Türk Ordusu” (Cumhuriyet,1960) diye bahsederken, Hürriyet Gazetesi “Türk Ordusu Vazife Başında” (Hürriyet,1960), Vatan Gazetesi “Ordu İdareyi Ele Aldı” (Vatan,1960), Yeni Sabah “Silahlı Kuvvetler Bütün Ülkede İdareyi Ele Aldı”(Yeni Sabah,1960) şeklinde başlık kullanmıştır.

BÖLÜM II

2.1. ASKERİ MÜDAHALE VE ANAYASASININ HAZIRLIK-KABULÜNE YÖNELİK İSMET İNÖNÜ'NÜN GÖRÜŞLERİ

2.2.ASKERİ MÜDAHALE SONRASI İSMET İNÖNÜ İLE YAPILAN BULUŞMALAR

Askeri müdahalenin gerçekleşmesinden sonra İnönü'nün evinin önünde kalabalık bir grup toplanmıştır. Toplanan kalabalık dolayısıyla çıkabilecek olayların engellenmesi için Alparslan Türkeş ve Muzaffer Karan, İsmet İnönü'nün evine giderek kısa da olsa İnönü ile görüşme yapmış ve askeri müdahalenin ilk gün heyecanı son bulmuştur. Burada dikkat çeken nokta, İnönü'nün askerler arasında dikkate alınan bir güç olduğudur.

Askeri müdahalenin ikinci günü 28 Mayıs'ta Cemal Gürsel'in İsmet Paşa'yı telefonla araması ile ilk görüşme gerçekleşmiştir. Gürsel, İnönü'ye karşı hareketi önceden haber vermedikleri için kusurlu olduklarını ve bunun nedeninin Paşa'nın kendilerine engel olacağını düşünmeleri olduğunu söylemiştir. Son olarak vereceği emirlerinin kendileri için peygamber buyruğu olduğu teminatını vermiştir. Buna karşılık Paşa, yapılan işin hayırlı olduğunu, asıl kendisinin emirlerinde olduğunu söylemiştir (Oktay,2013:73). Bu görüşme hem İnönü hem de Gürsel için rahatlatıcı bir konuşma olmuş, Gürsel güçlü konumda olan İnönü gibi bir şahsiyetin desteğini almıştır.

DP'nin iktidardan düşmesine sevinenler intikam duygusu ile hareket edebilir ve taşkınlıklarda bulunabilir düşüncesiyle İnönü CHP Teşkilatına bir genelge yollayarak CHP'lileri uyarılmış ve huzursuzluk çıkmasını engellemeye çalışmıştır.

Yayınlanan bu genelgede, vatandaşlar arasında huzur ve güvenin önemli olduğunu, CHP teşkilatının intikam hırsıyla hareket etmemesi gerektiğini ve yapılacak seçimlere kadar huzurun sağlanması için çalışılması gerektiğini bildirmiştir (Toktamış,1962:5).

Paşa ile Gürsel'in ikinci kez görüşmesi, yeni kabinenin kurulması sonrası gerçeklemiştir. İnönü, Cemal Gürsel'i tebrik etmek için bizzat yanına giderek üç tavsiyede bulunmuştur. Bu tavsiyeler orduyla ilişkilerin iyi tutularak orduya hâkim olunması, kendi aralarında ayrılıkların yaşanmamasına dikkat edilmesi ve seçimlere bir an önce gidilmesi şeklinde olmuştur (Uyar,2017b:12). İsmet İnönü'nün emirlerini peygamber buyruğu sayacağını söyleyen Gürsel ise esasen bu uyarıları dikkate almamıştır.

Gürsel, ilerleyen günlerde askeri müdahalenin herhangi bir partiyle ilişkilendirilmesinin önüne geçmek için Paşa ile arasına mesafe koymuş ve Kurban Bayramı dolayısı ile Cemal Gürsel ile görüşmek isteyen İnönü'nün isteği bahaneler ile

geçştirilmiştir. Yine İsmet Paşa, 9 Temmuz'da Hürriyet Şehitleri cenazesinde bulunmak istemiş fakat bu talep kabul edilmemiştir.

İlerleyen günlerde yeni bir anayasanın yapım aşamasına geçildiğinde İsmet Paşa ile tekrar görüşmeler başlayacak, anaysa üzerinde Paşa'nın etkin rol oynaması sağlanacaktır.

2.3. 1961 ANAYASASININ HAZIRLANMASI VE İSMET İNÖNÜ

Gerçekleşen askeri müdahalenin anayasal bir dayanağı olması şart olduğu için İstanbul Üniversitesi'nde bulunan profesörlerden oluşan bir ilim heyeti Ankara'ya davet edilmiş ve yeni bir anayasanın hazırlanması için çalışmalara başlayan İlim Heyeti 28 Mayıs'ta bir rapor hazırlamıştır. Rapora göre, yeni bir anayasanın hazırlanması zaman alacağı için öncesinde geçici bir anayasa oluşturulacak ve bakanların belirlendiği bir hükümet kurulacaktır (Karal Akgün,2009:111-112).

Hazırlanan rapor üzerine, Cemal Gürsel başkanlığında askeri müdahalenin gerçekleşmesini sağlayan kişilerden oluşan bir hükümet kurulmuştur. Askeri müdahalenin gerçekleşmesi aşamasında yer alamayan kişiler kurulacak hükümet içinde yer almak istemişlerse de buna fırsat verilmemiştir (Karevelioğlu,2017:36-37). Oluşturulan Bakanlar Kuruluna göre demokratik hukuk düzeni kurulacak, israf politikasına son verilerek Devlet Planlama Dairesi kurulacak, ormanlar korunacak ve din istismarcılığı önlenecekti (Karal,1960:18-19).

1924 Teşkilat-ı Esasiye kanunu esas alınarak hazırlanan Geçici Anayasa 12 Haziran'da kabul edilmiştir. Anayasaya göre, seçimler yapılana kadar ve TBMM yönetimi ele alana kadar ülke egemenliği Milli Birlik Komitesi'ne ait olacak, MBK yasama yetkisini doğrudan, yürütme yetkisini Bakanlar Kurulu aracılığıyla kullanacak, yargı yetkisi ise komiteden bağımsız olacaktır (Ahmad,2015:173).

Geçici Anayasanın ilanından sonra Cemal Gürsel, 14 Haziran'da CHP'den bağımsız olduklarını belirten bir demeç vermiştir. Buna karşılık İnönü 21 Haziran'da CHP İl İdare Kurulu Başkanlığına bir genelge göndererek askeri müdahale ile bağlantılarının olmadığını, yönetimin askeri müdahale ile sürdürülemeyeceğini söylemiş ve demokrasi üzerinde durarak seçimlerin yapılması gerektiğini belirtmiştir (Toktamış,1962:10-11).

Haziran ayı içinde Bakanlar Kurulu, toplumun aşırı siyasallaşmasını engellemek amacıyla partilerin ocak ve bucak teşkilatlarını kapatma kararı almıştır. Böylece 140.000 Ocak ve 14.000 Bucak kapatılmış, Gençlik ve kadın kolları örgütlenmeleri de sınırlandırılmıştır. CHP bu karar karşısında köylünün siyasal katılım sürecinin dışında kalabileceğini belirtmiştir (Kuru,1998:245).

Gelişmelerin ardından seçimlere dair kesin bir tarihin olmayışı İnönü'yü gittikçe endişelendirmeye başlamış ve Paşa, seçimlerin ne zaman yapılacağı meselesini sürekli gündeme getirmiştir. Paşa'nın endişesinin asıl sebebi, askeri müdahaleyle gelenlerin kalıcı olabileceğini düşünmesiydi. İşte o zaman demokrasiye geçiş hayal olabilirdi.

Buna karşılık Gürsel, seçimler için uygun ortamın yaratılmadığını savunmuştur. Uygun ortamın yaratılması için öncelikle anayasanın hazırlanması gerekiyordu. Ona göre seçimlere daha zaman vardı (Uyar,2017b:15). Sıddık Sami Onar¹⁰ da Cemal Gürsel'i desteklemiş ve seçimlerin hemen yapılmasını hata saymıştır.

İnönü'nün biran önce seçim yapılması isteği Gürsel ile arasının açılmasına sebep olmuştur. Fakat Cemal Gürsel'in Lozan Antlaşması'nın yıldönümü dolayısıyla İsmet Paşa'ya çektiği telgraf ikilinin arasını yumuşatmıştır. Gürsel ile Paşa arasında buzların eridiğini gösteren diğer bir olay, 6 Temmuz'da gerçekleşmiştir. Gürsel Heybeli Ada'da İsmet Paşa ile bir araya gelmiş ve din reformundan, doğudaki Kürtçülük hareketlerinden, ordudaki düzenlemelerden ve seçimlerden bahsetmiştir. Son olarak Gürsel seçimlerin Ekim 1961'de yapılacağını kesin olarak açıklamıştır (Aydemir,2000c:486).

Bu ziyaretin iadesi İsmet İnönü tarafından 24 Ağustos'ta gerçekleşmiştir. Görüşmede neler konuşulduğu İsmet İnönü'nün defterine aldığı notta görülmektedir. Görüşülen konular emekli subaylar ile Kürt meselesi ve Norstad¹¹ ile görüşmenin içeriği hakkında olmuştur. (Toker,1991b:117).

9 Eylül'de CHP'nin kuruluşu yıldönümü için gençlerle bir araya gelen İnönü, CHP'nin biran önce iktidara gelmek için sabırsızlandığının düşünülmesinin yanlıgıdan ibaret olduğunu söyleyerek iktidara kimin geleceğinin öneminin olmadığını belirtmiştir Halk, 1961 yılı Ekim'ine kadar yapılacak olan seçimde zaten kendi iktidarını kuracaktı (Toktamış,1962:25-26). Paşa sözlerinin devamında MBK'nin aynı zamanda Kurucu Meclis görevini üstlendiğini belirtince, Paşa'nın konuşması komite içinde etkisini göstermekte gecikmemiştir. Komite içinde seçimlerin yapılmasını isteyenler için sorun yoktu fakat idarede kalmak isteyenler için bu uyarı hoş karşılanmamıştır. Zaten Komite ile CHP'liler arasında kötü bir elektrik mevcuttu. İki taraf birbirini rakip olarak görüyordu.

¹⁰ Modern Türk idare hukukunun kurucusu, İstanbul Üniversitesi'nin seçimle gelen ilk rektörü, **Sıddık Sami Onar (1898)- (9.9.1972)**, <http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=2836>, (E.T. 05.01.2019).

¹¹ O dönemde NATO'nun Paris'teki Başkomutanı Hava Orgeneralidir, **27 Mayısçılar ABD'den para aldı mı, almadı mı?**, 18 Temmuz 2000, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/27-mayiscilar-abdden-para-aldi-mi-almadi-mi-39168925>, (E.T. 10.01.2019).

Kurucu Meclis meselesine Cemal Gürsel'den bir açıklama gelmiş ve Anayasa hazırlığına Milli Birlik Komitesinin de katılacağı ve yeni bir Kurucu Meclis'in oluşturulacağını açıklamıştır. Bu açıklamalardan varılan sonuç MBK'nin kendi içinde parçalandığı ve yeni bir oluşuma ihtiyaç duyulduğu yönünde olmuştur. Bu sebeple 14'ler olarak anılacak olan olayda Gürsel, güvenmediği kişileri komiteden uzaklaştırmış ve Kurucu Meclis'in önünü açmıştır. 14'ler içerisinde yer alan kişiler şunlardır:

Fazıl Akkoyunlu, Rifat Baykal, Ahmet Er, Orhan Erkanlı, Alparslan Türkeş, Numan Esin, Orhan Kabibay, Mustafa Kaplan, Muzaffer Karan, Münir Köseoğlu, Muzaffer Özdağ, İrfan Solmazer, Şefik Soyyüce, Dünder Taşer.¹²

Cemal Gürsel bu adımı atmakla eski DP'lilerin ve kamuoyunun desteğini alacak ayrıca CHP'nin kendisine verdiği Cumhurbaşkanlığı güvencesini sağlamlaştırmış olacaktı (Doğaner,2016:112).

Cumhurbaşkanlığı meselesi, yerini korumak ve siyasetten ayrılmak istemeyen Cemal Gürsel'in 17 Ekim'de düzenlediği bir basın toplantısında bu düşüncesini açıklamasıyla netlik kazanmıştır. Ertesi gün İnönü ile gizli bir görüşme sağlanmış ve Cumhurbaşkanlığı konusu üzerinde durulmuştur. İsmet İnönü kendisinden istenileni yapacak ve Cumhurbaşkanlığına adaylığını koymayacaktı fakat seçimlere CHP'nin başında girecekti.

Paşa'nın Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde adaylığını koymaması Cemal Gürsel'in şansını artırıyordu. Fakat Gürsel ilk devrede devlet başkanının tek dereceli oyla seçilmesini istiyordu ve bunun için Paşa'ya baskı yapıyordu. Böyle bir seçimde İnönü'nün karşısına rakip olarak çıkmayacaktı ve CHP'nin de oyları kendisine gelirse seçimi kazanması garanti altına alınmış olacaktı (Demirer,2010:45-46). Fakat bu istek İsmet Paşa tarafından kabul edilmemiştir.

İnönü tarafından Cemal Gürsel'in Cumhurbaşkanlığı konusu CHP'lilere çitlatılınca tam bir itiraz olmuştur. Kendilerinin iktidara geleceği düşüncesinde olan CHP'liler iktidar koltuğunda kimseyi ortak olarak kabul etmek istemiyordu.

Gürsel, İnönü'den istediği güvenceyi alınca Kurucu Meclis'in oluşturulması ve anayasanın hazırlanması işini Turhan Feyzioğlu'na vermiş ve bunu 31 Ekim'de kendisine bildirmiştir. Turhan Feyzioğlu hâlâ CHP'nin bir üyesi durumundaydı (Toker,1991b:191-192).

¹² Osman Berk Özgüler, **Darbeciler Arasında Bir İç Hesaplaşma: 14!lerin Sürülmesi**, 13 Kasım 2017, <https://tarihnedio.com/darbeciler-arasinda-bir-ic-hesaplasma-14lerin-surulmesi/>, (E.T. 05.01.2018).

Turhan Feyzioğlu bu görevi üstlenmiş ve ardından Kurucu Meclis için üye seçimlerine başlanmıştır. Kurucu Meclis'in, MBK üyeleri ve Temsilciler Meclis'i üyelerinden oluşması teklif edilmiştir. Ancak burada İsmet Paşa ön plana çıkacak ve daha önce İlk Hedefler Beyannamesi olarak yayınladığı bir takım vaatlerin 1961 Anayasasında kabul görmesini sağlayacaktır.

2.4. İLK HEDEFLER BEYANNAMESİ VE BU BEYANNAMENİN 1961 ANAYASASINA YANSIMASI

Üye seçimlerinin yapılacağı dönemde İnönü'nün Kurucu Meclis'e girmek istememesi telaşa sebep olmuştur. İsmet Paşa bu kararına gerekçe olarak hastalığını gösterse de sebep daha başkaydı. Paşa, MBK ile Kurucu Meclis'in arasında sorunlar yaşanacağına inanıyordu. Bir çatışma çıkması ihtimaline karşı kendisi taraf tutmak istemiyordu. Bunun yanında Meclis'te kendi ağırlığının nasıl olacağını kestiremiyordu ve o yüzden bu kararı almıştı. Ancak özellikle Turhan Feyzioğlu'nun ısrar etmesi ve aksi takdirde gelişebilecek sorunları söylemesi ile İsmet İnönü ikna edilmiştir (Toker,1991b:213). İsmet Paşa'nın asıl tedirgin olduğu mesele İlk Hedefler Beyannamesinin anayasada ne şekilde yer bulacağıydı. Eğer Paşa Meclis'e girmeyi kabul eder ancak bu istekleri anayasada kabul edilmezse o zaman Meclis'te olmasının bir anlamı olmayacaktı.

İsmet Paşa'nın ikna edilmesi sonucunda Kurucu Meclis 6 Ocak 1961 tarihinde açılmıştır (Tercüman,1961). Kurucu Meclis'in amacı, demokrasi ve hukuku esas alarak anayasayı en geç 27 Mayıs 1961 gününe kadar hazırlamak ve seçim kanunu çıkararak anayasa metnini halkoyuna sunmaktır.

Temsilciler Meclis'i üyelerinin 10'u devlet başkanı tarafından, 18'i ise MBK tarafından seçilmiştir. CHP'den 49, CKMP'den 25, barolardan 6, basından 12, Eski Muhipler Birliği'nden 2, işçi sendikalarından 6, esnaf kuruluşlarından 6, gençlik kuruluşlarından 1, meslek odalarından 10, öğretmen kuruluşlarından 6, tarım kuruluşlarından 6, üniversitelerden 12 ve yargı organlarından 12 üye seçilmiştir (Karatepe, 2017:206). Demokrat Parti'ye üye olanlar Kurucu Meclis'te yer almamıştır. Kurucu Meclis'in %80'inden fazlasını CHP ve CHP'ye yakın temsilcilerin oluşturması,¹³ CHP taraftarlarının özellikle İsmet İnönü'nün fikirlerinin kolayca Meclis'e taşınmasına imkân vermiştir.

¹³ **1961 Anayasası Nasıl Kabul Edildi?**, 09 Temmuz 2011, <https://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/1961-anayasasi-nasil-kabul-edildi-h166217.html>, (E.T. 21.10.2018).

Böylece Paşa'nın 1950'den itibaren savunduğu ve iktidara geldikleri takdirde yapacaklarını sıraladığı, 1959 kurultayında açıkladığı İlk Hedefler Beyannamesi'ndeki isteklerin çoğunluğu yeni anayasada kabul edilmiştir (Tuğluoğlu,2017:305).

14 Ocak 1959'da kabul edilen İlk Hedefler Beyannamesi'nde demokratik rejimin düzeni için nispi seçim tarzı benimsenmiştir. Adalet kavramının ön planda tutulduğu nispi seçim sistemi, siyasal partilerin seçimde aldıkları oy oranında parlâmentoda temsil edilmeleridir (Türk,2006:84). İnönü, 1950 seçimleri öncesi kaldırmak için uğraştığı ve başarılı olduğu nispi seçim sistemini, 1950 sonrasında kendi aleyhine işlediğinin farkına varmıştır (Uyar,2008:2). DP döneminde bu yüzden sürekli çatışma halinde olan Paşa, verdiği mücadelenin meyvesini 1961 Anayasası hazırlanırken yakalamıştır. Böylece 1961 Anayasası'nda nispi seçim usulü yer almıştır.

İlk Hedefler Beyannamesi'nde düşünce, söz, basın ilim, vicdan hürriyetleri ile grev hakkı ve devlet yayın vasıtalarının tarafsızlığı tanınacaktır (Uyar,2017a:166) şeklinde ki madde, hazırlanan anayasada temel hak ve hürriyetlerle ilgili geniş düzenlemeler yer almıştır.

Vicdan hürriyeti 1961 Anayasası'nın 19. maddesinde şöyle yer almıştır:

“Kimse, devletin sosyal, iktisadi, siyasî veya hukuki temel düzenini, kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasî veya şahsi çıkar veya nüfuz sağlama amaliyle, her ne suretle olursa olsun, dinî veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz. Bu yasak dışına çıkan veya başkasını bu yolda kışkırtan gerçek ve tüzel kişiler hakkında, kanunun gösterdiği hükümler uygulanır ve siyasi partiler Anayasa Mahkemesince temelli kapatılır” (Kili, Gözübüyük,1985:176).

Düşünce hürriyeti anayasanın 20. maddesinde “Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir; düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim ile veya başka yollarla, tek başına veya toplu olarak açıklayabilir ve yayabilir. Kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz” (Kili, Gözübüyük,1985:176) şeklinde yer almıştır.

Basın hürriyeti anayasanın 22. maddesinde, “Basın hürdür; sansür edilemez. Devlet, basın ve haber alma hürriyetini sağlayacak tedbirleri alır” (Kili, Gözübüyük,1985:177) cümleleri ile yer almıştır.

İlk Hedefler Beyannamesi'nde yer alan ispat hakkı maddesi (Uyar,2017a:166), anayasanın 34. maddesinde şu şekilde yer almıştır: “Kamu görev ve hizmetinde bulunanlara karşı bu görev ve hizmetin yerine getirilmesiyle ilgili olarak yapılan isnatlardan dolayı açılan hakaret dâvalarında, sanık, isnadın doğruluğunu ispat hakkına sahiptir. Bunun dışındaki hallerde ispat isteminin kabulü, ancak isnat olunan fiilin doğru

olup olmadığının anlaşılmasında kamu yararı bulunmasına veya şikâyetçinin ispata razı olmasına bağlıdır” (Kili, Gözübüyük,1985:181).

Grev hakları konusu anayasanın 47. maddesinde yer almıştır: “İşçiler, işverenlerle olan münasebetlerinde, iktisadî ve sosyal durumlarını korumak veya düzeltmek amacıyla toplu sözleşme ve grev haklarına sahiptirler. Grev hakkının kullanılması ve istisnaları ve işverenlerin hakları kanunla düzenlenir” (Kili, Gözübüyük,1985:185).

1961 Anayasası'nın kişi hak ve özgürlüklerin düzenlenmesinde getirilen bu yenilikler CHP'nin kabul ettiği İlk Hedefler Beyannamesi'nin bir uzantısı olarak düşünülebilir.

Mal beyanına ise anayasanın 59. maddesinde, “Kamu hizmetine girenlerin mal bildiriminde bulunmaları kanunla düzenlenir. Yasama ve yürütme organlarında görev alanlar, bundan istisna edilemez” (Kili, Gözübüyük,1985:187) şeklinde görülür.

İlk Hedefler Beyannamesi'nde yer alan diğer konulardan biri de iki Meclis kurulması yönündeydi (Uyar,2017a:166). Anayasada bu konu kabul görmüş ve Millet Meclisi ile Cumhuriyet Senatosu olmak üzere ikili Meclis sistemine geçilmiştir (Tuğluoğlu,2017:306).

İlk Hedefler Beyannamesi'nde yer alan Devlet reisliği tarafsızlığa kavuşturulacaktır (Uyar,2017a:166) ifadesi anayasanın 95. maddesinde “Cumhurbaşkanı seçilenin partisi ile ilişkisi kesilir ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği sıfatı sona erer.” şeklinde yer almıştır (Kili, Gözübüyük,1985:200).

İlk Hedefler Beyannamesi'nde yer alan Bağımsız Mahkeme ve tesirden uzak hâkimlik müessesinin zaruri kıldığı “Yüksek Hâkimler Şurası” kurulacaktır. Hâkimlerin teminatıyla ilgili bütün muameleler bu şuraya bağlanacaktır maddesi anayasa yerini almıştır (Uyar,2017a:166). Madde 132'ye göre, “Hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna, hukuka ve vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler” (Kili, Gözübüyük,1985:212) ve 143. maddeye göre, “Yüksek Hâkimler Kurulu, on bir asıl ve üç yedek üyeden kuruludur. Üyeler, Yargıtay Genel Kurulunca, kendi üyeleri arasından ve üye tamsayısının salt çoğunluğu ile gizli oyla seçilir” (Kili, Gözübüyük,1985:218).

İlk Hedefler Beyannamesi'ndeki bir kısım isteklerin anayasada yer bulmasından memnuniyet duyan İsmet Paşa için yeni anayasanın hazırlanması ve kabulü bir başarı öyküsü niteliği taşımaktadır. Paşa'nın istekleri anayasa da kabul görmüş sıra halk tarafından onaylanmasına gelmişti. İsmet İnönü anayasa hazırlanırken sarf ettiği çabayı şimdi 9 Temmuz 1961 halk oylaması sırasında da göstermeye çalışmıştır.

2.5. ANAYASANIN 9 TEMMUZ 1961'DE HALK OYLAMASINA SUNULMASI

Yeni anayasa tasarısı, 27 Mayıs 1961 tarihinde MBK üyelerinin 22 olumlu oyuyla ve Temsilciler Meclisi üyelerinin 238 olumlu oyuyla kabul edilmiştir. MBK üyelerinden bir kişi oylamaya katılmazken, Temsilciler Meclisi üyelerinden 32 kişi oylamaya katılmamıştır (TBMM Kurucu Tutanak Dergisi, 27 Mayıs 1961).

Kurucu Meclis'in anayasayı oylamasından sonra sıra halkın anayasayı oylamasına gelmiştir. Halkoylamasının ne zaman yapılacağına dair kesin tarih verilmemiştir. Bunun nedeni "Evet" propagandasının en iyi şekilde yürütülmesi için zaman kazanmaktı. Öncelikle anayasanın halka tanıtılması için her il temsilciler gönderilmiştir. Gönderilen temsilciler halka anayasayı anlatacak ve halkın böylece oylamada evet oyunu kullanması sağlanacaktı.

20 Haziran'da MBK üyeleri halkoylamasının 9 Temmuz günü yapılacağını ilan etmiş, 22 Haziran'da halkoylaması için propaganda dönemi başlamıştır. MBK ve üyeleri halktan evet oyu istemek için il ve ilçelere kadar gitmiş, ülke "Evet" afişleri ile donatılmıştır. MBK üyelerine göre anayasa, ülkeye özgürlük getirecekti. Anayasa'ya hayır diyenleri ise gaflet içinde olmakla suçlamışlar ve halkın çıkan dedikodulara inanmamalarını söylemişlerdir (Atlas Tarih,2017).

"Evet" propagandası yapıldığı gibi "Hayır" propagandası da yapılmıştır. "Hayır" oyu için çalışanlar arasında muhtarlar, eski DP'liler ve ev kadınları ağırlıklı olarak bulunmuştur. "Hayır" kampanyası yürütenler sandıktan evet oyunun çıkması halinde Yassıda'dakilerin asılacakları yönünde propaganda sürdürmüşlerdir.

Bu dönemin asparagas haberlerinden biri de Türkiye'ye Mr. Referandum adında bir Amerikalı gelmiş ve eğer sandıktan evet çıkarsa ülke idaresi bu kişiye devredilecekti. Halkı çok etkileyen bu dedikodu sonucunda referandum sözcüğü yerine halkoyu sözü kullanılmaya başlanmıştır (Atlas Tarih,2017). "Hayır" oyunun propaganda sloganı haline gelen cümleler şunlardır: "Hayır deyin hayırlı olsun", "Gözlerimin içine bak ne dediğimi anlarsın" ve "Demli Çay".¹⁴ Demli Çay sloganının kullanılmasının sebebi "Hayır" oyunun renginin kırmızı olmasıdır.

İsmet İnönü anayasaya "Evet" deme taraftarıydı ve bu sebeple "Evet" yazılı broşürler hazırlatıp dağıttırarak kampanyaya destek olmuş ve CHP etkin bir siyasal

¹⁴ Işıl Tuna, **Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Referandum Tarihine Kısa Bir Bakış**, 12 Nisan 2017, <http://www.oncevatan.com.tr/gecmisten-gunumuze-turkiyenin-referandum-tarihine-kisa-bir-bakis-makale,38557.html>, (E.T. 21.10.2018).

kampanya yürütmüştür. Paşa, gezilerinde anayasa için “İstirapların ve tecrübelerin bir ürünüdür” demiş (Milliyet,1961), anayasa için bir “Evet” mitingi de düzenleyerek yeni anayasanın milletin eseri olduğunu belirtmiştir (Milliyet,1961). İnönü’ye göre, eksikleri tamamlayacak olan yeni anayasa halk tarafından kabul edilirse, Türk Milletinin Anayasası olacaktır. Yeni anayasa, yanlış uygulamaların da önüne geçecek ve anayasaya en büyük desteği yine Türk halkı verecekti (Toktamış,1962:59-60).

İsmet Paşa halktan “Evet” yönünde destek beklerken yeni anayasanın içeriğine de değinmeyi ihmal etmemiştir. O, anayasada yapılan değişiklikleri tek tek ele almış ve Türk Milletine güvendiğini dile getirmiştir. Yaptığı konuşmalarda genelde çekilen acılardan bahsederek halkı anayasanın kabulü için ikna etmeye çalışmıştır.

İnönü, İstanbul’da yaptığı bir konuşmasında verilen mücadelenin zafere ulaşması için anayasanın kabul edilmesinin şart olduğunu söylerken, halkın yeni anayasayı büyük bir sevinç ile benimsemesi gerektiğini belirtmiştir. İnönü, yeni anayasanın halka teminat verici olduğunu da bu konuşması içerisinde dile getirmiştir (Toktamış,1962:61).

İsmet İnönü’ye göre demokrasi bir daha tehlikeye düşmemeliydi ve tam da bu nedenle enerjisini anayasanın kabul edilmesi yolunda harcamıştır.

Demokrasinin gelişimi adına büyük ümitlerle beklenen yeni anayasa, Pazar gününe denk gelen 9 Temmuz 1961 tarihinde halkoyuna sunulmuştur. Halkın siyasi açıdan kendini ifade ettiği bu halkoylaması, beklenmeyen bir şok etkisi yaratmıştır. Anayasa %38.3’e karşı %61.7 oyla kabul edilmiştir.

İsmet İnönü halk oylaması sonuçlarından memnun olduğunu ve halk oylamasının serbest ve güvenli yapıldığını belirtmiştir (Milliyet,1961). İnönü, anayasanın kabul edilmesinin iç politikada bir dönüm noktası olduğunu söylemiş, kabul edilen anayasanın on yıldır devam eden rejim meselesini bir sonuca bağladığını ve anayasanın hazırlık ve kabul sürecinde halkın oy çokluğunun esas alındığını belirtmiştir. Halkoylamasının sonucuna bakarak halk iradesinin sağlam olduğu yorumu da Paşa’nın değerlendirmeleri arasında yer bulmuştur. Paşa’ya göre, demokratik rejime geçmek için adım atılmış ve iç huzurun sağlanmasına başlanmıştır. Paşa’nın konuşmasına göre, yeni anayasa karanlığa ışık tutacaktır (Toktamış,1962:65-66). Paşa’nın konuşmasında belirttiği ifadelerden birisi de, anayasanın kabul sürecinde “Hayır” propagandası yapanların zaman içinde etkilerini kaybedecekleri ve anayasanın sağlam temeller üzerine inşa edildiği yönünde olmuştur (Toktamış,1962:65). İnönü, halk oylaması sonucunu değerlendirmek için İstanbul’da gazetecilerle konuşurken “Hayır” oylarının olmasının gayet normal olduğunu ve çıkan “Hayır” oylarının sadece bir partiye mal edilemeyeceğini söylemiştir.

Anayasanın sonucuna bakıldığında %38.3’lük “Hayır” oyunun verilme nedeni de açıklanmaya değerdir. Beklenenin aksine ve özellikle İsmet Paşa’yı şaşırtan bu oy “Hayır”

oylarının CHP'ye karşı verilmiş oylar olduğu sorusuna karşı Paşa'nın cevabı: bu algının yanlış olduğu ancak CHP'ye karşı kullanılmış olsa bile tedirginlik yaratacak bir durum olmadığı yönünde demokrasi mesajı içeren bir cevap olmuştur (Toktamış,1962:63-64). DP'yi destekleyen kişilerin anayasaya karşı tavır takınmaları ve halkı bu yönde etkilemeleri, 147'ler ve 14'ler olayları ile komite içinde yaşanan ayrılıklar ve Yassıada duruşmaları etkili olmuştur. Ancak halk arasında hayır-şer örnekleri öne sürülerek, Kur'an bile "Hayır" demeyi emrediyor diye algı yaratılması da büyük bir etken olmuştur. Anayasanın kabul edilmesiyle iktidara CHP'nin gelecek olması kaygısı, yine anayasanın kabulü ile halkın elinden topraklarının alınacağı ve kadınların açık seçik şekilde dolaşacağı yönünde çıkan mesnetsiz haberler "Hayır" oyunun bu kadar yüksek olmasına neden olmuştur (Karal Akgün,2009:203-204).

Sonuç olarak İsmet İnönü'nün çalışmalarının da etkisi ile anayasa kabul görmüş ancak İnönü hem askeri müdahale sonrası hem de yeni anayasanın kabulü sonrasında çeşitli eleştirilerle karşı karşıya kalmıştır.

BÖLÜM III

3. İSMET İNÖNÜ'NÜN ASKERİ MÜDAHALEYE VE ANAYASANIN HAZIRLIK- KABULÜNE İLİŞKİN TUTUMLARIN VE YAKLAŞIMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. MÜSPET

Bahsi geçen zaman aralığında tartışma konusu olmuş ve hâlâ tartışılan konulardan birisi İsmet İnönü'nün 27 Mayıs Askeri Müdahalesinden haberdar olup olmadığıdır. Ancak bu hususta somut bir delil ortada yoktur. Paşa'nın askeri müdahaledeki tavrı konusunda ise farklı görüşler mevcuttur.

Metin Toker'e göre, askeri müdahale İsmet İnönü'nün bilgisi dışında gerçekleşmiştir. Askeri müdahalenin gerçekleştiğini bir kadının telefon haberiyle öğrenen Toker, evinin penceresinden dışarı baktığında İsmet İnönü'nün evinin etrafının askerlerle koruma altına alındığını görmüştür (Akis,1960). Toker, gördükleri karşısında Paşa'yı uykusundan uyandırarak askeri müdahale haberini verdiğini ve İnönü'nün "Demek, oldu!" cevabıyla karşılaştığını anlatmaktadır (Toker,1991a:11). Öyle görünüyor ki, Paşa, askeri müdahaleden haberdar değildi ancak askeri müdahalenin bir gün gerçekleşeceğini tahmin ediyordu.

Cüneyt Arcayürek'e göre, Paşa askeri müdahale olmasını istemiyordu. Paşa'ya göre seçime gidilirse sorun kalmayacaktı. Çünkü İnönü, yapılacak seçimde kendisinin kazanacağına inanıyordu. Seçim yapılacağı ilan edilseydi, İnönü bir demeçle gelecek olan askeri müdahaleyi de önleyebilirdi (Arcayürek,1984:193-194). Bu düşüncelyi destekleyen Seçil Karal Akgün, Paşa'nın umudunu ve beklentisini yapılması gereken seçime bağladığını ve askeri müdahaleyi sabah öğrendiğini söyler. Akgün'e göre, İnönü askeri müdahaleyi bilmiyordu ancak tahminde bulunuyordu (Karal Akgün,2009:107). Orhan Erkanlı ise kitabında bu konu ile ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir: "Paşa'nın bu işten haberi vardı görüşü ve dedikoduları tamamıyla yalandır. Paşa'nın bizim örgütümüzle direkt bir irtibatı hiçbir zaman olmamıştır" (Erkanlı,1972:311).

İnönü de askeri müdahalenin hiçbir partiyle ilişkilendirilmemesi gerektiğini ve kendisinin askeri müdahaleyle bir ilişkisi olmadığını her defasında dile getirmiştir. 1 Haziran'da yaptığı basın toplantısında askeri müdahaleden haberdar olmadığını söylemiştir (Toktamış,1962:6). Yine bir toplantıda İsmet Paşa, askeri müdahaleden haberi olmadığına

kimseyi inandıramadığını, sadece DP hükümetini uyardığını ve bu sebeple askeri müdahaleden haberdar olduğunun sanıldığını söylemiştir (Önder,2014:271).

Paşa'nın 7 Haziran 1960 yılında oğlu Erdal İnönü'ye yazmış olduğu mektup onun askeri müdahale hakkında ki düşüncelerini açık bir şekilde gözler önüne sermektedir. İnönü'nün mektuptaki sözleri şu şekildedir: "Burada ve memlekette fevkalade hadiseler oldu. Artık tafsilatı bilirsiniz... Çok söyledim dinlemediler... İş, bir askeri müdahaleye varmamalıydı. Bu askeri müdahalenin hiçbir surette tertibi ve tatbiki içinde değilim. Daha önceden tahmin edicisi ve bütün memlekette ve Meclis'ten açıkça söyleyicisiyim. Şimdi gerisini düzeltmek için çalışacağım" (Heper,1999:188).

27 Mayıs Askeri Müdahalesi çerçevesinde İsmet Paşa hakkında müspet yaklaşımlar yukarıda izah edildiği gibidir. Yurt dışı basınına bakıldığında ise yine bir takım yaklaşımlar kendini göstermiştir. Bu yaklaşımlarda genellikle askeri müdahaleye giden süreç aktarılırken, Paşa'nın uğradığı haksızlıklara ve ülkenin içinde bulunduğu olumsuz koşullara da değinilmiştir.

İsviçre'de çıkan bir gazete yazısında DP ile İsmet Paşa arasında var olan çatışmaya sonunda ordunun müdahale ettiğini ve bunun öncesinde Paşa'nın uyarılarının hükümet tarafından dikkate alınmadığı dile getirilmiştir (Ak Devrim,1960:274). İsviçre'de çıkan diğer bir gazete yazısına bakıldığında, yine ülkede esen sert rüzgârlardan ve sonucunda ortaya çıkan askeri müdahaleden iktidarın mesul olduğu açıklanmıştır (Ak Devrim,1960:277). Son olarak incelenen gazete yazısında ise darbeyi gerçekleştiren kişilerin CHP olmadığını ancak Atatürk'ün görüşlerine bağlı subaylar olduğu belirtilmiştir (Ak Devrim,1960:276). Netice itibariyle dış basında yer alan bu haberler İsmet İnönü'nün askeri müdahale ile bağlantısının olmadığı yönündedir.

İnönü hakkında ham askeri müdahale öncesi hem müdahale sonrası yapılan olumlu eleştiriler kadar olumsuz eleştiriler de kendini göstermiştir.

3.2.MENFİ

Paşa'ya karşı yapılan menfi eleştiriler genellikle DP iktidarının yaptığı uygulamaları görmezden gelici ve daha çok muhalefetin lideri olan İsmet İnönü'yü suçlayıcı tavidir. Bu eleştiriler yapılırken, İsmet Paşa'nın DP döneminde yaptığı konuşmaları ve tavırları ele alınmış ve bunların Paşa tarafından bilinçli bir şekilde kışkırtıcı nitelikte yapıldığı savunulmuştur (İnan,2017:473).

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesini ve 1961 Anayasasını değerlendiren Demirer, müdahaleyi kesin bir dille “darbe” olarak nitelendirirken, CHP’nin de askeri müdahale olmadan asla tek başına iktidar olamayacağını ve bu sebeple askeri müdahalenin CHP tarafından gerekli görüldüğünü söylemiştir (Demirer,2010:90-91). Ayrıca Demirer, Nihat Erim’in¹⁵ “Günlükleri” adlı eserini konu ile ilgili kaynak olarak göstermiştir. Erim’e göre İsmet Paşa askeri müdahalenin gerçekleşmesi için orduyu azmettirmişti. İşte bu sebeple Demirer, askeri müdahaleyi gerçekleştiren asıl kişi olarak İsmet Paşa’yı hedef göstermiştir (Demirer,2010:164).

Başgil’in değerlendirmesine bakılırsa ordu ve Paşa arasında bir bağlantı vardı. 1950 seçimleri sırasında yüksek rütbeli subaylar, İnönü ile görüşüp iktidarı devirme adına hazır olduklarını beyan etmiş, İnönü ise bu teklifi kabul etmemişti. Başgil’e göre Paşa’nın bu teklifi kabul etmeme sebebi halkın tepkisinden çekiniyor olmasıydı (Başgil,2014:162). Yazar bu durumu izah ederken zaman içerisinde ordu ile İnönü arasında bağın kurulduğunu ve gerçekleşecek olan askeri müdahalede de bu bağın etkisi olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca dönem içerisinde İsmet Paşa’nın söylem ve davranışlarının askeri müdahaleyi tetikleyici şekilde olduğunu da söylemiştir.

Koraltan’ın düşüncelerinde ise İnönü ve CHP, DP iktidara geçtiği günden itibaren gerek gizli gerekse açıkça tahrik edici davranışlarda bulunmuştur. Ayrıca halkı iktidardan uzaklaştırmak için faaliyetlerde bulunmuştur ((Koraltan,2013:188). Bunun yanında CHP tarafından 27 Mayıs istismar edilmiş (Koraltan,2013:187), askeri müdahaleden sonra İnönü yaptığı açıklamalar ve tavırlarla da müdahaleyi gerçekleştiren askerleri yönlendirmekten çekinmemiştir (Koraltan,2013:211).

Karatepe, eserinde 27 Mayıs Askeri Müdahale sürecinde İsmet Paşa’yı sarf ettiği sözlerden dolayı hükümeti devirmek için askeri müdahale yapmaktan çekinmeyecek durumda olduğunu açıklamıştır. İsmet İnönü, Tahkikat Komisyonu çalışmalarını sürdürürken iktidarı kastederek milleti müdahale için zorladıklarını söylemiştir. Yine devamında iktidar tutum ve davranışlarında ısrarcı olursa, milletin askeri müdahaleyi mutlaka gerçekleştireceğini ancak bunun kendilerinden bağımsız bir şekilde gerçekleşeceğini belirtmiştir. İşte Karatepe bu sözleri dayanak göstererek İnönü’ye bu

¹⁵ BM Uluslararası Hukuk Komisyonu üyesi, eski CHP milletvekili ve 34. Türkiye Hükümeti’nin Başbakanı. Abdülkerim Arslan, **11 maddede Türkiye tarihinde ilk kez suikast ile öldürülen Nihat Erim**, 19 Temmuz 2017, <https://www.gzt.com/dunya-politika/11-maddede-turkiye-tarihinde-ilk-kez-suikast-ile-oldurulen-nihat-erim-2758524>, (E.T. 14.06.2019).

tarz ithamlarla yaklaşarak, tahrik edici faaliyetlerde bulunduğunu yazmıştır (Karatepe,2017:202-205).

Nihayetinde İsmet İnönü'nün askeri müdahaleye giden süreçte ve sonrasında sergilediği davranışlar ve söylediği sözler, hem menfi hem de müspet olarak eleştirilmiştir.

SONUÇ

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte savaşa fiilen katılan ülkelerin yönetim anlayışlarında değişim yönünde oluşumlar ortaya çıktığı gibi doğrudan doğruya savaşa katılmayan fakat savaşın tüm etkisini hisseden Türkiye'de de bu değişim isteği iktidar mevkiinde bulunanları zorlamıştır.

II. Dünya Savaşı'nın getirdiği olağanüstü gerginlikler ve kapıya dayanan Alman baskısıyla savaşa dâhil olma kaygısı Türkiye'de yönetsel anlamda birtakım uygulamaları kaçınılmaz kılmıştır. Bu dönem Türk vatandaşlarının kafasında genel olarak vergilerin arttırılması, zorunlu çalışma koşulları, özgürlüklerin kısıtlanması gibi uygulamalarla yer tutmuştur. Savaş sonlarına doğru özellikle Amerika Birleşik Devletleri yöneticileri tarafından yapılan demokrasi ve özgürlük içerikli açıklamalar birçok devlet yöneticisi gibi Türk yöneticileri de adeta pimi çekilmiş bir bomba ile karşı karşıya getirmiştir. Demokrasi ve özgürlük ve bir anlamda bunların en iyi şekilde yeşertilebilmesinin vazgeçilmez unsurlarından sayılan çok partili siyasi yaşam, Türk toplumunun Cumhuriyet yönetimi altında iki kez denediği fakat canlı tutmayı başaramadığı bir süreç olmakla birlikte yeşerme ümidini yitirmeyen bir özlem olarak varlığını korumaktaydı. Halk kendisine verilenle o güne kadar sosyal ve siyasal yaşantısını sürdürmüştü. II. Dünya Savaşı'nın tartışılmaz galibi şimdi daha geniş bir özgürlük tanımıyla dünyayı şekillendirmek ve şekillendirirken de mümkün merteye kendi çıkarlarını en üst seviyede sürdürmek azmindeydi. Yeni süper gücün en büyük isteği açık kapı ilkesiyle her yere gitmek ve her yerle ticari ilişkiler kurmaktı. Türkiye iki kutuplu bir dünyanın ortasında kalmış ve yalnızlıktan kurtulmak adına başını ABD'nin çektiği Batı Bloku içerisinde yer almaya karar vermişti. 1923- 1945 dönemi irdelendiğinde CHP'nin kısa süreli dönemler sayılmazsa yirmi iki yıl süren bir tek parti sultas söz konusudur. 1950 yılında iktidar değişimi gerçekleştiği düşünülürse toplamda 27 yıl devam ettirilen bir tek parti yönetimi ve yine 26 Aralık 1938 tarihinden itibaren elde tutulan "Milli Şef" unvanı bir kenara nasıl bırakılacaktır? Dönemin Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü için sahip olduğu yetki ve güce rağmen uzlaşmaz bir tavır değil hoşgörü esaslı bir siyaset takip etmiştir demek bu çalışmanın önemli çıkarımları arasında yer almıştır. CHP içerisinde yeniliklere açık olanlar olduğu gibi statükodan yana olanlar da görülmektedir. En önemli ayrışma Toprak Reformu görüşmelerinde kendisini göstermiştir. Bu ayrışma aynı zamanda tarihe Demokrat Parti olarak geçen siyasi oluşumun kuruluş öyküsünün başlangıcını teşkil etmiştir. Toplumlarda demokrasiye geçiş genellikle ilk önce kağıt üzerinde gerçekleşir fakat

fiiliyata dönüşmesi ya zaman alır ya da bazen sadece kağıt üzerinde kalır. CHP her ne kadar demokrasiye geçme adına bir adım atmışsa da bu süreçte yaşanan ve yaşatılan acılar baskın seçimler, zorlamalar, tehditler, ihraçlar olmuştur. Türk demokrasisi ve siyasal yaşamı bu dönemde bir “emekleme” süreci ile karşı karşıya kalmıştır.

Türk siyasal hayatında dikkat çeken önemli bir husus, özgürlüklerin kısıtlanmasından, sansürden, baskıdan, vergilerin adaletsizliğinden bahsederek taraftar toplayan ve halkın desteğini alan partilerin iktidar koltuğuna oturduktan sonra eleştirdikleri siyaseti bu kez kendi elleriyle sürdürmeleridir.

1950 seçimleri Türk siyasi hayatında yeni bir kırılma noktasıdır. Tek parti yönetiminden çok parti yönetimine geçilmiştir. Kimisi geçmişin üzerine sünger çekilmesini isterken kimisi bir devri sabık yaratma isteğinden bahsedebilmiştir ve bu istekler yeni parti içerisinde birtakım ayrışmalara ve sürtüşmelere yol açmıştır.

1950 tarihli seçimlerden sonra ülke idaresinde söz sahibi olan DP yöneticilerinin gerçekleştirdiği bir takım faaliyetler muhalefet kanadında bulunan İsmet Paşa ile aralarını açtığı gibi, devrim yasalarına aykırı görülen bazı uygulamalar toplumun önemli bir kesiminde de huzursuzluk yaratmıştır.

1954 seçimleri döneminde yaşanan gerginliklerden birisi DP'nin yürürlükteki anayasanın 26. Maddesindeki ifadeye rağmen Meclis'te konunun taşınmasına bile olanak vermeden devletlerle sözleşme, antlaşma ve barış yapmak, savaş ilan etmek görevleri TBMM'ye aittir maddesini çiğneyerek Kore'ye asker göndermesidir. DP bu tavrıyla kendisini TBMM'nin yerine koyma cüretini göstermiştir.

DP'nin 1954 seçimlerinde gösterdiği ve eleştirilen bir tavır da Halkevlerinin gelirinin CHP hazinesine aktarıldığı yönündeki iddiaları herhangi bir delile dayanmadan doğru kabul etmesi ve Halkevlerini kapatan yasal düzenlemeyi Meclis'ten geçirmesidir. DP Halkevlerini kapatarak CHP'nin elinden önemli bir kozu aldığına inanmaktaydı. Yine CHP'nin mal varlığına el koyması da bu sürecin önemli bir parçası olmuştur. Bu gelişmelerin yaşandığı 1954 seçimlerinin sonucu DP'nin istediği yönde olmuştur.

1957 yılına gelindiğinde yaşanan ekonomik sıkıntıların da etkisi ile hırçınlaşan iktidar partisi basını suçlamaya ve basın kanunu çıkararak aykırı sesleri susturmaya çalışmıştır. Muhalefetin sesini radyodan dahi duymaya tahammülü olmayan iktidar partisi bir müddet sonra kendisinden on milletvekilinin ayrılmasıyla telaşa kapılmış ve seçimleri zamanından önceye çekerek bir seçimi daha zaferle noktalamıştır, ancak bu yeni bir Pirus zaferi niteliğinde olmuştur.

1959 tarihi için en önemli gelişme CHP'nin kurultayında kabul edilen İlk Hedefler Beyannamesi olmuştur. CHP'nin iktidara geldiğinde yapacaklarını sıraladığı bu beyanname 1961 Anayasasının temelini oluşturmada önem teşkil etmiştir.

1960 yılına gelindiğinde toplumsal ayrışma üniversite, basın, ordu içerisinde dahi hissedilir bir raddeye gelmiştir. 27 Mayıs'a gelindiğinde içeride ayrılmış ve çatışmaya hazır bir toplumsal yapı görülmektedir. DP, özgürlük vadeden bir parti olarak işbaşına gelmiş ancak özgürlükleri kısıtlamıştır. Şimdi ise özgürlükleri kısıtlayan partiye karşı yeni özgürlük savaşçıları iş başına gelmiştir böylece DP iktidardan uzaklaştırılmış ve Türk siyasal yaşantısında yeni bir sayfa açılmıştır.

Askeri müdahale sonrası yeni düzenin kurulması zaman almış ve bu süreçte askeri müdahaleyi gerçekleştiren güçler geçici olarak ülkeyi yönetmiştir. Yönetime el koyan kadro, kardeş kavgasını önlemek, siyasi partilerin uzlaşmazlıklarını gidermek, yönetimi adil bir seçimle seçilene bırakmak ve barışı esas almak yönünde iddialı bir vaatte bulunmaktan kaçınmamıştır.

Askeri müdahaleyi gerçekleştiren oluşumun lideri konumunda olan Cemal Gürsel, ülkede öncelikle güvenliğin sağlanması için adımlar atmıştır. Gürsel, DP iktidarı ile çatışma halinde olan İsmet İnönü ile de görüşmelerde bulunmuş, İsmet Paşa'nın desteğini arkasına almaya çalışmıştır.

İnönü, Gürsel ile yaptığı ilk görüşmede olumlu bir tavır sergilemiş, Gürsel ise Paşa'nın sözlerini adeta emir telakki etmiştir. Ancak ilerleyen günlerde sanki İnönü'nün askeri müdahaleden haberi varmış gibi oluşan algı neticesinde araya bir mesafe girmiş ve görüşmeler bir müddet kesilmiştir. İsmet Paşa, askeri müdahaleden haberi olmadığını ve askeri müdahaleyi gerçekleştiren güçlerin içinde yer almadığını belirtmek zorunda kalırken, Gürsel de askeri müdahalenin hiçbir partiye mal edilmemesi gerektiğini açıklamıştır.

Askeri müdahale gerçekleşmiş, ülkede kısmi olarak düzen sağlanmış ve sıra yeni bir anayasanın yapılmasına gelmişti.

Askeri müdahaleyi biraz da meşrulaştırmak adına İstanbul Üniversitesi'nde bulunan profesörlerden oluşan bir bilim heyeti Ankara'ya getirilmiştir. Bilim Heyeti, yeni bir anayasanın hazırlanmasının ve bakanlardan oluşturulacak bir hükümetin kurulmasının gerekli olduğunu söylemiştir. Oluşturulan Bakanlar Kurulu'nun hedefi; demokratik hukuk düzeni kurmak, israf politikasına son vermek, Devlet Planlama Dairesi'ni kurmak, ormanları korumak ve DP döneminde sürekli eleştiri konusu olan din istismarının önüne geçmektir.

12 Haziran'da kabul edilen geçici anayasaya göre; seçimler yapılana kadar ülke idaresi Milli Birlik Komitesi'ne bırakılmış, yasama yetkisi doğrudan, yürütme yetkisinin kullanımı Bakanlar Kurulu aracılığıyla MBK'ye, yargı yetkisinin kullanımının ise komiteden bağımsız olarak uygulanacağı belirtilmiştir.

Bu dönemde askeri müdahale lideri ile İsmet Paşa'nın arasını açan bir diğer konu, seçimlerin ne zaman yapılacağına dair belirsizlikti. İnönü, seçimlerin biran evvel yapılmasını ve seçimle ülke idaresinin seçilen kişilere bırakılmasını istiyordu. Gürsel, seçimler için zamanın uygun olmadığını öne sürerek aslında MBK içinde yaşanan parçalanmayı kontrol altına almak için zaman kazanmaya ihtiyaç duyuyordu. Yerini güçlendirmek için fırsat kollayan ve bunu komiteden 14'ler adı verilen bazı kişileri uzaklaştırarak gerçekleştiren Gürsel, siyaseti bırakmamak adına bu sefer İsmet Paşa ile gizli bir görüşme yapmıştır. Bu görüşmede Gürsel'in beklentisi Cumhurbaşkanlığı makamıydı ve bunun için İnönü'nün desteğine ihtiyacı vardı. Paşa, Gürsel'in bu isteğini makul karşılamış ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerine girmeyeceğinin sözünü vermiştir. Bu gelişmeler sonrasında yeni anayasayı hazırlama ve halkoyuna sunma görevi üstlenmiş olan Kurucu Meclis'in açılması faslına geçilebilmiştir.

İsmet Paşa, DP iktidarı döneminde yayınladığı ve iktidara gelmeleri halinde yapacaklarını açıkladığı İlk Hedefler Beyannamesini hayata geçirmek için istediği fırsatı Kurucu Meclis'te yer alarak yakalamıştır. Paşa, yıllardır verdiği mücadelenin meyvesini 1961 Anayasası hazırlanırken elde etmiştir. İlk Hedefler Beyannamesi'nde yer alan nispi seçim usulü, düşünce, söz, basın, ilim, vicdan hürriyetleri, grev hakkı, devlet yayın organlarının tarafsızlığı ilkesi, ispat hakkı, iki Meclis sistemi, devlet başkanı tarafsızlığı ve bağımsız mahkemenin kurulması yönünde olan maddeleri 1961 Anayasasında yer almıştır. 1961 Anayasasının kabul ettiği bu ilkeler göz önünde tutulduğunda İsmet Paşa'nın Türk demokrasisinin ilerlemesindeki rolünün önemli bir başarı grafiği sergilediği görülmektedir.

Paşa'nın Anayasa metninde yer bulan istekleri halk tarafından da desteklenip kabul edilmeliydi. İnönü'ye göre; acıların ve ıstırapların ürünü olan bu anayasa kabul edilmezse demokrasi tehlikeye düşebilirdi.

Bu sebeple İnönü, anayasanın halk nezdinde kabul görmesi için "Evet" propagandasına başvurmuş ve "Evet" mitingi düzenlemiş, "Evet" yazılı broşürler dağıtarak halkı etkilemeye çalışmıştır.

Bütün enerjisini anayasanın kabul edilmesi için harcayan Paşa, 9 Temmuz 1961'de gerçekleştirilen halk oylamasında daha çok DP taraftarları ve askeri müdahale karşıtı

kişiler tarafından yürütülen “Hayır” propagandası karşısında başarıya ulaşmış ve neticede yeni Anayasanın hazırlanmasından sonra kabul edilmesinde de önemli bir rol üstlenmiştir.

Böylece İsmet İnönü, sadece askeri alanda değil, siyasetçi ve devlet adamı olarak da tarihin tescillediği başarılı bir şahsiyet olarak Türk siyasal yaşamındaki mümtaz yerini almıştır.

İsmet Paşa hakkında yapılan bir takım müspet ve menfi eleştiriler günümüzde de devam etmektedir. Bu eleştirilerin ortaya çıkmasında etkili olan bir takım olaylar, İnönü'nün gerek 1960 askeri müdahalesine giden süreçte gerekse sonrasında ortaya koyduğu düşünceleri, davranışları ve tutumlarıdır.

KAYNAKÇA

I. TELİF ESERLER

- Ahmad, F. (2015). *Demokrasi Sürecinde Türkiye(1945-1980)*. (5. Baskı). Ahmet Fethi (Çev.). İstanbul: Nil Yayınları.
- (1960). *Ak Devrim*. Ankara: Başbakanlık Devlet Basımevi.
- Akşin, S. (2012). *Kısa Türkiye Tarihi*. (15. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Alçora, E. (2015). *Türkiye’de Siyasal Parti Propagandası (1946-1960)*. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı.
- Arcayürek, C. (1984). *Yeni Demokrasi Yeni Arayışlar (1960-1965)*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aydemir, Ş. S. (1973). *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydemir, Ş. S. (1989). *Menderes’in Dramı?*. (4.Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydemir, Ş. S. (2000). *İkinci Adam (1950-1964)*. (Cilt-3). (6. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Başgil, A.F. (2014). *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*. (3.Baskı). İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Çağatay, N. (1972). *Türkiye’de Gerici Eylemler (1923’den Buyana)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Çavdar, T. (2000). *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi (1950-1995)*. (2. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Demirel, T. (2016). *Türkiye’nin En Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*. (2. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Demirer, M.A. (2010). *Cumhuriyet’in Türkiye’sinde Anayasa Oyunları 27 Mayıs 1960 İhtilali*. İstanbul: Toplumsal Toplum Yayınları.
- Doğan, M. (2012). *Karşılaştırılmalı Anayasa Çalışmaları*. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Merkezi Yayınları.
https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/anayasa_calismalari.pdf.
- Doğaner, Y. (2016). Vatan Cephesi. Mete Kaan Kaynar (Ed.). *Türkiye’nin 1950’li Yılları*. (177-191). (2.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dündar, C. ve Çaplı, B. (2006). *İsmet Paşa*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Erkanlı, O. (1972). *Anılar, Sorunlar, Sorumlular*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Heper, M. (1999). *Bir Yorum Denemesi İsmet İnönü*. Sermet Yalçın (Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- İnönü, İ. (2014). *Hatıralar*. Sabahattin Selek (Ed.). (4.Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- İpekçi, A. ve Coşar, Ö.S. (2012). *İhtilalin İç Yüzü*. (2.Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kabasakal, M. (1991). *Türkiye’de Siyasal Parti Örgütlenmesi(1908-1960)*. İstanbul: Tekin Yayınevi.

- Karal Akgün, S. (2009). *27 Mayıs: Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Karal, E.Z. (1960). *27 Mayıs İnkılabının Sebepleri ve Oluşu*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Karatepe, Ş. (2017). *Darbeler ve Anayasalar*. (5. Baskı). Ankara: A Kitap.
- Karavelioğlu, K. (2017). *Bir Devrim İki Darbe*. İstanbul: Gürer Yayınevi.
- Kayalı, K. (2012). *Ordu ve Siyaset 27 Mayıs-12 Mart*. (5.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kili, S., Gözübüyük, A.Ş. (1985). *Türk Anayasa Metinleri*. (Ankara). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Koraltan, R. (2013). *Tek Parti Devrinden 27 Mayıs İhtilali'ne Demokratlar*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- İnan, S. (2017). "İhtiyar Paşa" İnönü (1960-73). Mete Kaan Kaynar (Ed.) Türkiye'nin 1960'lı Yılları (473-482). İstanbul: İletişim Yayınları.
- İnce, M. (2016). *Darbeler ve Demokrasi*. İstanbul: Ozan Yayıncılık.
- Oktay, H.EM. (2013). *Adnan Menderes Nasıl Öldürüldü?*. (2. Baskı). İstanbul: Akis Kitap.
- Ortaylı, İ. (2018). *Türkiye'nin Yakın Tarihi*. (31. Baskı). İstanbul: Kronik Kitap.
- Özer, İ. (2015). *Demokrat Parti Dönemi Siyasi ve Sosyal Hayat*. İstanbul: İskenderiye Kitap.
- Özüçetin, Y. (2009). *Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Kırşehir*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Saç, S. (2017). İlimli Mücadeleden Radikal Önlemlere: 27 Mayıs 1960. Mete Kaan Kaynar (Ed.) *Türkiye'nin 1960'lı Yılları* (77-97). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şanlı, A.S. (2016). 6-7 Eylül 1955: Türkiye'de Bir "Pogram" Yaşandı. Mete Kaan Kaynar (Ed.), *Türkiye'nin 1950'li Yılları* (377-392). (2.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Toker, M. (1966). *İsmet Paşayla 10 Yıl (1954-1960)*. (4. Baskı). İstanbul: Akis Yayınları.
- Toker, M. (1991). *Yarı Silahlı, Yarı Külahlı Bir Ara Rejim(1960-1961)*. (2. Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Toktamış, S. (1962). *İhtilalden Sonra İsmet İnönü*. (Cilt-4). İstanbul: Ekicigil Matbaası.
- Turan, Ş. (2003). *İsmet İnönü, Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*. (2. Basım). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Uslubaş, T. (2013). *Geçmişten Günümüze Türkiye*. İstanbul: Venedik Yayınları.
- Uyar, H. (2017a). *Demokrat Parti İktidarında CHP (1950-1960)*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Uyar, H. (2017b). *İki Darbe Arasında CHP (1960-1971)*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Varel, A. (2017). Darbe'nin Yarattığı Lider: Cemal Gürsel. Mete Kaan Kaynar (Ed.), *Türkiye'nin 1960'lı Yılları* (139-153). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yazıcı, S. (2011). *Yeni Bir Anayasa Hazırlığı ve Türkiye*. (2.Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

II. MAKALELER

- Alper, S. Arap, E. Değirmencioğlu, B. (2014). Unutulan Savaş Kore Savaşı. *Hukuk Gündemi Dergisi*. 1. 75-83.
- Akkaya, B. (2012). Türkiye'nin Nato Üyeliği ve Kore Savaşı. *Akademik Bakış Dergisi*. 28. 1-20. <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423868057.pdf>.
- Arıkan, Z. (1999). Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. 6(23). 261-281.
- Aydemir, S. S. (2016). 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesine Giden Süreçte Üniversitenin Etkisi. *International Journal Of Eurasian Education And Culture*. 1. 9-22.
- Aysal, N. (2006). Örgütlenmeden Eyleme Geçiş: 31 Mart Olayı. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. 10(37). 15-53.
- Bakan, S., Özdemir, H. (2013). Türkiye'de 1946-1960 İktidar-Muhalefet İlişkileri: Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Demokrat Parti (DP)'ye Karşı. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 14(1). 373-397.
- Bucaktepe, A. (2014). Birinci ve İkinci Meşrutiyet Anayasalarında Öngörülen Devlet Modelleri Hakkında Bir Değerlendirme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 42. 45-56.
- Bulut, S. (2009). Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu. *Gazi Akademik Bakış Dergisi*. 2(4). 125-145.
- Burgaç, M. (2013). 1946 Seçimlerinde Propaganda. *Çağdaş Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 13(26). 163-184.
- Çakmak, F. (2014). Cumhuriyet Halk Partisi'nin "Ege Vazife Gezisi" ve "1959 Yılı Uşak İzmir Olayları". *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 9(10). 1239-1258.
- Çakmak, F. (2015). Halkevlerinin Kapatılması ve Cumhuriyet Halk Partisi Mallarına El Konulması. *History Studies International Journal Of History*. 7(3). 1-21.
- Çavuşoğlu, H. (2009). Merkez Sağda 27 Mayıs ve 12 Eylül Sonrası Partileşme. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 12(22). 165-178.
- Dikici, A. (2010). İbadet Dilinin Türkçeleştirilmesi Bağlamında Türkçe Ezan Denemesi ve Buna Gösterilen Tepkiler. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*. 10. 77-104.
- Erkmen, A. (2018). Türkiye'de 1950 ile 2002 Yılları Arasında Uygulanan Genel Seçim Sistemlerinin Halk İradesine Etkisi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 17(3). 1225-1247.
- Gedikli Berber, Ş. (2012). Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Sivil Hükümet Darbesi: CHP'de 35'ler Vakası. *Gazi Akademik Bakış Dergisi*. 6(11). 131-150.
- İnce, E. (2006). Köylüyü Topraklandırma Kanunu'nun Türk Siyasal Yapısının Oluşumu Üzerindeki Etkileri. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 13. 59-78.
- İnce, Y. (2018). Sultanın İsyankâr Kullarının İlk İsyanı: Buçuktepe Vakası (1446). *History Studies International Journal Of History*. 10(5). 83-101.
- Karayaman, M. (2010). İsmet İnönü'nün Uşak'ta Taşlanması Olayının Sebep ve Sonuçları. *Tarih Okulu Dergisi*. 8. 19-49.
- Kaya, E.E., Avşar, B.Z. (2012). İktidar - Muhalefet İlişkilerinde Değerlendirilemeyen Bir İyileşme Şansı: Adnan Menderes'in Uçak Kazası Üzerinden Siyasal İletişim İnşaa Çabaları. *History Studies International Journal Of History*. 4(4). 219-244.

- Kuru, H. (1998). 27 Mayıs 1960 İhtilal Dönemi; İktidar-Muhalefet İlişkileri. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 3(8). 243-260.
- Nal, S. (2005). Demokrat Parti'nin 1950-54 Dönemi Din Siyaseti. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 60(3). 137-171.
- Obuz, Ö. (2015). Halkevlerinin Kapatılmasının Türk Basınına Yansıması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 8(41). 499-515.
- Önder, M. (2014). 1960 Darbesi Sürecinde Akis Dergisi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 14(28). 283-306.
- Özer, İ., Bekcan, U. (2008). Demokrat Parti İktidarı(1950-60): Bir Dönemin Demokrasi Anlayışı. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 1(2). 1-14.
- Özküçük, A. (2012). Demokrat Parti'nin Demokrasi Söylemleri (1946-1957). *Tarih Okulu Dergisi*. 12. 95-115.
- Şahin, E., Tunç, B. (2015). Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci ve DP – CHP Siyasî Mücadelesi (1945-1947). *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*. 1(2). 31-69.
- Temizgüney, F. (2018). 1960 Darbesine Giden Süreçte Önemli Bir Kesit: İstanbul Öğrenci Olayları. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 4(27). 181-211.
- Topçu, İ., Akılmak Topçu, S. (2017). Adnan Menderes'in Yargılanması ve İdamı. *Akademik Bakış Dergisi*. 61. 59-80. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/383707>.
- Tuğluoğlu, F. (2017). CHP'nin 14.Kurultayı ve İlk Hedefler Beyannamesi. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. 60. 277-310.
- Türk, H.S. (2006). Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih. *Anayasa Mahkemesi Yayınları*. 23. 75-113.
- Uyar, H. (2008). 1950 Genel Seçimleri Üzerine Bir Analiz Denemesi. *Uluslararası Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu bildiriler kitabı içinde* (1-19). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Uzun, H. (2008). 1951 Yılında Atatürk Büstüne Saldırı Olayı ve Tepkiler. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 8. 187-203.
- Yamaç, M. (2014). İlk Anayasa (1876 Kanun-i Esasisi). *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*. 3(5). 54-68.
- Yılmaz, E. (2010). 1954 Seçimlerinin Önemi, Öne Çıkan Özellikleri ve Siyasi Sonuçları. *e-Journal of New World Sciences Academy*. 5(4). 541-551. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/186769>.

III. ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- Alpan, A.S. (2017). 1957 Seçimleri: Oy verilirken sonuçları radyodan ilan edilen usulsüz bir seçim. <http://haber.sol.org.tr/toplum/1957-secimleri-oy-verilirken-sonuclari-radyodan-ilan-edilen-usulsuz-bir-secim-193383>, Erişim Tarihi 08.08.2018.
- Dünya Bülteni, (2011), <https://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/27-mayis-hareketinin-hurriyet-sehitleri-h161228.html>, Erişim, Tarihi 18.10.2018.
- Dünya Bülteni, 2011: <https://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/1961-anayasasi-nasil-kabul-edildi-h166217.html>, Erişim Tarihi 21.10.2018.

- ENSONHABER, (2012), <http://www.ensonhaber.com/self-determinasyon-nedir-2012-03-12.html>, Erişim Tarihi 16.10.2018.
- Kerim, A. (2017). 11 maddede Türkiye tarihinde ilk kez suikast ile öldürülen Nihat Erim, <https://www.gzt.com/dunya-politika/11-maddede-turkiye-tarihinde-ilk-kez-suikast-ile-oldurulen-nihat-erim-2758524>, Erişim Tarihi 14.06.2019.
- Sercan, A. (2016). 27 Mayıs 1960'a giden yol. <http://dagarcikturkiye.com/27-mayis-1960a-giden-yol-yd-1746.html>, Erişim Tarihi 06.11.2018.
- Tuna, I. (2017). Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Referandum Tarihine Kısa Bir Bakış. <http://www.oncevatan.com.tr/gecmisten-gunumuze-turkiyenin-referandum-tarihine-kisa-bir-bakis-makale,38557.html>, Erişim Tarihi 21.10.2018.
- Ural, S. (2016), "Türkiye'de Darbeler Tarihi", <https://www.karar.com/guncel-haberler/turkiye-darbeler-tarihi-188184#> Erişim Tarihi 13.06.2019.
- <https://www.eritela.com/kibris-meselesi-zurih-ve-londra-antlasmalari/>, Erişim Tarihi 12.11.2018.
- <https://tarihnedio.com/bab-i-ali-baskini-nedir/>, Erişim Tarihi 05.01.2019.
- <http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=2836>, Erişim Tarihi 05.01.2019.
- <https://tarihnedio.com/darbeciler-arasinda-bir-ic-hesaplasma-14lerin-surulmesi/>, Erişim Tarihi 05.01.2018.
- <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/27-mayiscilar-abdden-para-aldi-mialmadimi39168925>. Erişim Tarihi 10.01.2019.
- 1924 Anayasası (1945), TC. Resmi Gazete, 5905, 15 Ocak 1945, <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm>, Erişim Tarihi 06.01.2019.
- <https://www.turkcebilgi.com/enosis> Erişim Tarihi 16.10.2018.
- <https://yenidenergenekon.com/419-enosis-e-k-a-nedir/> Erişim Tarihi 16.10.2018.
- <http://seyritarih.blogspot.com/2009/12/555k-olay-5-mays-1960.html>, Erişim Tarihi 01.09.2018.

IV. TBMM ZABIT CERİDELERİ/TUTANAK DERGİLERİ

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem:9, Cilt:1, 31 Mayıs 1950.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem:9, Cilt:7, 4 Mayıs 1951.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem:9, Cilt:9, 6 Ağustos 1951.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem:9, Cilt:26, 14 Aralık 1953.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre:10, Cilt:20, 11 Eylül 1957.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre:11, Cilt:8, 4 Mart 1959.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre:11, Cilt:18, İctima:8, İnikat:58, 18 Nisan 1960.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kurucu Meclisi Tutanak Dergisi, Cilt:2, Birleşim:15, 27 Mayıs 1961.

V. GAZETELER

Akşam

Bozkurt

Cumhuriyet

Demokrat İzmir

Dünya

Ege Ekspres

Hürriyet

İstanbul Ekspres

Milliyet

Tercüman

Vatan

Yeni İstanbul

Yeni Sabah

Zafer

VI. DERGİLER

Akis

Atlas Tarih

EKLER

EK 1. Resimler

EK 2. Gazeteler

EK 3. Afişler

EK 4. Afişler

EK 5. Gazeteler

EK 6. Resimler

EK 7. Gazeteler

EK 8. Gazeteler

EK 9. Gazeteler

EK 10. Resimler

EK 11. Resimler

EK 12. Gazeteler

EK 1. Resimler

Resimler 1. İsmet İnönü 1946 seçimlerinde sandık başında oy kullanırken.

EK 2. Gazeteler

Gazeteler 1. Demokrat Parti'nin kurulması, 8 Ocak 1946 Cumhuriyet gazetesinin ilk sayfasında.

EK 3. Afişler

Afişler 1. 1950 seçimlerinde, Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti bu afişlerle seçmenlerden oy istiyordu.

EK 4. Afişler

Afişler 2. 1957 seçimlerinde CHP ve DP'nin seçim afişi.

EK 5. Gazeteler

HALKIN GÖZÜ HALKIN KULAĞI HALKIN DİLİ

Son Posta

Sabahları çıkar siyasi gazete

Flak 10 Kuruş

ÇARŞAMBA 26 TEMMUZ 1950

Sev. 20 — No. 6637 — 1545

Tel. No: 8003

Hükümet dünya çapında ehemmiyet taşıyan bir karar aldı

Kore savaşına 4500 kişilik bir askerî kuvvetle katılıyoruz

Silâhlı yardım kararı Bayarın riyasetindeki toplantıda alındı

Bakanlar Kurulunun Cumhurbaşkanının reisliğindeki toplantısında Meclis ve Genelkurmay Başkanları da bulundu

Köprülü kararımızı Trygve Lie'ye bildirdi

ANKARA 26 TEMMUZ — Birleşmiş Milletler genel sekreteri Trygve Lie tarafından Koreye silâhlı yardım yapılmasına karar verildi. Bu kararın meclis üyeleri tarafından onaylanması için bir toplantı yapıldı. Cumhurbaşkanının başkanlığında Bakanlar Kurulu, Meclis üyeleri ve Genelkurmay Başkanı da bulundu. Toplantıda, Bakanlar Kurulunun, Meclis üyeleri ve Genelkurmay Başkanının katılımıyla bir toplantı yapıldı. Bu toplantıda, Bakanlar Kurulunun, Meclis üyeleri ve Genelkurmay Başkanının katılımıyla bir toplantı yapıldı. Bu toplantıda, Bakanlar Kurulunun, Meclis üyeleri ve Genelkurmay Başkanının katılımıyla bir toplantı yapıldı.

HERGÖN:
Bir insafsızlık şaheseri..
Yazar: Selim Ragıp EMEÇ

İzmit körfezinde

Amerikan Ayan üyesi Cain'in demeci
Türkiyenin Şimaldeki tehlikeye rağmen asker göndermesi mühim tesir yapacaktır

Türkiye Koreye ilk olarak kuvvet gönderecek olursa namı ve şanı dünyaya yayılacak ve Birleşmiş Milletler bayrağının altındaki Amerikan bayrağının yanında Türk bayrağı da yer alacaktır

Gazeteler 2. Kore'ye asker gönderilmesi, 26 Temmuz 1950 tarihli Son Posta gazetesinde.

EK 6. Resimler

Resimler 2. İsmet İnönü ve Adnan Menderes görüşmesi.

Gazeteler 3. İsmet İnönü ve Adnan Menderes'in konuşmaları, 17 Ekim 1957 tarihli Milliyet gazetesine yansımaları.

Gazeteler 4. İsmet İnönü'nün bir basın toplantısında Adnan Menderes'e verdiği cevabın, 8 Eylül 1958 tarihli Vatan gazetesine yansımaları.

EK 9. Gazeteler

Gazeteler 5. İsmet İnönü'nün Kayseri'ye girmesinin engellenmesi, 3 Nisan 1960 tarihli Akşam gazetesine yansımaları.

EK 10. Resimler

Resimler 3. İsmet İnönü ve Cemal Gürsel görüşmesi

EK 11. Resimler

Resimler 4. Milli Birlik Komitesi üyeleri

EK 12. Gazeteler

Hürriyet Çarşamba 12 TEMMUZ 1961
TÜRKİYE TÜRKLERİNİN GÜNLÜK MUSTAKİL SİYASİ GAZETE MİSALİ: SERHAT SİMAYI

ATLASLI TARİH ATLASLI COĞRAFYA

EVET: Anayasa 6 milyon 374 bin beyaz oyla kabul edildi ○ **YUZDE 76 İŞTIRAK: 10 milyon 359 bin kişi sandık başına gitti** ○ **HAYIR: Uç milyon 984 bin seçmen de kırmızı oy verdi**

TÜRK MİLLETİ ASALETİNİ GÖSTERDİ

Halkoyu neticesi için böyle diyen Gürsel'e göre, dimdik duruyoruz ve doğru yoldayız

İNÖNÜ "Oylar bir nispet dahilinde elbette farklı olacaktır," dedi

ANKARA, 11 (Haber) — Başbakan İsmet İnönü, Türkiye'nin geleceğine güvenle bakarak, 12 Temmuz 1961 Anayasası'nın kabulüne karar verdiğini söyledi. İnönü, "Halkoyu neticesi için böyle diyen Gürsel'e göre, dimdik duruyoruz ve doğru yoldayız" dedi. İnönü, "Oylar bir nispet dahilinde elbette farklı olacaktır," dedi.

SEÇMEN ADEDİ 13.548.943

23.5% İŞTIRAK ETTİMYEN

29.4% HAYIR

47.0% EVET

EVET 6.374.744

HAYIR 3.984.550

Gazeteler 6. 9 Temmuz 1961 Anayasa oylamasının, 12 Temmuz 1961 tarihli Hürriyet gazetesine yansımaları.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı : Sultan ARSLANKAYA

Doğum Yeri ve Yılı : KAYSERİ/1993

Yabancı Dili :İngilizce

E-posta : sltnarslankaya@gmail.com

Eğitim Durumu

Lisans : Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Yüksek Lisans: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı.